

Társadalmi jellemzők, 2006

Társadalmi jellemzők, 2006

Ára: 2000,- Ft

ISBN 963 235 1179

9789632351179

Központi
Statisztikai Hivatal

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

TÁRSADALMI JELLEMZŐK, 2006

Budapest, 2007

© KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, 2007

ISBN 978-963-235-117-9 (nyomdai)

ISBN 978-963-235-118-6 (internetes)

KÉSZÜLT:

a Központi Statisztikai Hivatal
Életszínvonal- és munkaügy-statisztikai főosztályán
a Népeségstatisztikai főosztály és a Társadalmi szolgáltatások statisztikai
főosztály munkatársainak közreműködésével

FŐOSZTÁLYVEZETŐ:

dr. Lakatos Judit

A kiadvány grafikai munkáit, tördelését és nyomdára való előkészítését
a Tájékoztatási főosztály munkatársai végezték

LEKTORÁLTA:

Klonkai László, Végyári Jenő

Kiadványrendelés, értékesítés és további információ:

KSH Információs szolgálat

1024 Budapest, Fényes Elek u. 14-18.

Levelezési cím: 1525 Budapest Pf. 51.; Fax: 345-6788

E-mail: informacioszolgalat@ksh.hu

Telefon: 345-6570 (rendelés)

345-6283, 345-6713 (értékesítés)

345-6789 (információ)

Internet: <http://www.ksh.hu>

Xerox Magyarország Kft. – 2007.242

Tartalom

BEVEZETŐ	5
ÖSSZEFOGLALÓ	7
1. NÉPESEDÉSI HELYZETKÉP	11
1.1. A népesség száma és összetétele	11
1.2. Népmozgalmi folyamatok	13
1.2.1. Születések, termékenység	13
1.2.2. Családalapítás és családstabilitás	15
1.2.3. Reprodukív egészség	17
1.2.4. Halálozások, mortalitás	18
1.3. Vándorlás	19
1.3.1. Belföldi vándorlás	19
1.3.2. Nemzetközi vándorlás	21
Fogalmak	24
2. MUNKAÜGYI JELLEMZŐK	25
2.1. Munkaerőpiac	25
2.1.1. Foglalkoztatottság és néhány arra ható tényező	25
2.1.2. Munkanélküliség	29
2.1.3. Inaktivitás	31
2.2. Munkaerő-piaci jelenlét a munkavállalási kor két szélén	35
2.2.1. A fiatalok munkaerő-piaci jellemzői	35
2.2.2. Átmenet a munkából a nyugdíjba	40
2.3. Munkaerőköltség, munkajövedelem, kereset	46
2.3.1. A munkaerővel kapcsolatos költségekről általában	46
2.3.2. Adócsapda és munkanélküliség	48
2.3.3. Munkajövedelem	49
2.3.4. Kereset, keresetalakító tényezők	51
2.4. Munkaidő, műszakrend, egész napos munkaidő-kiesés	54
2.4.1. Foglalkoztatási forma, munkarend	54
2.4.2. Műszakrend és rendhagyó időben végzett munka	56
2.4.3. A napi/heti munkarend rugalmas kezelésének lehetősége	57
2.4.4. A munkahely elérésével töltött idő	59
2.4.5. Egész napos munkaidő-kiesés	59
Fogalmak	62

3. OKTATÁS, TUDÁS, KÉPZETTSÉG	.63
3.1. Oktatás, az egész életen át tartó tanulás elvének érvényesülése ...	.63
3.1.1. Az oktatás eredményessége Magyarországon	.63
3.1.2. Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci esélyek összefüggései	.65
3.1.3. A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése az iskolában	.66
3.2. Felnőttkori tanulás	.70
Fogalmak	.76
4. HÁZTARTÁSOK JÖVEDELME, FOGYASZTÁSA,	
TARTÓS JAVAKKAL VALÓ ELLÁTOTTSÁGA	.77
4.1. A háztartási jövedelmek színvonala és szerkezete	.77
4.1.1. A nominál- és reáljövedelmek alakulása	.77
4.1.2. A gyermekes háztartások jövedelmeinek alakulása, 2004–2006	.82
4.2. Gyermekszegénység más perspektívából	.85
4.3. A fogyasztás színvonala és szerkezete	.89
4.3.1. Az élelmiszer-fogyasztás alakulása	.92
4.3.2. A háztartások tulajdonában lévő tartós fogyasztási cikkek állománya	.93
4.3.3. Mobil- és vezetékes telefon a háztartásokban	.97
Fogalmak	.100
5. TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS ÉS MOBILITÁS	.103
5.1. Társadalmi rétegződés	.103
5.1.1. A foglalkoztatottak társadalmi rétegződése	.103
5.1.2. Az inaktívak és a munkanélküliek társadalmi rétegződése	.108
5.2. Társadalmi mobilitás	.108
5.2.1. Nemzedéken belüli mobilitás	.109
5.2.2. Nemzedékek közötti társadalmi mobilitás	.111
5.2.3. A mobilitás szubjektív megítélése	.113
5.2.4. A megélhetési problémák generációs átörökítése	.113
Fogalmak	.114
FÜGGELÉK	.115
TÁBLÁZATOK	.123

JELMAGYARÁZAT

- + = Előzetes adat.
- = A megfigyelt statisztikai jelenség
nem fordul elő.
- .. = Az adat nem ismeretes.

Bevezető

Jelen kötet, mely egy várhatóan évente megjelenő sorozat első kötete, részben a korábbi, 2–3 évente megjelenő „Társadalmi helyzetkép” sorozat folytatása, részben pedig az eddig önálló kiadvánnyal jelentkező társadalomstatisztikai részterületek integrálására tett kísérlet. Ennek megfelelően vannak (lesznek) évente ismétlődő témakörök, amelyek esetében a cél a legutóbbi évek történéseinek bemutatása, illetve olyanok, melynek megírását az aktuális társadalmi igény vagy egy éppen rendelkezésre álló adatforrás inspirálta. Az állandó fejezeteken belül az adott évi súlypontokat szintén ez utóbbiak határozzák meg.

Így a jelen kötet elemző fejezetei között szerepel a 2005. évi mikrocenzus, illetve a Változó életkörülmények adatfelvétel (VÉKA) első hullámának eredményeire alapozott társadalmi mobilitási tanulmány; a demográfia, a munkaügy, az oktatás, a háztartások jövedelme és fogyasztása állandó fejezeteken belül pedig ez évben súlyponti terület az ifjúság foglalkoztatási helyzete, a nyugdíjba történő átmenet kérdése, a kereseti szegregáció, a migráció munkaerő-piaci következménye, a munka-idő és a gyermekszegénység.

Első kötetről lévén szó, az állandó témakörök kifejtése is viszonylag terjedelmes, az időhorizont viszont nem egységes, hanem illeszkedik az adott témakörben legjellemzőbb folyamatokhoz, esetenként az adatforrás rendelkezésre állásához.

Egyes témakörökről részletesebb (esetleg más korábbi kiadványban megjelent) információk is rendelkezésre állnak. Ezek közül a legfontosabbnak ítélték az internetes kiadványból – az elérési utat megadva – közvetlenül elérhetők, a nyomtatott változatban pedig függelékben szerepelnek a kapcsolódó kiadványok címei, az elektronikus formában rendelkezésre álló adat táblák helye, illetve a vonatkozó módszertanokra történő hivatkozások.

Az elektronikus változat esetében – élve e technika nyújtotta előnyökkel – október–november hónapban adat-, illetve adatforráshivatkozás-frissítést tervezünk, tekintettel arra, hogy a nemzetközi és a háztartás-statisztikai adatokból ősszel fogunk csak frissebbekkel (illetve véglegessel) rendelkezni.

A kiadvány fontos részét jelentik a főbb fejezetenként összeállított idősoros adat táblák, illetve a kapcsolódó nemzetközi idősorok. Ennek alapstruktúráját szeretnénk megőrizni, és a jövőben csak azok aktualizálására kerülne sor. Ezúton is kérjük a felhasználókat, hogy kommentárjaikkal, véleményükkel, a súlyponti témákra tett javaslataikkal segítsék, hogy a sorozat a KSH tájékoztatási tevékenységének informatív és hasznos elemévé váljon.

A szerzők

Összefoglaló

Népesedési helyzetkép

Az elmúlt évtizedekben felgyorsult a népesség öregedési folyamata. 1980 és 2007 között több mint 1/3-ával, 811 ezerrel csökkent a gyermekkorúak létszáma, miközben a 60 évnél idősebb lakosok száma 340 ezer fővel növekedett. A 60 évesek és idősebbek száma és aránya először 1992-ben haladta meg a 0–14 éves gyermekkorú népességét, 2005 óta pedig már a 64 éven felüliek is többen vannak, mint a gyermekkorúak.

A termékenység szintje évtizedek óta elégtelen az egyszerű reprodukcióhoz, noha az elmúlt években némi javulás figyelhető meg, így a termékenységi ráta értéke a 2003-as történelmi mélypontról (1,28) 2006-ra 1,35-re emelkedett.

Egyre későbbi életkorra tolódik az első és a további gyermekek vállalása, és számottevően emelkedik a házasságon kívül született gyermekek aránya. Mindez összefügg azzal, hogy napjainkban jóval kisebb arányban és későbbi életkorban kötnek házasságot a párok, mint korábban. Ennek megfelelően növekszik az élettársi kapcsolatban élők aránya és az egyedülállóké is.

A belföldi vándorlás intenzitása az elmúlt évtizedben lassú növekedést mutat. A jelenlegi mobilitási viszonyok mellett egy lakos elvileg átlagosan négyszer változtat lakóhelyet élete folyamán. A '90-es éveket a városokból a községekbe irányuló vándorlás jellemezte, a folyamat azonban napjainkra lelassult. A Budapestről történő elvándorlás még mindig jelentős, de mértéke ennek is csökkent.

1995-től napjainkig mintegy 196 ezer külföldi állampolgár érkezett hazánkba, ennek egy része, 28 ezer fő, időközben el is

hagyta az országot. A bevándorló külföldiek jelentős része európai, jórészt a környező országokból érkező, túlnyomó többségük magyar nemzetiségű, korösszetételük fiatalabb, mint a honos népességé. A nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege az utóbbi években érdemben hozzájárult a lakosság természetes fogyásának mérsékléséhez.

Munkaügyi jellemzők

Magyarországon a 15–64 évesek 57,3%-a minősült 2006-ban foglalkoztatottnak. Jól lehet a foglalkoztatási ráta az utóbbi években összességében kismértékben javult, továbbra is az egyik legalacsonyabb érték jellemezte uniós tagország vagyunk. A fiatalok foglalkoztatási rátája csökkent, míg kedvező változás – alapvetően a nyugdíjazás feltételeinek módosulása miatt – az idősebb, 50 feletti korosztálynál következett be.

A magyar munkaerőpiacot jellemző területi különbségek nem mérséklődtek. 2006-ban a legjobb (közép- és nyugat-dunántúli, valamint a közép-magyarországi) és a legrosszabb helyzetű (észak-magyarországi és észak-alföldi) régiók foglalkoztatási rátája között már több mint 10 százalékpont volt az eltérés, miközben a keresetek területi egyenlőtlenségében nem volt érzékelhető változás.

2006-ban a 15–64 éves korosztály 38%-a minősült inaktívnak. A tanulás, nyugdíjazás, illetve gyermeknevelés miatt a munkaerőpiacról távol maradók mellett összességében mintegy 300 ezerre tehető az ún. egyéb inaktívak száma. Közéjük tartoznak a klasszikus háztartásbeliek, az ellátatlan megváltozott munkaképességűek épp úgy,

mint a szociális és társadalmi típusú, illetve alkalmi munkavégzésből származó jövedelem kombinációjából élők.

2006-ban az alkalmazottak közel 7%-ának volt határozott időre szóló munkaszerződése, elsősorban a fiatalabb korosztályokba tartozók esetében éltek ezzel a megoldással a munkáltatók. A részmunkaidős foglalkoztatás jelentősége továbbra is marginális (4%), döntően az idősebb korosztályba tartozók vállalnak ily módon munkát a nyugdíj mellett.

Az alkalmazásban állók döntő többsége kötött munkarendben dolgozik. A foglalkoztatás ágazati arányainak változásával a több műszakos munkarendben dolgozók részaránya csökkent, nőtt viszont a szombat–vasárnap (is) dolgozóké. A hétvégi, ezen belül jellemzően a szombati munkavégzés a foglalkoztatott nők mintegy tizedére jellemző.

Szigorodtak a munkavégzés feltételei, amit jelez az is, hogy az egész napos fizetett távollétén belül a betegség miatti és az ún. egyéb távollétek aránya erőteljesen csökkent. A napi munkarendtől családi vagy más okból az alkalmazásban állók kevesebb mint 2/3-ának van csak lehetősége legalább alkalmilag eltérni.

2006-ban a férfiak keresete átlagosan 11%-kal haladta meg a nőké. A nők kereseti hátránya a versenyszférában dolgozó egyetemi, főiskolai végzettségű nők esetében a legnagyobb (24–25%), míg a költségvetési szférában a kötött előmeneteli rendszer következtében a legmagasabb végzettségűek esetében is viszonylag szerényebb (12%).

Oktatás, tudás, képzettség

A képzettség legközvetlenebb hozadéka a munkaerő-piaci érvényesülés. A csak alapfokú végzettséggel rendelkezők munkaerő-

piaci esély terén mutatkozó hátránya minden korosztályban kiugró. Az iskolai teljesítmény közvetve a későbbi életszínvonalra is jelentős hatással van, hiszen a magasabb iskolai végzettségűek jobb munkaerő-piaci helyzetüknek köszönhetően magasabb keresetet érnek el. 2006-ban az érettségizetteknek másfélszer, a diplomásoknak majdnem háromszor akkora volt a havi bruttó átlagkeresete, mint a csak általános iskolát végzetteknek. A férfiak esetében még nagyobb az eltérés, a legmagasabb képzettségűek több mint 3,2-szer annyit keresnek, mint az alapfokú végzettségűek, a nőknél a különbség csak két és félszeres.

A felnőtt lakosság tanulási hajlandóságában (és lehetőségeiben) jelentős különbségek vannak az Európai Unió tagállamai között. 2006-ban az unió átlagában a 25–64 éves férfiaknak 9, a nőknek 10%-a vett részt valamilyen képzésben. Svédországban, Dániában, Nagy-Britanniában és Finnországban kiugróan magas ez az arányszám, míg Magyarország a sereghajtók között van, a férfiaknak mindössze 3,1, a nőknek pedig 4,4%-a nyilatkozott úgy, hogy részt vett valamilyen képzésben. Annak informális típusaira is rákérdező részletes felvétel alapján, egyéves időszakot figyelembe véve ez a részvétel 9%-ra tehető. A felnőttkori oktatásban a magasabb végzettségűek képviseltetik magukat a legnagyobb arányban. 2006-ban a diplomások 5,5%-a tanult iskolai keretek között, emellett 14,6%-uk vett részt iskolarendszeren kívüli képzésben. Ezzel szemben az érettségivel nem rendelkezők esetében csak 0,4, illetve 2,3% volt ez az arány. Az ismeretszerzésre leginkább rászoruló alacsony iskolázottságú rétegek tagjai tehát csak elvétve részesülnek képzésben, holott ez javíthatná munkaerő-piaci pozíciójukat.

A háztartások jövedelme, fogyasztása, tartós javakkal való ellátottsága

A háztartások reáljövedelme – a kilencvenes évek első felében jellemző visszaesést követően 2005-ben érte el a rendszerváltás idején jellemző szintet. 2006-ban a reáljövedelem növekedése azonban szerényebb mértékű volt, mint a megelőző években.

A jövedelemegyenlőtlenség a kilencvenes évek közepe óta összességében stabilizálódott. A felső 10%-ba tartozók egy főre jutó nettó jövedelme kb. 7,5–7,6-szor magasabb, mint az 1. decilisbe tartozóké.

2005–2006-ban a 3,9 millió foglalkoztatott kb. 86%-a (az alkalmazásban állók) rendelkezett keresettel. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos bruttó keresete 1998 és 2006 között nominálértéken két és félszeresére emelkedett. 2006-ban a munkavállalók bruttó havi átlagkeresete 171 200 Ft volt, ami nettó értéken 110 900 Ft-nak felel meg, a reálkereset-növekedés az előző évhez képest 3,5%-os volt.

A kereset mellett másik, a társadalom jelentős hányadát érintő jövedelmi tételt a nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások jelentik. 2006-ban 3 millióan részesültek nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban, kb. 3%-kal kevesebben, mint 1998-ban. A 13. havi nyugdíjat is magában foglaló ún. teljes ellátás átlagos havi összege 2006-ban 69 088 Ft volt. A nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások reálértékének átlagos növekedése a 2000-es években 8,6%-os, 2006-ban ennél némileg alacsonyabb ütemű, 5,6% volt.

2006-ban a piaci jövedelmek reálértékének növekedése összességében 7,6%-ra mérséklődött. A bruttó keresetek növekedési üteménél így is magasabb dinamika az eltartási ráta csökkenésének és a foglalkoz-

tatottság emelkedésének hatását is tükrözi. A társadalmi jövedelmek reálértékének növekedése 9,7%-os volt, ami a nyugdíj-emelések mellett jórészt a családtámogatási juttatások rendszerének módosításából következett.

Ma Magyarországon a háztartások kevesebb mint egyharmadában élnek 20 év alatti gyermekek. E háztartásokba az össznépeség valamivel több mint fele tartozik. Az összes gyermekes háztartás egy főre jutó havi nettó jövedelme – előzetes adatok szerint – 2006-ban 58 710 Ft volt, amely nominálértéken 5,5, reálértéken 1,5%-os emelkedést jelentett az előző évihez képest.

2006-ban az egy főre jutó folyó havi fogyasztási kiadás 54 759 Ft-nak felelt meg. A háztartások havi rendszerességgel jelentkező kiadásainak közel 70%-át élelmiszerre, lakásfenntartásra, valamint közlekedésre és hírközlésre fordították. Az életszínvonal növekedésével párhuzamosan az élelmiszerre fordított kiadás részaránya csökkenő.

Az utóbbi években a lakossági kiadásokon belül a legdinamikusabban növekvő főcsoport a közlekedés, hírközlés volt, amiben döntő szerepet játszott a mobiltelefonok térhódítása, így 2006-ban 100 háztartásra már 158 mobiltelefon jutott. A gyermekes, illetve az alacsonyabb jövedelmű háztartások jellemzően feltöltőkártyás mobilt használnak, a vezetékes telefont legkevésbé a nyugdíjasok háztartásaiban váltotta fel a mobil.

Társadalmi rétegződés, mobilitás

A 2000-es évek közepén a foglalkoztatott férfiak 24, a nők 29%-a tartozott a vezető és az értelmiségiek, szakértők, hivatalnokok kategóriájába. Erős e réteg nemek szerinti belső tagozódása: a férfiak között a

felső és középszintű vezetők, a nagy- és közép vállalkozók, illetve a magasan képzett értelmiségiek, a magas beosztású hivatalnokok vannak többségben, a nőknél viszont az alsó szintű vezetők, az alacsonyabb beosztású értelmiségiek.

Az elmúlt években tovább emelkedett azok aránya, akik képzettséget igénylő szolgáltatási, kereskedelmi, irodai, technikai – más szóval kiszolgálói, asszisztensi – jellegű tevékenységeket végeznek. A 30 éven aluli nőknek majdnem a fele, míg az 50 éven felülieknek 30%-a ebbe a csoportba tartozik.

A foglalkoztatott férfiak majdnem egyötöde, a nők 11%-a volt önálló. Ezen belül azonban a nőknek mindössze 2,6%-a tartozott a munkaadók közé, s a női nagyvállalkozók szinte teljesen hiányoznak.

A területi-lakóhelyi különbségek különösen a fiatal foglalkoztatottak esetében

szembetűnőek. A Budapesten élő 15–29 éves foglalkoztatottak 37%-a vezető vagy értelmiségi, illetve szakértő volt, míg ez az arány a községekben 17%.

A kilencvenes években jelentősen emelkedett azok aránya, akik ugyanabba a munkaerő-piaci/foglalkozási rétegbe tartoznak, mint a szüleik. Ez a tendencia legerőteljesebben a foglalkozási hierarchia tetején (vezetők és értelmiségiek), illetve alján (szakképzett munkások) elhelyezkedők körében jut érvényre.

Egyértelműen kimutatható az anyagi nehézségek generációk közötti átöröklése. Minél súlyosabbak voltak a szülők anyagi gondjai, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a gyermekek háztartása is hasonlóan megélhetési gondokkal küzd.

1. Népesedési helyzetkép

1.1. A népesség száma és összetétele

A népességszám alakulását három alapvető népmozgalmi esemény határozza meg. A születések száma évenként egy–egy új nemzedékkel növeli, a halálozások száma pedig évről évre csökkenti a lakosság létszámát. E két esemény különbségét nevezi a demográfia természetes szaporodásnak, illetve negatív előjel (halálozási többlet) esetén természetes fogyásnak. A harmadik tényező a nemzetközi vándorlás, amit az országot tartósan vagy véglegesen elhagyó, illetve az ide bevándorló, betelepülő lakosság egyenlege határoz meg, ami ugyan-csak lehet pozitív vagy negatív előjelű. A születések és a halálozások különbözete, valamint a vándorlási egyenleg együttesen határozza meg a népesség tényleges szaporodását, illetve fogyását.

A magyar népességfejlődés hosszú távú jellemzője a mérsékelt népességyarapodás volt, amiben a viszonylagosan magas termékenység mellett az átlagosnál kedvezőtlenebb halandóság és a kivándorlók túlsúlya játszott meghatározó szerepet. A népesség létszáma száz év alatt növekedett kétszeresére, és az 1980. év elején 10 millió 709 ezer fővel érte el maximumát. Azóta különböző intenzitással, de folyamatosan csökken a lakosság száma, és az elmúlt 26 évben 6 százalékkal, mintegy 643 ezer fővel lett kevesebb. Sajátos jellemzője a demográfiai folyamatoknak, hogy mind a létszám gyarapodása, mind az apadása a népesség öregedésével párhuzamosan zajlott. Más szóval, a növekedés idején a népesség – a várható élettartam javulásával együtt – főleg a közép- és időskorúak létszámának emelkedésével gyarapodott,

a fogyás időszakában pedig döntően a gyermek- és fiatalok létszámával csökkent.

1980 és 2007 között több mint 1/3-ával csökkent a gyermekkorúak létszáma, vagyis 811 ezer fővel lett kevesebb, miközben a 60 évnél idősebb lakosok száma további 340 ezer fővel növekedett. A népesség fokozatos elöregedését jól illusztrálja az a tény, hogy demográfiai történelmünk során a 60 évesek és idősebbek száma és aránya először 1992-ben haladta meg a 0–14 éves gyermekkorú népességét, 2005 óta pedig már a 65 éves vagy ennél idősebb lakosok is többen vannak, mint a gyermekkorúak.

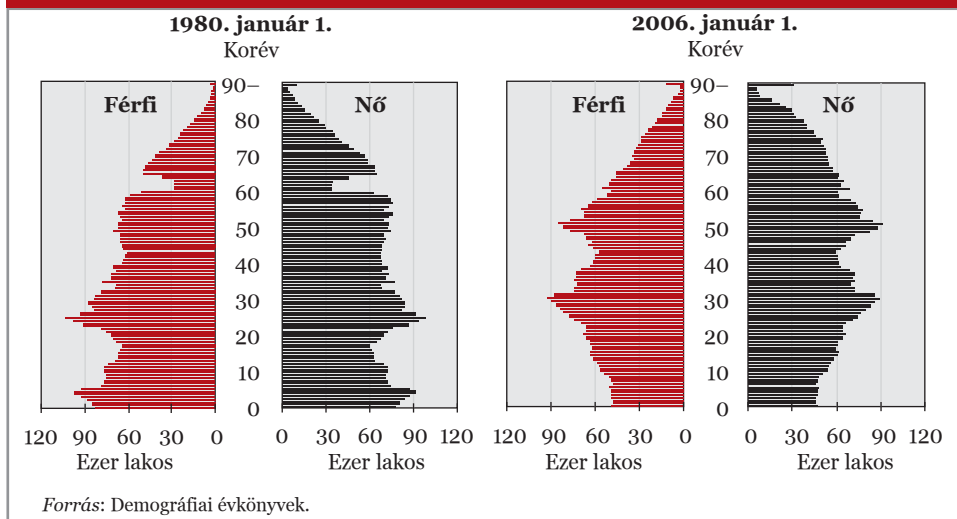
1.1. tábla A népesség számának és korösszetételének változása, január 1.

Kor-csoport, éves	1980	2007	Változás	2007. év népesség-száma az 1980. év szá-zaléká-ban
	ezer fő			
0–14	2 341	1 530	–811	65,4
15–39	3 833	3 615	–218	94,3
40–59	2 706	2 751	45	101,7
60–	1 830	2 170	340	118,6
Összesen	10 709	10 066	–643	94,0

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

A születéskori fiútöbblet a magasabb férfigalandság miatt az életkor előrehaladásával fokozatosan kiegyenlítődik, majd 40 év felett nőttöbblet alakul ki. Ezért egy

1.1. ábra A népesség száma nem és életkor szerint

fiatal korösszetételű népességben általában több a fiú, illetve fiatal férfi, egy előregedő népességnél viszont általános jelenség a nőtöbbség. A várható élettartam nemenkénti különbségei ugyancsak nőtöbbséget generálnak, főleg az idősebb életkorokban. A népességfogyás kétharmada a férfilakosságot érintette, vagyis létszámuk erőteljesebben csökkent, mint a nőké. A férfilakosság is öregszik a születésszám csökkenése miatt, de ez jóval kisebb mértékű, mint a nőké. A népességfogyás nemenkénti különbségei lényegesen befolyásolják a nemi arány alakulását, különösen az idősebb életkorokban. A 60 évesnél idősebb lakosság körében ezer nőre 626 férfi jut, a 65 évnél idősebbeknél ez a szám 575-re csökken, a 80. életkor felett pedig több mint kétszer annyi nő él, mint férfi.

A fiatalok csökkenő létszáma és ritkuló házasságkötései együttesen járultak hozzá

ahhoz, hogy lényegesen visszaesett körükben a házások létszáma. A 15–39 éves házaspárok száma kevesebb mint felére csökkent 1980 óta. A népesség öregedése és a nemenként eltérő megőrzésváltozások viszont az időskorúaknál növelték jelentősen a házások számát. A 15 évnél idősebb népesség körében összességében mintegy 1,49 millió fővel csökkent a házások és 1,645 millió fővel nőtt a nem házas népesség létszáma az elmúlt 26 évben. Ez lényegesen módosította a lakosság családi állapot szerinti összetételét. Elsősorban a nőtlen és hajadon lakosok száma és aránya növekedett dinamikusabban a házások rovására, de a megkötött házasságok törekenységét jelzi, hogy az elváltak aránya is több mint kétszeresére emelkedett 1980 óta. 2007 elején a 15 évnél idősebb lakosság körében száz lakosból 48 tartozott a házások közé, 31 volt nőtlen vagy hajadon, és minden tizedik lakos elvált családi állapotúként élt. A

családi állapot szerinti nemenkénti eltérések különösen az időskorúak körében számottevőek, kiélezve ezzel a „házassági piacot”. A 60 évesnél idősebb lakosság körében egy nem házas férfira négy nem házas nő jut, míg a 65 év felettiekénél már öt nem házas nő jut egy ilyen családi állapotú férfira.

Miközben a népesség lélekszáma 1980 óta 6%-kal csökkent, a háztartások és a lakott lakások száma nem követte ezt az irányzatot. 2005-ben a háztartások száma 7,6%-kal, a lakott lakásoké pedig 15%-kal meghaladta a két és fél évtizeddel korábbit. Kevesebb lakos tehát több háztartásban, lakásban él, ami első megközelítésben kedvező jelenségnek tűnik, hiszen több család élhet önálló otthonban, csökkent a többgenerációs együttélés kényszere. A háztartások összetételét tekintve már nem ennyire egyértelmű a kép, és a változásokban itt is a demográfiai folyamatok játsszák a főszerepet. A háztartások között ugyanis csökkent a családháztartások száma és aránya, ezen belül is főleg a házaspáros családok részesedése esett vissza jelentősen. Ez akkor is igaz, ha a házasságon kívül együtt élő párokat is a házaspáros családok közé soroljuk. Nőtt viszont az olyan háztartások (családok) száma és aránya, ahol csak egy szülő él gyermekével, de különösen az egyszemélyes háztartások száma és részaránya emelkedett dinamikusán. 2005-ben az összes háztartás 29%-át tették ki az egyszemélyes háztartások, két és fél évtizeddel korábban arányuk még 20% volt. Más szóval, a háztartások számának növekedése elsősorban abból adódott, hogy többen élnek egyedül egy lakásban. Ezeknek a személyeknek többsége időskorú egyedül élő, akik maguk vezetik háztartásukat.

1.2. Népmozgalmi folyamatok

1.2.1. Születések, termékenység

A születések száma a demográfiai folyamatok egyik legfontosabb indikátora. Egy adott évben született nemzedék létszáma hosszú időre meghatározza azt a populációt, akikkel bármely más demográfiai vagy gazdasági, társadalmi esemény történhet. Az egymást követő születési nemzedékek alakítják a népesség korösszetételét, formálják korfáját, meghatározva ezzel az adott népesség demográfiai jövőjét. A születések száma alapvetően a szülőképes korban levő női nemzedékek gyermekvállalási magatartásától függ, amit a termékenységgel mérünk. A termékenység szintetikus mutatói egyben a reprodukció fontos jelzőszámai is. Ez azt fejezi ki, hogy a szülőképes korú női nemzedékek milyen mértékben reprodukálják, „teremtik újra” önmagukat leánygyermekükben. A reprodukció hosszú távú hiánya a népesség előregedéséhez és számának csökkenéséhez vezet.

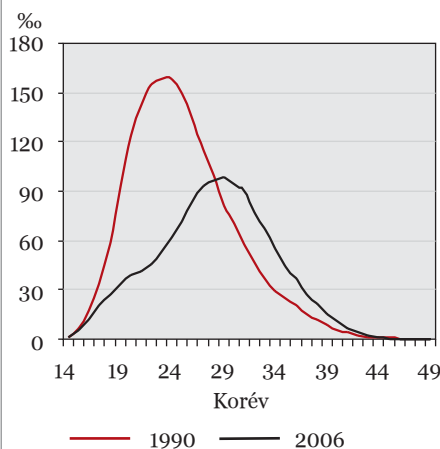
A születések száma Magyarországon hosszú idő óta csökkenő irányzatot mutat, az egyszerű reprodukció, négy év kivételével, 1958 óta nem biztosított. Évente mintegy 140 ezer gyermeknek kellene születnie a jelenlegi népességszám hosszú távú fenntartásához, ezzel szemben 1998-óta 100 ezer gyermek sem születik. Az 1990-es években felgyorsult a születésszám csökkenésének üteme, és az ezredfordulót követő években érte el mélypontját. Az utóbbi 3 évben lassú, de folyamatos emelkedés figyelhető meg, ennek eredményeként a 2006. évi születésszám erősen megközelítette a 100 ezer újszülöttet. A termékenység szintje a 2003. évi történelmi minimumról – egy nőre számítva 1,28-ról –

1,35-re emelkedett 2006-ban. Ez még mindig messze van az egyszerű reprodukciós szinttől. A jelenlegi termékenységi viszonyok mellett születendő gyermeknemzedékek létszáma mintegy 35%-kal marad el a szülői nemzedékek létszámától.

A termékenység hosszú időn keresztül úgy csökkent, hogy az anyák egyre fiatalabbak lettek. Ennek az volt a magyarázata, hogy a kétgyermekes családnagyság elterjedésével és általánossá válásával egyre inkább elmaradtak a harmadik, negyedik vagy ötödik gyermekek, akiket csak „idősebb” életkorban vállalhattak az anyák. Az elmúlt két évtizedben viszont a termékenység visszaesésével párhuzamosan jelentősen emelkedett az anyák átlagos életkora. Ennek oka pedig az, hogy egyre későbbre halasztódik az első és a további gyermek világrahozatala. Az 1990-es évek születésszám- és termékenységcsökkenésének egyik legfőbb magyarázata az, hogy nem születtek meg az első és egyre ritkábbá váltak a második gyermekek. A fiatalon vállalt gyermekek elmaradása jelentős hiányt okozott az évenkénti születésszámban. Az elmúlt másfél évtizedben 4,3 évvel emelkedett az anyák átlagos életkora első gyermekük világrahozatalakor, és mára meghaladja a 27 életévet. Jelenleg egy egyetemet végzett nő átlagosan 30 éves korában szüli első gyermekét, és egyre gyakoribbá válik a 35 év feletti gyermekvállalás. Az első gyermekek későbbre halasztása megemeli a további gyermekek vállalásának életkorát. A második gyermeket átlagosan 29,5, a harmadikat 31 éves korukban szülik meg jelenleg az anyák. Ezzel egyidejűleg a két gyermek vállalása közötti idő jelentősen lerövidült. Az első és második gyermek vállalása közötti idő 3,5 évről 2,2 évre, a második és harmadik gyermek szülése

közötti idő 3 évről 1,5 évre esett 1990 és 2006 között. A szülőképes kor „idősebb” korosztályaiban jelenleg gyakrabban válnak gyermekek az anyák, mint tíz vagy tizenöt évvel ezelőtt, de ez nem tudja ellensúlyozni azt a hiányt, ami a korábban fiatalon vállalt gyermekek elmaradásából ered.

1.2. ábra Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületés

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

Az 1970-es és 1980-as években általánossá vált kétgyermekes családmódel főleg a termékeny életkorukat már befejezett, jelenleg 50-es éveikben járó szülői nemzedékekre jellemző. Gyermekeik, a mai fiatalok egészen más életstratégiát követnek, amivel nehezen egyeztethető össze a korai gyermekvállalás. Ez gyökeresen megváltoztatta a 35 év alatti nők és anyák gyermekszám szerinti összetételét. A legfeltűnőbb változás a gyermektelen nők arányában mutatkozik. Míg az 1970-es évek közepén született nagy létszámú női gene-

rációknak 36%-a gyermektelen volt 30 éves korában, addig szüleiknél, az 1950-es években született nemzedékeknel csak kevesebb mint fele, alig 14%-uk. A termékenységi minta változása kétirányú elmozdulást jelenthet az utóbbi évtizedekben kialakult és megszokott családstruktúrában. Egyrészt lényegesen emelkedhet a gyermektelenek, vagyis az akaratlanul vagy akaratlagosan végleg gyermek nélkül maradtak aránya, másrészt valószínűleg elveszíti eddigi hegemoniáját a kétgyermekes családmódel.

1.2.2. Családalapítás és családstabilitás

A születések számánál is jelentősebb mértékben esett vissza a házasságkötések gyakorisága az elmúlt két és fél évtizedben. Az 1980-as években 30%-kal csökkent, 1990 és 2006 között pedig csaknem felére esett a 15 évesnél idősebb nem házas női népesség házasságkötési aránya. Minél fiatalabb életkort tekintünk, annál nagyobb a visszaesés mértéke. Az 1980-as évek házasodási szokásai mellett még a hajadonok közel 90%-a kötött házasságot 50 éves koráig, a jelenlegi házassági gyakoriságok mellett viszont már csak alig 47%-uk. Más szóval, ha a jelenlegi gyakorlat egyben a jövőbeli szándékokat is kifejezi, akkor a mai fiatalok több mint fele törvényes férj vagy feleség nélkül élné le életét. A házassági mozgásban korábban fontos szerepet játszott az elváltak és özvegyek újránházasodása. A mostani visszaesésben, súlyuknál fogva, főleg az elváltak egyre gyakrabban elmaradó újránházasodása játszik szerepet. Jól jellemzi az elváltak megfontolt vagy egyre inkább halogató jellegű újránházasodásait, hogy jelentősen nőtt a válás és az újránházasodás között eltelt idő. Mindemellett az elvált férfiak „kapósabbak”, mint a hasonló

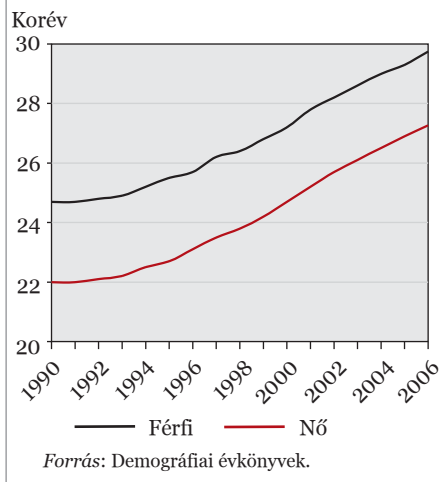
sorsú nőtársaik, ezért kevesebb az elvált férfi, mint nő. Ezzel szemben több mint ötször annyi nő él özvegyen, mint férfi. Ebben az újránházasodási szokások vagy lehetőségek mellett főleg a halandóság nemenkénti különbsége játszik fontos szerepet.

A korai házasságkötés és a fiatalon válalt anyaság jellemezte hosszú időn keresztül a magyar családalapítási és gyermekvállalási szokásokat. Ma már ez a múlté, és nem valószínű, hogy valaha is visszatér ez a magatartási minta. A mindenáron történő házasságra lépés nem része a mai fiatalok preferált életstratégiájának. Lehet párkapcsolatban élni és gyermeket vállalni házasságon kívül is. Nem tudni, hogy a körülmények kényszeréről, halogatósi taktikáról vagy esetleg a házasság intézményével szembeni bizalmatlanságról van-e szó. Tény viszont, hogy a házasságok csökkenésével párhuzamosan korosodnak a menyasszonyok és a vőlegények. Egyre ritkább a házasulók között a fiatal, 20 vagy 25 év alatti pár. Tizenöt évvel ezelőtt a menyasszonyok 28%-a még a tizenévesek közé tartozott a „boldogító igen” kimondásakor, most viszont arányuk nem éri el a 4%-ot sem. 1990 óta mintegy 5 évvel emelkedett a menyasszonyok és a vőlegények átlagos életkora, a hajadonoké 22,0-ról 27,3-re, a nőtlen férfiaké 24,7-ről 29,7-re nőtt. A fiatalok tovább tanulnak, és ezzel együtt tovább „parkolnak” a szülői háznál, mert ez kényelmesebb, talán „kifizetődőbb” számukra.

A párkapcsolatban élők aránya természetesen magasabb, mint a házasság kötelékei között élőké, ami az élettársi kapcsolatok terjedésével magyarázható. 1990 és 2005 között csaknem háromszorosára, 125 ezerről 349 ezerre emelkedett az élettársi kapcsolatban élő párok száma, és ez

1.3. ábra A házassulók átlagos életkora az első házasságkötéskor

teszi ki az összes párkapcsolatban élők mintegy 15%-át. Minél fiatalabb nemzedékeket tekintünk, annál gyakoribb az a jelenség, hogy az első tartós (együttlakásos) partnerkapcsolat nem a házasság megkötését, hanem az együttélést jelenti. Népszerű a próbaházasság intézménye, de az is gyakori, hogy a házasság szándéka vagy gondolata nélkül élnek együtt a párok. Mindemellet az élettársi kapcsolatok terjedése nem tudja ellensúlyozni azt a hiányt, amit a házassági mozgalom drasztikus visszaesése okoz. Ha az összes élettársi kapcsolat előbb-utóbb házasságra fordulna – amire igen kevés az esély –, akkor is jóval kevesebben élnének házasságban, mint tizenöt vagy huszonöt évvel ezelőtt.

A későbbi életkorban megkötött házasságok nem jelentenek egyben megfontoltabb párválasztást. A házasságok stabilitását a végleg megszakadt, válással végződő kapcsolatok arányával mérjük.

Minden 100 megkötött házasságból 44 bomlana fel, ha a jelenlegi válási gyakoriságok tartósan megmaradnának. Tizenöt évvel ezelőtt még 30 körüli volt ez az arány, az emelkedés tehát jelentős, több mint 33%. Egyre kevesebb házaspár éli meg az ezüst- vagy ünnepli meg az aranylakodalmát. Mindemellet a házasság intézménye még mindig szorosabban köti egybe a család tagjait, mint a házasságon kívüli együttélés. Az élettársi kapcsolatok sérülékenyebbek, még kevésbé stabilak, mint a házasságok. Meglepő az a vizsgálati eredmény, hogy az együttélést követő házasságok gyakrabban bomlanak fel, mint azok, ahol a házasságkötést nem előzte meg együttélés. A próbaházasság intézménye nem feltétlenül jár együtt a stabilabb családi élettel. A legkevésbé stabil párkapcsolatok viszont az együttélések, még akkor is, ha a kapcsolatból közös gyermek születik.

A hanyatló házasságkötési hajlam és az emelkedő válások negatív irányban befolyásolják a házasságok mérlegét. A magas mortalitás következtében szintén jelentős számú házaspáros kapcsolat szakad meg özvegyülés miatt. Hosszú idő óta jóval több házasság szűnik meg válás és özvegyülés által, mint amennyi új házasságkötés létrejön. Csak 2006-ban több mint 75 000 házasság szűnt meg válás vagy özvegyülés miatt, míg ennél jóval kevesebb, mintegy 44 500 új házasság kötöttetett. Az élettársi kapcsolatok terjedése némileg módosíthatja ezt a képet, de az ilyen párkapcsolatok alakítását vagy megszűnését nem tudjuk folyamatosan nyomon követni. A korábban már említett instabilitásukról reprezentatív vizsgálatok eredményeiből van tudomásunk. Mindezen folyamatok jelentősen módosítják a családok és háztartások számát és összetételét, megváltoztatják a

népesség családi állapot szerinti struktúráját.

1.2.3. Reproductív egészség

Az 1990-es évek elején minden hatodik, jelenleg minden tizedik gyermek úgy születik, hogy az anyának volt már korábban művi abortusza. Ezeknél a gyermekeknél jelenleg 17%-kal magasabb a koraszülöttek aránya, mint ott, ahol az anyának nem volt korábban terhességmegszakítása. A spontán vetélések 19%-át előzi meg közvetlenül művi abortusz. Ha az anyák egy korábbi művi vagy spontán vetélést követően vállalnak gyermeket, a koraszülés kockázata is nagyobb. Mivel a koraszülöttség ténye szoros kapcsolatban áll a születés körüli (perinatális) halálozással és a csecsemőhalandósággal, az anyák korábbi terhességtörténete lényegesen befolyásolhatja ezeknek az eseményeknek a kockázatát is.

A gyermekvállalásra létezik egy optimális vagy ideális életkor, ami az anyára és gyermekére nézve egyaránt a legkedvezőbb, a legkisebb egészségi kockázattal jár.

Ez az életkor az anyák biológiai jellemzői szerint a 20. és 34. életévük közé esik. A túl fiatalon vállalt vagy a reprodukív kor utolsó harmadára halasztott gyermekeknél nagyobbak az egészségi kockázatok. A biológiai és nemi érettség egyre fiatalabb életkorra tevődik, a gyermekvállalás átlagos életkora viszont erősen kitolódott. Ezzel együtt lerövidült az az optimális időtartam, amely során az anyák gyermekeket vállalhatnak. A 25 év alatti nők gyermekvállalása kevesebb mint egyharmadára esett, a 35 év feletti nőké viszont megkétszereződött az elmúlt huszonöt évben. Figyelmet érdemel, hogy mind a koraszülöttek, mind a csecsemőhalottak aránya hirtelen és jelentősen megemelkedik a 35 év felett szülő nőknél, de az átlagosnál magasabb a tizenévesen gyermeket vállalóknál is. A spontán vetéléssel végződő terhességek aránya ugyancsak 35 év feletti nőknél nő meg ugrásszerűen. A szakmai köröket foglalkoztató más kockázati tényezők is felmerülhetnek a késői gyermekvállalásnál. Ezek szerint több komplikációval jár a ter-

1.2. tábla A terhességek egészségi kockázatai a szülő nő korcsoportja szerint, 2005

Jellegzetességek	-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-	15-49 éves együtt
	éves						
Házasságon kívül születettek aránya, %	82,8	51,3	27,5	25,2	30,5	36,3	35,0
Koraszülöttek aránya, %	12,0	8,5	6,9	7,9	10,6	13,8	8,2
Csecsmőhalálozás, ‰	10,0	6,4	5,3	5,9	7,0	13,1	6,2
100 terhesség közül							
élveszületések aránya	48,0	57,8	67,9	63,9	47,2	26,7	59,6
terhességmegszakítások aránya	44,2	33,8	22,4	25,0	38,1	51,0	29,7
egyéb magzati veszteségek aránya	7,8	8,4	9,7	11,1	14,8	22,3	10,7

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

1.3. tábla A terhesség kimenetele annak tervezettségére szerint

A terhesség kimenetele	100 terhesség közül			Összes	Esetszám
	kívánt	később kívánt	nem kívánt		
	terhesség, %				
Élveszületés	81	17	2	100	7 541
Terhességmegszakítás	4	61	35	100	1 511
Egyéb magzati veszteség	69	24	7	100	1 095
Összes terhesség	68	24	8	100	10 147

Forrás: Tíz évvel a házasságkötés után, KSH 2002.

hesség kihordása, továbbá nő a kockázata a kromoszóma-, illetve fejlődési rendellenességnek.

A családtervezési vizsgálatok szerint növekvő ellentét feszül a gyermekszám-preferenciák, tervek, elképzelések és a ténylegesen megvalósított családnagyság között. Az előbbi magasabb, több gyermekkel számol, mint az utóbbi. Egyfelől tehát több a kívánt gyermek, mint amennyi ténylegesen megszületik, másfelől nem minden megszületett gyermeket terveztek a szülei, még ha később vállalták és világra hozták is őket.

A legutóbbi házassági longitudinális vizsgálat teljes élettörténeti adatok alapján tárta fel a terhességek történetét, mindegyik fogamzás esetén megállapítva, hogy azok kívánt vagy nem kívánt terhességek voltak-e és mi lett a további sorsuk. Az eredmények szerint a terhességek 68%-a volt kívánt terhesség, közel egynegyedénél (24%) időzítési hiba történt (nem akkorra tervezték a fogamzást, amikor az bekövetkezett), a fogamzások 8%-a pedig úgy történt, hogy azt nem tervezték vagy kívánták a szülők. Ezen adatokból az is megállapítható, hogy minden hatodik gyermeket

úgy vállalt az anyja, hogy születését csak egy későbbi időpontra tervezte. Figyelmet érdemel, hogy a művi vetélések 61%-a időzítési hiba következménye. Ez azt jelenti, hogy a terhességmegszakítások egy jelentős hányada megelőzhető lenne figyelmesebb fogamzásgátlással. A vizsgálat eredményei alapján igazolva látszik az a hipotézis, hogy a spontán vetélések többségében kívánt magzatot veszítenek el az anyák.

1.2.4. Halálozások, mortalitás

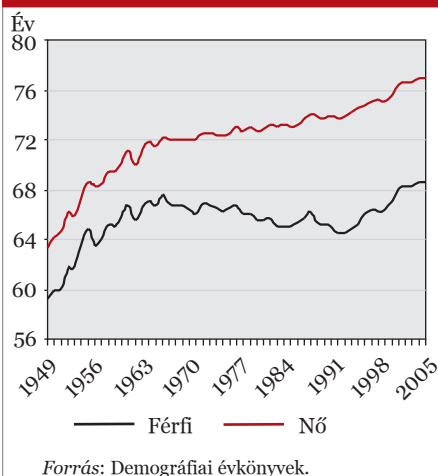
A halálozások száma a mortalitási viszonyokból és a népesség korösszetételéből eredő mutatószám. A népesség korösszetételének változása csak lassan, fokozatosan és hosszabb távon fejti ki hatását, ezzel szemben a kor és nem szerinti mortalitás rövid távon is változatosan alakulhat, és évről évre hirtelen változhat. A halálozások irányzata az elmúlt két évtizedben meglehetősen változatos képet mutat, emelkedések és csökkenések egyaránt megfigyelhetők. Az 1993. évi több mint 150 ezer fős halálozás hosszú évtizedek óta rekord magasságúnak számított, ezzel szemben a 2006. évi 131,6 ezer fős halálozás három

évtized óta a legalacsonyabb érték. A halálozások száma tehát úgy csökkent, hogy közben a népesség öregedett, ez pedig a mortalitás alapvetően javuló irányzatát jelzi. A halálozások számának évenkénti ingadozásában fontos szerepet játszhatnak az időközönként megjelenő vagy visszatérő járványok és a hirtelen időjárási ingadozások. Tartósan alacsony születésszám és termékenységi szint mellett a halandóság javulása fontos szerepet játszhat a népességszökkenés mérséklésében.

A halandósági viszonyok szintetikus mutatója a várható élettartam, amely egyetlen számmal fejezi ki egy adott ország, régió vagy társadalmi csoport mortalitási helyzetét. A várható élettartamot nemenként számítják ki születéskor és a további életkorokban. Az életkor előrehaladásával a már leélt évek és a még várható élettartam együttes hossza egyre inkább meghaladja a születéskor várható élettartamot. Ennek logikus magyarázata az, hogy egy bizonyos életkort elért emberek már túléltek azokat a rizikófaktorokat, ami miatt mások e kor elérése előtt elhunytak. Egy 50 éves férfi csaknem 23, egy 60 éves több mint 16 életévet remélhetett még a 2005. évi halandósági viszonyok mellett, miközben születésekor 68,6 évre számíthatott. Az elmúlt évtizedek „fekete éve” – különösen a férfi halandóság szempontjából – az 1993. év volt. A 64,5 éves születéskor várható élettartam hosszú évtizedek óta a legalacsonyabb volt, egy 30, 40 vagy 50 éves férfi pedig kevesebb élettartamot remélhetett még, mint hasonló korú társ hatvan évvel korábban, a gazdasági világválság idején. Innen történt jelentős előrelépés az elmúlt tizenkét évben. A születéskor várható élettartam 2005. évi mutatói az eddig mért egyik legmagasabb értéket jelentik a férfiak 68,6 és a nők 76,9 élet-

ével. Az elmúlt másfél évtizedben a férfiak élettartam-emelkedése jelentősebb mértékű volt, mint a nőké, így mérséklődött a két nem közötti különbség a születéskor várható élettartamban.

1.4. ábra A férfiak és a nők születéskor várható élettartama

1.3. Vándorlás

1.3.1. Belföldi vándorlás

A népesség számának területi alakulását a természetes szaporodás, illetve fogyás területi különbségeivel egyidejűleg a lakóhely-változtatások befolyásolják. Magyarországon a népesség belföldi vándorlásáról 1960 óta rendelkezünk a lakcím-változás bejelentési rendszerén alapuló adatokkal. Ennek alapján 1960-ban még egy év alatt 340 ezer ember változtatott állandó és 630 ezer ideiglenes lakóhelyet, azaz ezer lakosra évi közel 100 lakóhely-

változtatás jutott (33,9 állandó és 63,1 ideiglenes). A városiasodás időszakának lezárulásával ez a szám fokozatosan mérséklődött. 1990-ben 214 ezer volt az állandó vándorlások és 261 ezer az ideiglenes vándorlások száma. Az 1990-es éveket követően végbement társadalmi, gazdasági változások a belföldi vándorlásra mennyiségi- és minőségileg is hatottak. A települések közötti vándorlások számában további lassú csökkenés figyelhető meg 1994-ig, majd tendenciáját tekintve napjainkig kisebb hullámzásokkal tarkított enyhe emelkedés tapasztalható. 2005-ben 222 ezren változtattak állandó és 211 ezren ideiglenes lakóhelyet, az ezer lakosra jutó belföldi vándorlás 42,9 ezrelék volt, ebből 22,0 az állandó és 20,9 az ideiglenes vándorlási arány. A teljes belföldi vándorlási arányszám 1960 óta felére esett vissza, 2005-ben 3,9 volt, ami azt jelenti, hogy egy lakos élete során négyszer változtatna lakóhelyet, ha a vándorlási viszonyok változatlanul fennmaradnának.

A településtípusonkénti mobilitásban is új tendenciák figyelhetők meg. Jelentősen módosult a főváros szerepe. Míg 1980–1990 között számottevő volt a Budapestre áramlás (a vándorlási egyenleg 1980-ban 4 ezrelék, 1990-ben közel 6 ezrelék volt), addig a kilencvenes évek során Budapestről jelentős és növekvő mértékű elvándorlás indult meg. Ez a folyamat az utóbbi években mérséklődött. Változott a városok pozíciója is, míg 1980-ban a városokba is – a fővároshoz hasonló mértékű – bevándorlás volt jellemző, 1990-re a városokból lassú elvándorlás volt érzékelhető, s ez a tendencia a kilencvenes években lényegében nem változott, összességében 1–2 ezreléknyi volt egy-egy évben a vándorlási veszteség. A községek esetében fordított a helyzet. Míg 1980-ban a

községekből történő elvándorlás igen jelentős, közel 8 ezrelék volt, az elvándorlás üteme 1990-re már jelentősen mérséklődött, és a kilencvenes években ez a tendencia megfordult. Ebben az időszakban összességében a községek váltak a legnagyobb létszámfelvevőkké. Egy jelentős mértékű be- és visszaáramlás indult a városokból a községekbe, amely 4–6 ezrelékes vándorlási nyereséggel járt, ez azonban napjainkra lelassulni látszik.

1.4. tábla A belföldi vándorlás mértéke és a vándorlási különbözet a vándorlás típusa szerint, településtípusonként

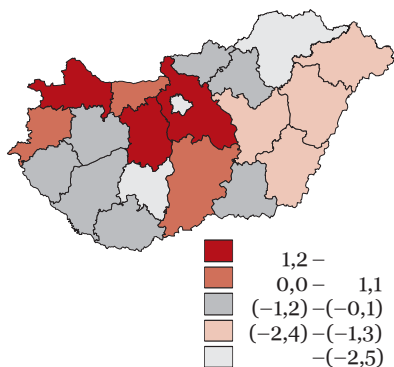
(ezer fő)				
Év	A vándorlók száma összesen	Vándorlási különbözet		
		Budapest	többi város	község
Állandó vándorlás				
1990	214	3	−7	4
1995	211	−10	−8	18
2000	229	−18	−6	24
2005	222	−8	−3	11
Ideiglenes vándorlás és visszavándorlás együtt				
1990	261	8	3	−11
1995	196	−1	2	−1
2000	176	−1	−1	2
2005	207	3	1	−4
Forrás: Demográfiai évkönyvek.				

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

A régiók és megyék migrációs egyenlege korántsem azonos. Pest megye kilencvenes évekre jellemző szerény migrációs nyeresége napjainkra számottevően növekedett, nagy részben a fővárosból az agglomerációba történt kiköltözések miatt. Jelenleg Pest megyében többen laknak, mint bármely dunántúli régióban. A rend-

szerváltás óta Magyarországon mérsékelt ütemű, de folyamatos kelet-nyugati irányú vándorlás tapasztalható. A legnagyobb pozitív egyenlegű régióvá Nyugat-Dunántúl vált, melyen belül Győr-Moson-Sopron megye a fő vándorlási célterület. Másik pozitív egyenlegű régió Közép-Dunántúl, két, migrációs többletet mutató megyéjével, Komárom-Esztergom és Fejér megyékkel. A keletről nyugatra tartó migrációt egy kevésbé markáns, délről észak felé irányuló vándorlás kíséri. Ezt jelzi, hogy a déli öt megye (Somogy, Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád) esetében az elvándorlók száma 2005-ben meghaladta az odatelepülőket. Észak-Alföld és Észak-Magyarország vándorlási vesztesége a legszámottevőbb. A kistérségek közül különösen sok lakóját veszítette el 1990 óta a kisvárdai, az ózdi, a kazincbarcikai és a miskolci kistérség, míg a legtöbb odavándorló a budaörsi és a ráckevei kistérségbe érkezett, és pedig többnyire a fővárosból.

1.5. ábra Ezer lakosra jutó állandó belföldi vándorlási különbözet megyénként, 2005

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

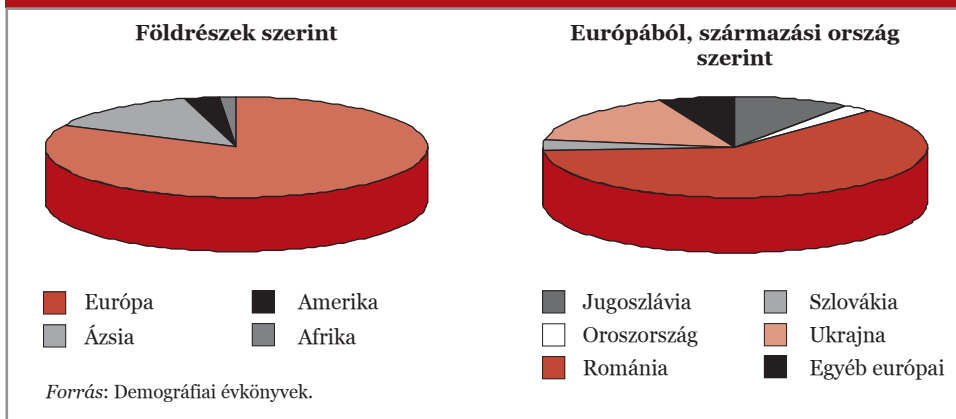
1.3.2. Nemzetközi vándorlás

A kilencvenes évek elejétől Magyarországot is elérte a nemzetközi vándorlás hulláma. A kelet-európai politikai változások következtében a nemzetközi népességvándorlás mérete és jellege is megváltozott. Magyarország földrajzi elhelyezkedése, gazdasági változásai, majd európai uniós tagsága megnövelte a tranzit- és célországgént való jelentőségét.

A magyarországi migráció a rendszerváltás idején ugrásszerűen megnőtt. A legtöbb bevándorló, közel 40 ezer fő a politikai változásokat kísérő megélénkülő vándorlási folyamatokban 1990-ben érkezett hazánkba. 1992-re számuk kevesebb mint felére esett vissza. A következő években évi 15–22 ezer fő között mozgott a bevándorlók száma. 1995-től napjainkig mintegy 196 ezer külföldi állampolgár érkezett hazánkba. Ezen időszakban a bevándorlók egy része, 28 ezer fő el is hagyta az országot, továbbutazott vagy visszatért hazájába. A bevándorló külföldiek jelentős része európai, jórészt a környező országokból érkezett, túlnyomó többségük, 75%-uk magyar nemzetiségű. A bevándorlók között összességében több a férfi, mint a nő.

Az ország területe nem homogén módon vonzó a külföldiek számára, az itt tartózkodó külföldiek különböző csoportjai az ország egyes, míg más csoportjai az ország más területeit részesítik előnyben. Budapestnek meghatározó szerepe van a külföldiek befogadásában. Az egy éven túl Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok közül minden harmadik Budapesten él, és még további öt megyében számottevő a külföldiek létszáma: Pest megyében 14%, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád megyében 5–6%, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megyében 3–4%. A többi

1.6. ábra Az 1995 és 2005 között bevándorlók megoszlása

megye részesedése ennél is alacsonyabb. Ha az ott élő lakosokhoz viszonyítjuk a külföldiek arányát, Budapest után Csongrád megyében a legnagyobb, közel 2,2%, ezt követi Pest megye 1,8%-kal, míg az országos átlag 1,5%. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legkisebb a külföldiek aránya, alig több mint fél százalék.

Az azonos országokból érkezettek erőteljesen koncentrálódnak egy-egy földrajzi területen. Az Ukrainából érkezők, illetve Jugoszlávia utódállamainak polgárai a közép-magyarországi régió kivételével többnyire a saját államukkal szomszédos határ menti magyar régiókban telepedtek le. Így az előbbieket mintegy 30–30 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét és Budapestet választotta, a többiek is jórészt az előbbiekkal szomszédos megyéket (Pest, illetve Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén), ahol mintegy 6–10%-uk él. A jugoszláv utódállamok polgárainak lakhelye mindenekelőtt Csongrád (39%) és Bács-Kiskun megye (15%), Budapestre mindössze 20%-uk jött. A román állampolgárságúak – szemben az előbbiekkal – nem

1.5. tábla A népességszám változásának tényezői

(ezer fő)			
Évek	Természetes fogyás	Nemzetközi vándorlási különbözet	Tényleges változás
1990–2000, átlag	–34	18	–16
2001	–35	10	–25
2002	–36	4	–32
2003	–41	15	–26
2004	–37	18	–19
2005	–38	17	–21
2006	–32	21	–11

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

a határ közelében, hanem a fővárosban és környékén koncentrálódnak: több mint egyharmaduk Budapesten él, további 21%-uk Pest megyében. A kínaiak döntő többsége, 85%-a Budapestet választotta lakóhelyül, esetükben egyéb regionális preferen-

cia nem érzékelhető. Az Európai Unió polgárainak 50%-a a közép-magyarországi régióban koncentrálódik, ebből közel 40% Budapesten él, további frekvenciált terület még a Nyugat-Dunántúl.

A nemzetközi vándorlásnak az elmúlt időszakban jelentős szerepe volt a népesség fogyásának mérséklésében. 2001–2006

között összességében a 220 ezer fős természetes fogyás és a 86 ezres nemzetközi vándorlási nyereség egyenlegeként Magyarország lakossága 134 ezer fővel lett kevesebb. 2006-ban a 32 ezres természetes fogysá a bevándorlási többlet 21 ezer fővel ellensúlyozta, így a tényleges népességcsökkenés 11 ezer fő volt.

FOGALMAK

Eltartott népesség rátája: a gyermeknépesség (0–14 éves) és az idős népesség (65– éves) a 15–64 éves népesség százalékában.

Gyerme népesség eltartottsági rátája: a gyermeknépesség (0–14 éves) a 15–64 éves népesség százalékában.

Idős népesség eltartottsági rátája: az idős népesség (65– éves) a 15–64 éves népesség százalékában.

Lakónépesség: az adott területen lakóhellyel rendelkező és másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes száma.

Magzati veszteség: a magzati halálozás és a terhességmegszakítás együtt.

Nyers (bruttó) reprodukciós együttható: azt mutatja, hogy az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány leánygyermeknek adna életet.

Öregedési index: az idős népesség (65– éves) a gyermeknépesség (0–14 éves) százalékában.

Teljes első házasságkötési arányszám: olyan mutatószám, amely megmutatja, hogy a házassodási korba lépő, 15 éves kort elért férfiak és nők hányad része kötne házasságot bizonyos (nőknél 49, a férfiaknál 59 éves) korig. Azon a feltételezésen alapul, hogy az adott naptári évben 15 éves korukat elérő férfiak és nők ugyanolyan gyakorisággal fognak megházasodni 50, illetve 60 éves korukig, mint az adott naptári évben tették.

Teljes termékenységi arányszám: azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.

Teljes válási arányszám: transzverzális esetben azt mutatja meg, hogy a megfigyelt időszakban kötött házasságokra átlagosan hány válás jutna, amennyiben az adott naptári időszak (például év) házasságtartam-specifikus válási arányszámai változatlanul fennmaradnának.

Teljes vándorlási és teljes költözési arányszámok: azt mutatják, hogy a vándorlási, illetve a költözési viszonyok állandósulása esetén egy ember élete folyamán hányszor vándorolna, illetve költözne.

Tisztított (nettó) reprodukciós együttható: azt fejezi ki, hogy az egy nőre jutó leánygyermek közül az adott év halandósága mellett hányan jutnának el a szülőképes életkorba. Ha a mutató értéke 1, az a népesség stagnálását mutatja, az 1-nél nagyobb érték szaporodást, az 1-nél kisebb érték fogyást jelent.

Vándorlási különbözet: az adott évben Magyarországra bevándorló és kivándorló külföldi állampolgárok számának különbsége.

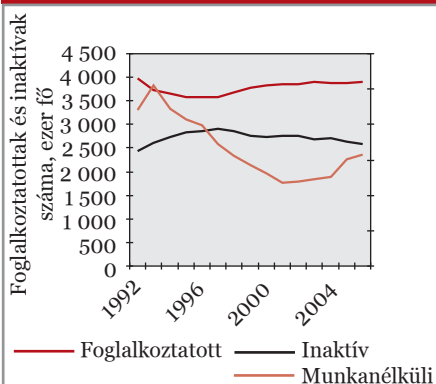
2. Munkaügyi (foglalkoztatottsági, kereseti, munkaidő-) jellemzők

2.1. Munkaerőpiac

2.1.1. Foglalkoztatottság és néhány arra ható tényező

A magyar munkaerőpiacot a '90-es évek közepéig először gyors, majd lassuló ütemű recesszió jellemezte, melyet az évtized második felében és a 2000-es évek első 1–2 évében határozott javulás követett. Ezt követően a foglalkoztatotti létszám stabilizálódott, a munkavállalási korú inaktív népesség létszáma csökkent, mely csökkenést a munkanélküliek létszámának hol erőteljesebb, hol kevésbé erőteljes növekedése kísérte. A két utóbbi kategória közötti átrendeződéshez nem kis mértékben járult hozzá az, hogy a nyugdíjrendszerbe történő átlépés lehetőségei szűkültek. (A nyugdíjjogosultság megszerzési ideje folyamatosan nőtt, szigorodtak a rokkantnyugdíjazás feltételei.)

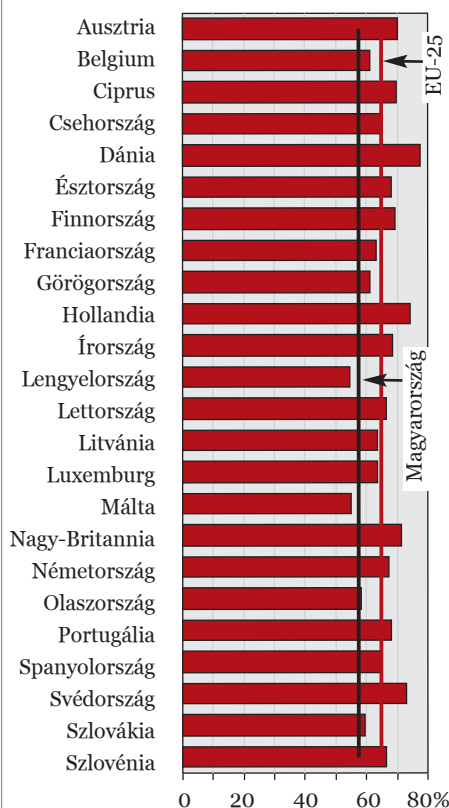
2.1. ábra A 15–64 éves foglalkoztatottak, munkanélküliek és inaktívak száma

Forrás: Munkaerő-felmérés.

Az utóbbi évek összességében kedvezőnek minősíthető folyamatai ellenére Magyarországot továbbra is alacsony foglalkoztatási ráta, közepes munkanélküliségi mutató, de ezen belül jelentős és növekvő területi és strukturális egyenlőtlenségek jellemzik.

2.2. ábra A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája az Európai Unióban, 2006

Forrás: Eurostat.

A 15–64 éves korosztályba tartozók 57,3%-a (a férfiak 63,8%-a, a nők 51,1%-a) volt foglalkoztatott 2006-ban, ami a valamennyi régi uniós tagországra jellemző rátánál (a fejlett informális gazdaság jellemezte Olaszországot kivéve) érdemben kisebb, az újonnan csatlakozottak közül pedig csak a nagyarányú munkanélküliség sújtotta Lengyelország és a rendhagyóan alacsony női munkaerő-piaci aktivitású Málta mutatója kedvezőtlenebb a magyarnál.

A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája, ha kis mértékben és némi évenkénti ingadozással is, de javult a '90-es évek második felétől. A munkavállalás szempontjából legaktívabb 25–54 éves korosztályba tartozók közül 100 főből 74 dolgozott 2006-ban. A férfiakra jellemző mutató 80,9%, a nőké 67,6% volt. (A nemenkénti különbséget részben magyarázza, hogy a számbavételnél a gyermekgondozási ellátáson levő nők akkor is inaktívnak minősülnek, ha egyébként rendelkeznek munkahellyel, ahonnan csak ideiglenesen vannak távol.) A foglalkoztatási ráta markánsabb változása azonban nem a középkorosztálynál, hanem a korskála két szélén következett be. A fiatal, 15–24 éves korosztály foglalkoztatási rátája folyamatosan és radikálisan mérséklődött, s ma mintegy 14 százalékponttal kisebb a másfél évtizeddel korábbi mutatónál. A csökkenés elsődleges oka az oktatás, mindenekelőtt a felsőoktatás expanziója volt, melyhez az utóbbi években társult az is, hogy az oktatási kibocsátás és a munkaerő-piaci igények közötti egyensúly hiánya miatt a fiataloknál megnőtt az álláskeresővel, esetleg további, reményeik szerint piacképesebb ismeretek megszerzésével töltött ún. átmeneti idő. 2006-ban csak minden ötödik fiatal (15–24 éves) volt foglalkoztatott. A fiatal nők esetében

2001-től a foglalkoztatási ráta csökkenése a férfiakra jellemzőnél némileg kisebb volt, mivel az iskolában töltött idő megnövekedését részben ellensúlyozta, hogy a gyermekvállalás későbbi időzítése miatt e korcsoportból a korábbiánál kevesebben voltak gyermekgondozási ellátás címen távol. A fiatalok gazdasági aktivitási rátája a foglalkoztatási rátánál kevésbé csökkent, mivel 2001 óta az ifjúsági munkanélküliségi ráta – részben a már említett okok miatt – az átlagosnál gyorsabban nőtt. Meg kell azt is említeni, hogy míg a fiatal korosztály formális iskolázottsági szintje összességében számottevően javult, konstans maradt az iskolarendszerből szakirányú végzettség nélkül kilépő – jó esetben is legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező – és emiatt nem vagy csak alkalmilag foglalkoztatott fiatalok száma és aránya.

Az életkori skála másik szélén, az 55–64 éves korosztály esetében pont ellenkező irányú változás ment végbe, mint a fiataloknál, alapvetően a nyugdíjba vonulási szabályok módosulása miatt. Annak ellenére, hogy az utóbbi években nyugdíjba vonulókra még átmeneti szabályok voltak érvényesek, a korosztály foglalkoztatási rátája az 1998. évihez képest 2006-ra megduplázódott. A változás különösen a nők esetében volt látványos, hiszen a rájuk vonatkozó korábbi szabályozás következtében az 55 évesek és idősebbek munkaerő-piaci jelenléte korábban marginális volt. A korcsoport jelenlegi 33,6%-os foglalkoztatási rátája azonban még így is jelentősen elmarad az uniós célként kitűzött 50%-os részvételtől, s jóllehet a nyugdíjlapra nehezédő nyomás enyhítése miatt létkérdés az idősebb korosztályok munkaerő-piaci aktivitásának növelése, ezt úgy kell elérni, hogy egyben ne akadályozza a fiatalok álláshoz jutását.

A munkaerő-piaci esélyek tekintetében a népesség erősen szegregált. A két legértelmesebb – bár egymástól sem független – meghatározó tényező az iskolai végzettség és a lakóhely. 2006-ban a legfeljebb csak általános iskolai végzettséggel rendelkező 25–44 évesek 49,3%-a volt foglalkoztatott (a férfiak 61,3%-a, a nők 38,4%-a), szemben az ugyanilyen korú diplomások 86,5%-os rátájával. Az alacsony iskolai végzettség elhelyezkedés esetén is alacsony keresetet jelent, ami nem feltétlenül ösztönöz az alkalmi munkavégzésből származó jövedelem és a szociális támogatások kombinációján alapuló megélhetési stratégia módosítására. Az alacsony iskolai végzettségűekhez hasonlóan a munkaerőpiacon komoly versenyhátrányban vannak az elavult vagy nem keresett szakmával rendelkezők is, illetve az a középfokú végzettséggel rendelkező réteg, melynek egyszerű ügyviteli-adminisztratív munkáját tette feleslegessé az informatika térhódítása.

Ki kell emelni a hazai munkaerőpiac jelentős és növekvő területi különbségeit is. A foglalkoztatottság szempontjából a közép- és nyugat-dunántúli, valamint a közép-magyarországi régió helyzete a legkedvezőbb, ahol a 15–74 évesek 54–56%-a dolgozott 2006-ban. Közép-Magyarországot emellett a legnagyobb mértékű javulás is jellemezte, míg a másik két régió relatív pozíciója némileg romlott, részben amiatt, hogy a tökebetelepülés folyamata lezárult, sőt helyenként termelőkapacitások felszámolására is sor került. Észak-Magyarország és Észak-Alföld foglalkoztatási rátája ugyanakkor több mint 10 százalékponttal alacsonyabb, mint az élenjáró régióké. Az országban egyszerre van jelen munkaerőhiány (jellemzően Nyugat-Dunántúlon, szak-, illetve betanít-

2.1. tábla. A foglalkoztatási ráta a legmagasabb iskolai végzettség, nem és kor szerint, 2006

(%)				
Kor-csoport, éves	Legfeljebb általános iskola	Szakiskola, szakmunkás képző	Középiskola	Főiskola, egyetem
Férfi				
19–24	32,1	70,5	28,1	64,3
25–29	62,4	86,3	80,9	88,2
30–44	60,8	87,0	92,7	96,3
45–50	53,3	75,4	84,9	92,9
51–54	46,3	68,4	78,7	88,0
55–59	37,0	57,9	65,0	77,2
60–	3,5	14,8	12,0	27,0
Ebből:				
25–44	61,3	86,8	88,8	93,7
Nő				
19–24	17,3	47,2	26,6	66,7
25–29	26,8	54,0	63,8	78,7
30–44	41,6	66,2	74,4	82,3
45–50	50,7	69,4	83,1	92,4
51–54	49,3	63,7	73,1	90,3
55–59	27,0	39,3	48,9	68,8
60–	1,4	7,8	6,5	16,1
Ebből:				
25–44	38,4	63,3	71,3	81,1
Együtt				
19–24	25,5	62,1	27,3	65,8
25–29	45,5	74,1	71,8	82,7
30–44	50,6	79,4	82,0	88,3
45–50	51,6	73,3	83,8	92,6
51–54	48,2	66,9	75,2	89,2
55–59	30,3	51,6	54,7	73,1
60–	2,2	12,3	8,5	22,1
Ebből:				
25–44	49,3	78,2	78,8	86,5

Forrás: Munkaerő-felmérés.

tott munkásban) és jelentős munka-nélküliség. 2004 óta 3, 2007 óta 4 szomszédunk már uniós tagország, ami elvileg

(esetenként gyakorlatban is) kiterjesztette a lokális munkaerőpiacok hatókörét az országhatáron túlra, és a munkaerő-piaci kiegyenlítődés – az alacsony belső vándorlási hajlandóság mellett – részben a külföldről Magyarországra irányuló munkaerőmozgás révén megy végbe, illetve van példa a fordított irányú (napi) ingázásra is.

A nemzetközi migráció mérése, számbavétele és különösen az országok közötti összehasonlítása azonban komoly nehézségeket okoz: a valós folyamatok egy jelentős részét nem tudja a statisztika számba venni, a harmonizálásnak viszont a tartós vándorlások mellett a mind nagyobb volumenű és gazdasági jelentőségű rövid idejű, illetve ingázó jellegű migráció figyelembevételre esik áldozatul. A definíciók gyakran adminisztratív forrásokhoz, ennek megfelelően állampolgársághoz kötöttek, eszerint legtöbbször a nem hazai állampolgárok minősülnek migránsnak, ez a definíció vált a magyarországi értelmezés és számbavétel alapjává is. Más országok a születési hely szerint különböztetik meg a migráns és a hazai népességet, eszerint a külföldön születettek számítanak migránsoknak, s a hazai népesség az, amely az adott országban született.

Jóllehet 2004. május 1-je óta Magyarország az unió tagja, a munkavállalás szabadsága csak korlátozottan valósult meg, ami a magyar állampolgárok külföldi s a külföldiek magyarországi munkavállalását is – az átmeneti időszakban – befolyásolta. Azokkal a régi EU-országokkal szemben ugyanis, amelyek Magyarország előtt részlegesen vagy teljesen lezárták munkaerő-piacukat, azaz korlátozták a munkaerő szabad áramlását, Magyarország – a viszonyosság elve alapján – hasonló intézkedé-

seket fogantatosított. Az intézkedések zöme 2006 közepére érvényét veszítette, a Magyarország számára két legfontosabb országgal, Németországgal és Ausztriával kapcsolatban azonban a munkaerő szabad áramlásának korlátozása változatlanul megmaradt.

Az uniós csatlakozást követően a munkavállalási eljárás módja, az adminisztratív nyilvántartásra épülő statisztika, azaz a migrációs statisztika információi és a számbavétel módja is megváltozott.

- A korábbi gyakorlatnak megfelelően változatlanul munkavállalási engedéllyel dolgozhatnak az unión (valójában az Európai Gazdasági Térség területén) kívül eső harmadik országok polgárai Magyarországon.
- Munkavállalásuk regisztrálásával, munkavállalási engedély nélkül vállalkozhatnak munkát az együtt csatlakozott új EU-országok polgárai. A regisztráció ugyan kötelező, de annak elmulasztása semmilyen szankcióval nem jár. A bővítés óta eltelt időszak tapasztalatai alapján úgy tűnik, a regisztráció megbízható mutató, azt nem mulasztják el az érintettek.
- Az EU-15 országai és az EGT-országok polgárai a csatlakozást követően elvben bejelentés és engedély nélkül vállalkozhatnak munkát Magyarországon, azonban a Magyarországgal szemben megfogalmazott korlátozó intézkedésekre válaszul alkalmazott viszonyosság lehetőségével élt Magyarország. Az EU-15 országainak azon állampolgárai azonban, akik 1 év folyamatos munkaviszonyt tudnak igazolni Magyarországon, mentesülnek a munkavállalási engedélyezés kötelezettsége alól, és elegendő egy ún. zöld kártyával regisztráltatni magukat.

- A csatlakozás első évében az írek, Nagy-Britannia és Svédország polgárai, majd a következő évben folyamatosan a többi ország kikerült mindenféle regisztrációs és engedélyezési kötelezettség alól. Ezeknek az országoknak a polgárai a nyilvántartásokban sem jelennek meg.

A statisztikák szerint a magyarországi munkavállalás szerkezete nem változott meg jelentősen a csatlakozás óta eltelt időszakban. Összesítve a munkavállalási engedéllyel dolgozókat, valamint a regisztrált és a zöld kártyával munkát vállalókat, azt láthatjuk, hogy változatlanul a munkavállalók több mint a fele román állampolgár, több mint 10 százalék ukrán, és a harmadik – a csatlakozás óta a második – legnagyobb munkavállalói csoport, a szlovák állampolgároké. A csatlakozás évében megnőtt a külföldiek létszáma. Ennek forrása a szlovák állampolgárok munkavállalásának hirtelen megugrása volt, majd a létszám lassan emelkedett tovább.

A szlovák munkavállalók lényegében előzmény nélkül jelentek meg a magyar munkaerőpiacon, a kilencvenes években a szerepük még marginális volt, s az ezredfordulót követően, a csatlakozást megelőzően – a fokozatos növekedés ellenére – sem érte el az összes Magyarországon dolgozó külföldiek 10 százalékát. Az uniós csatlakozást követően viszont részarányuk gyorsan az összes külföldi munkavállaló egynegyedére ugrott. A szlovák munkavállalók számának gyors növekedése egyedülálló volt, más új tagállamból a korábbi időszakhoz képest nem volt érzékelhető növekedés. A jelentős szlovák munkavállalás koncentrálódik a határ, különösen az észak-nyugati határ közeli megyékben. Meghatározó többségük Komáromban és

döntően a határ menti régióban ingázó magyar etnikumú szlovák állampolgár. Eltérően minden más migráns csoporttól, a központi régióban, amely egyébként a külföldi munkavállalók legfőbb célterülete, csak nagyon szerény az arányuk.

A fenti keretek mellett lehetőség van Magyarországon mezőgazdasági szezonmunka végzésére is, a megfelelő engedélyeket egy évben összesen 120 napra, egyszerűsített eljárással adják ki. Az év során összesen 1500 ilyen engedélyt adtak ki 2004-ben, 2300-at 2005-ben, és további növekedésre utal, hogy 2006 első félévében már 1800 engedélyt adtak ki, túlnyomó többségében román, kisebb részben ukrán állampolgároknak, fele részben Pest megyébe, illetve az Alföld megyéibe.

Az Európai Unió 2007 januárjában Románia és Bulgária felvételével tovább bővült, ami a magyarországi migrációs folyamatok szempontjából kitüntetett fontosságú, hiszen a rendszerváltás óta legnagyobb létszámú, a migrációs statisztikában kimutatott külföldi állampolgárok éppen a (magyar etnikumhoz tartozó) román állampolgárok. A magyar kormány januárban csak részlegesen nyitotta meg a magyar munkaerőpiacot az új tagok előtt, részletesen szabályozta azokat a szakmákat, ahol nem alkalmaz korlátozást.

2.1.2. Munkanélküliség

Az utóbbi 3–4 évben a 15–74 éves munkanélküliek száma és aránya a gazdaságilag nem aktívak rovására nőtt, s 2006-ban éves átlagban 7,5% volt, ami az utóbbi években mért legkisebb – 2001. évi – értéket 1,8 százalékponttal haladta meg. Magyarország az uniós tagországok között a közepes munkanélküliségűek közé tartozik. A munkanélküliek között a férfiak túlsúlya 2001-

ig jelentős volt (60% körül mozgott), 2002-től azonban a két nem aránya folyamatosan közelített egymáshoz, s így 2006-ban a férfi munkanélküliek aránya már csak 52,0% volt. Míg korábban a férfiak munkanélküliségi rátája rendre meghaladta a nőkéét, a 2004. évben egyenlővé vált (6,1%), ezt követően pedig a nők munkanélküliségi rátája vált magasabbá (2006-ban férfiak: 7,2%, nők: 7,8%).

A munkanélküliek nagyobb része 25–54 éves, arányuk a '90-es évek végéig 68% körül mozgott, majd szinte folyamatos emelkedés után 2006-ban már meghaladta a 74%-ot. A fiatalok munkaerő-piaci jelenléte, némi hullámvész után, 1998 óta folyamatosan csökken, relatív munkaerő-piaci helyzetük nem javul. A 15–24 évesek munkanélküliségi rátája az általános tendenciának megfelelően 1993-ban volt a legmagasabb (22,9%), 2001-ben pedig a legalacsonyabb (11,3%), 2006-ban a gazdaságilag aktív fiatalok 19,1%-a keresett állást. Azok a fiatalok, akik nem tudtak részesülni az elmúlt éveket jellemző oktatási expanzióknak és szakirányú iskolai végzettség nélkül léptek ki a munkaerő-piacra, jellemzően hosszan tartó álláskereséssel számolhatnak, így a tartós munkanélküliség e korosztályban is markánsan jelen van. A rendszerváltás óta eltelt másfél évtizedben végbement a munkanélküli életforma generációs átörökítése is, mely erősen gátolja a fiatalok egyes rétegeinek munkaerő-piaci integrációját.

Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja az elhelyezkedési esélyeket. Legkedvezőtlenebb helyzetben az alacsony végzettségűek vannak, a munkanélküliségi rátájuk – az elmúlt 15 évet jellemző hullámvész után – 2006-ban ismét (hasonlóan 1994-hez) 16% fölött volt. Ez a réteg ráadásul létszámában is jelentős, az előző év-

tized elején közel minden második, 2006-ban minden harmadik munkanélküli ide tartozott. A szakmunkásképzővel, szakiskolai végzettséggel rendelkezők munkanélküliségi rátája 2006-ban 8% volt, arányuk az összes munkanélkülin belül az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan 35% körül mozgott. Az érettségivel rendelkezők munkanélküliségi rátája 2006-ban 5,8%, a felsőfokú végzettségűeké 2,8% volt.

A magyar gazdaság az elmúlt években jelentős szerkezeti átalakuláson ment át. A '90-es évek elején elvesztette exportpiacának nagy részét, a világgazdasági folyamatok hatással voltak a mezőgazdasági, ipari termelés összetételére. Az elmúlt másfél évtizedben a legnagyobb létszámvesztő a legnagyobb foglalkoztatási súllyal rendelkező feldolgozóipar volt, a korábban munkával rendelkező munkanélküliek közül nagyjából minden harmadik itt dolgozott, ezen belül háromból kettő az élelmiszeriparban, a textiliparban vagy a gépiparban. 2006-ban a feldolgozóiparból, a kereskedelem, javítás nemzetgazdasági ágából és a közigazgatásból kikerülőket növelték leginkább az állástalanok létszámát.

Az elmúlt másfél évtizedben a munkanélküliek átlagosan mintegy 15–17%-át tették ki a pályakezdők (azok, akik még soha nem dolgoztak), létszámuk 2006-ban 47,9 ezer fő volt. A munkatapasztalattal rendelkezők körében a munkanélkülivé válás egyik legjellemzőbb oka továbbra is az állásvesztés. A '90-es évek elején a munkanélküliek több mint 70%-a elbocsátás miatt vált álláskeresővé. Ez az arány – a 2005. évi enyhe emelkedéstől eltekintve – szinte folyamatosan csökkent, s 2006-ban 53,9% (144 ezer fő) volt. Nem változott ilyen mértékben azok aránya, akik maguk kezdeményezték foglalkoztatásuk meg-

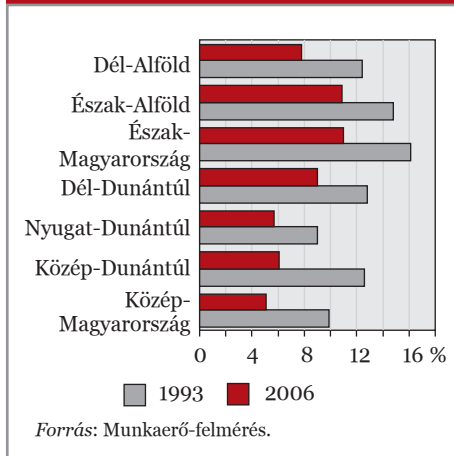

szüntetését. A munkahelyek tömeges megszűnésének idején évente mintegy 35 ezren, az ezredforduló körüli években 30 ezren, az elmúlt években pedig éves átlagban mintegy 27 ezren mondtak föl a munkahelyükön és váltak ily módon álláskereső munkanélkülivé.

A tartósan munkanélküliek aránya 1996-ban volt a legmagasabb, ekkor a munkanélküliek 54,4%-a keresett munkát már legalább egy éve. A 2003-ig tartó csökkenést követően az utóbbi 3 évben ismét emelkedett a részarányuk, 2006-ban közel minden második munkanélküli (46,1%) 1 éve vagy annál régebben keres állást, minden ötödik munkanélküli pedig több mint két éve nem talál magának munkát. A munkakeresés időtartama a maximumot jelentő 1997. évi 17,7 hónapról 2003-ra 15,8 hónapra mérséklődött, 2006-ban pedig újra elérte a 16,5 hónapot.

A munkanélküliség területi egyenlőtlenségei is változatlanul igen jelentősek. A munkanélküliségi ráta 1992-től Nyugat-Dunántúlon és Közép-Magyarországon volt a legalacsonyabb, 2001-től pedig a korábbi középmezőnyből az élmezőnyhöz csatlakozott Közép-Dunántúl is (2006-ban 5,7%; 5,1%; illetve 6,1% volt a fenti három régió rátája). A 4 további régió munkanélküliségi rátája közeledett egymáshoz az évek során, ám nőtt a lemaradásuk az élenjáró régiókhoz képest. Közülük Észak-Magyarország a '90-es évek elejétől sereghajtó, Észak-Alföld pedig szinte folyamatosan a második legrosszabb helyzetű régió. A regionális különbségek növekedését jelzi, hogy a legmagasabb rátával rendelkező régió adata 1995 óta folyamatosan legalább duplája a legkedvezőtlenebb mutatójának, ezen belül 1999-ben és 2003-ban a különbség 2,5-szeres volt.

2.3. ábra Munkanélküliségi ráta régióként

2.1.3. Inaktivitás

A '90-es évek elején a teljes foglalkoztatás jellemezte hosszú évtizedek után az élethosszig tartó foglalkoztatást örökérvényűnek hívó generációk kerültek szembe az állásvesztés tényével, fenyegető lehetőségével. Magas munkanélküliség a magyar munkaerőpiacot csupán átmenetileg jellemezte, de az akkor kilépők jelentős része véglegesen inaktívvá vált.

A kilencvenes évek végére a foglalkoztatásba ténylegesen visszakerülni vágyók és ennek érdekében lépéseket tevők köre 250–300 ezer főre csökkent, s a szezonális hatásoktól eltekintve nagyjából ezen a szinten állandósult. Ezzel párhuzamosan felduzzadt a munkaerőpiacon jelen nem lévőknek (az ún. inaktívaknak) a száma, akiknek távolmaradását egyéni szándékaik, döntéseik és a társadalmi-gazdasági tényezők egyaránt befolyásolták. Napjainkban a legnagyobb munkaerő-piaci kihívást már

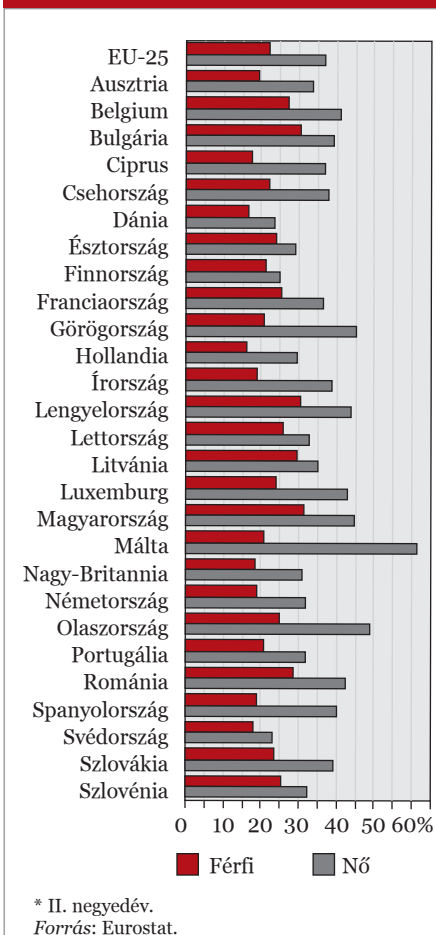

nem a munkanélküliség elleni küzdelem jelenti, hanem sokkal inkább az, hogyan lehet javítani a jelenlegi rendkívül kedvezőtlen inaktivitási arányon, milyen mértékben és módon lehet visszavezetni a munkaerőpiacra az arról részben önhibájukon kívül kirekesztődőket.

1992-ben (amely a munkaerő-felmérés kezdő éve volt) a 15–64 éves népesség 35,6%-a, 2 millió 433 ezer fő volt gazdaságilag inaktív. 1998-ig – annak ellenére, hogy időközben a nőknél két, a férfiaknál egy évvel nőtt a munkavállalási kor felső határa – az inaktívak számában mintegy 435 ezer fős növekedés következett be. Mivel a korcsoport létszáma mindössze 13 ezer fővel haladta meg az 1992. évit, az ún. inaktivitási arány 41,8%-ra emelkedett. Ezt követően a gazdasági stabilizációval, a nyugdíjkorhatár további emelése mellett az inaktivitási arány mérséklődött, de a 2006. évi 38%-os érték még így is Málta után a legmagasabb volt az unióban. Az inaktivitást tekintve a nők helyzete némileg kedvezőbb, 1998-ban a 49,2%-os, 2006-ban pedig a 44,5%-os rátánknál jó néhány – elsősorban dél-európai – ország mutatója rosszabb volt, igaz, ennek magyarázata nem annyira a tényleges gazdasági helyzetben, sokkal inkább az ezeknek az országoknak a nők munkavállalását meghatározó tradícióiban keresendő. A férfiak esetében azonban az Európai Unión belül 1998-ban és 2006-ban is Magyarországon volt a legmagasabb az inaktívak aránya.

A munkaerőpiactól történő távolmaradás oka az életkor által erősen determinált. A legnagyobb mértékű inaktivitás a 15–64 éves népességben belül a legfiatalabbakat, illetve a legidősebbeket jellemzi. Az előbbieket főként a nappali tagozatos tanulók, az utóbbiak pedig elsősorban a nyugdíj valamelyik formájában részesülnek. Ter-

2.4. ábra A 15–64 évesek inaktivitási arányszámai az Európai Unió tagországaiban, 2006*

mészetesen további kategóriák meghatározása is szükséges ahhoz, hogy a munkaerőpiacon meg nem jelenő népességet közös jellemzőik alapján vizsgálni lehessen. Alapvető elkülönítési szempont a stabil jövedelemforrás megléte vagy hiánya. A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban, gyermekgondozási ellátásban, munkanélküli-ellátásban részesülők kimutatható (rend-

szeres) jövedelemmel rendelkeznek, az inaktív tanulók pedig egyértelműen a jövedelemmel nem rendelkezők csoportjába tartoznak. Létezik ugyanakkor a népességnek egy olyan jelentős szegmense, az ún. egyéb inaktívak, akiknek a megélhetési forrása nem ismeretes, de feltételezhető, hogy nemcsak eltartottként élnek, hanem rendszeresen vagy alkalmilag van munkavégzésből származó jövedelmük is. Az is valószínű, hogy e körben vannak a legális munkaerőpiacot valamilyen okból elkerülők (az állam újraelosztó politikájában nem bízó, saját jogon nyugdíj-, egészség- és munkanélküli-biztosításra nem jogosult vagy arra igényt nem tartó, a munkajövedelmet terhelő adóelvonásokat sokalló) is.

1998-ban a 15–64 éves népességből a munkaerőpiacon jelen nem lévők közül 1 millió 322 ezren öregségi, rokkantsági, illetve özvegyi nyugdíjban, 280 ezren a gyermekgondozási ellátás valamelyik formájában és 85 ezren pénzbeli munkanélküliségi ellátásban részesültek (de nem minősültek munkanélkülinek a munkaerő-felmérés kritériumai szerint). Kimutatható jövedelemforrással így a 15–64 éves inaktív népesség 58,8%-a rendelkezett. Az 1 millió 182 ezer kimutatható jövedelemmel nem rendelkezőből 696 ezer fő a klasszikus eltartott kategóriába tartozó nappali tagozatos tanuló volt, a fennmaradó 486 ezer fő pedig ún. egyéb inaktívként maradt távol a munkaerőpiactól.

2006-ban a 15–64 éves népességből 2 millió 593 ezren (38%) nem voltak jelen a munkaerőpiacon. Ebből öregségi, rokkantsági, illetve özvegyi nyugdíjban 1 millió 77 ezren részesültek, ami azt jelenti, hogy e réteg inaktívakon belüli aránya 1998-hoz

képest 4,6 százalékponttal csökkent, a nyugdíjkorhatár már említett emelésével összefüggésben. A gyermekgondozási ellátás valamelyik formáját 259 ezren vették igénybe, pénzbeli munkanélküli-ellátásban pedig 79 ezren részesültek. További 39 ezer fő kapott árvaellátást vagy ápolási díjat,¹ tehát kimutatható jövedelemforrással a 15–64 éves inaktív népesség 56,1%-a (1 millió 454 ezer fő) rendelkezett. A fennmaradó 1 millió 139 ezer inaktív népesség többsége (811 ezer fő) nappali tagozaton folytatott tanulmányai miatt nem dolgozott vagy keresett munkát. A fennmaradó 328 ezer ún. egyéb inaktív közül 80 ezren 15–24 évesek voltak, akik többsége nem nappali tagozaton, de tanult, míg 32 ezer fő volt az 55–64 éves, nyugdíjjal (még) nem rendelkező. Az ún. egyéb inaktív sokaságot – a fiataloktól eltekintve – a női dominancia jellemezte, azaz viszonylag nagy számban vannak e rétegen belül jelen az ún. klasszikus háztartásbeliek.

A 15–64 éves inaktívak szám szerint legnagyobb csoportját jelenleg is a nyugdíjasok alkotják. 2006-ban a saját jogú öregségi nyugdíjban részesülők 7,4%-ot képviseltek, s ez érdemben már jóval kisebb, mint az 1998. évi 10,6%-os arány. Ezzel szemben nem változott a rokkantnyugdíjasok aránya; mind 1998-ban, mind pedig 2006-ban az adott korú népesség 8,2%-a tartozott ebbe a kategóriába. Az inaktívak egy további, létszámukat tekintve viszonylag kis csoportja – 1998-ban 32 ezer fő, 2006-ban ennek kevesebb mint egyharmada – hozzátartozói jogon részesült nyugdíjszerű ellátásban. 2006-ban így összességében a 15–64 éves népesség 15,8%-a részesült a nyugdíj valamely formájában úgy, hogy

¹ A munkaerő-felmérésben 2005-től ők képeznek külön kategóriát, 1998-ban létszámuk még az egyéb inaktívak kategóriájában került számbavételre.

mellette jövedelemszerző tevékenységet nem végzett. Emellett éves átlagban 152 ezer fő a nyugdíj mellett dolgozott vagy aktívan állást keresett. A nyugdíjkorhatár fokozatos emeléséhez viszonylag széles kedvezményi rendszer társult, és az idősebbek esetében a rokkantság elbírálásánál is nagyobb tolerancia működött. Emiatt 1998-ban a 15–64 évesek közül 242 ezer férfi és 485 ezer nő részesült öregségi, míg 295 ezer hasonló korú férfi, illetve 267 ezer nő rokkantsági nyugdíjban úgy, hogy mellette keresőtevékenységet nem folytattott.

2006-ban öregségi nyugdíjat az említett korosztályból – a nyugdíjkorhatár fokozatos emelése következtében – már csak 187 ezer férfi és 320 ezer nő kapott, míg a rokkantnyugdíjasok változatlan összlétszáma mellett a nemenkénti létszámok és arányok megfordultak: 269 ezer 15–64 éves férfi, illetve 292 ezer nő részesült 2006-ban rokkantsági nyugdíjban.

A munkavállalási korú nem aktívak második legnépesebb csoportját alkotják a nappali tagozaton tanulók. 1992-ben a 15–64 éves népesség 9,6%-át, az ilyen korú inaktívaknak pedig 26,9%-át képviselték. 1998–2005 között a népességen belüli arányuk 10–11% körüli volt, miközben – ha kismértékben is – létszámuk folyamatosan nőtt. 2006-ban az előző évhez képest – részben a megváltozott számbavételi módszerből következően – számuk 66 ezerrel több volt, s ily módon már minden harmadik inaktív személy e kategóriába tartozott. A létszámnövekedést az utóbbi években már nem a felsőoktatás expanziós folyamata táplálja, hanem inkább az egyre érzékelhetőbb elhelyezkedési gondokra adott egyik válasz a tanulmányi idő megnyújtása, a munkaerőpiacra lépés minél későbbre történő halasztása.

1992-ben a gyermekgondozási ellátás valamelyik formáját (gyet még nem volt) összesen mintegy 247 ezer fő vette igénybe, ami a 15–64 éves népességen belül 3,6%-os részarányt jelentett. A '90-es évek első felében új forma került bevezetésre (gyet), mely az ellátást igénybe vevők körének 40–50 ezer fős bővülését eredményezte. Így a születésszám mérséklődése ellenére a gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt inaktívak száma 1998–2005 között a 280 ezer fő körüli szinten állandósult. Az ellátás igénybevétele melletti munkavégzés – jóllehet a jogszabályi feltételek egyre liberálisabbak – kevésbé jellemző (1998-ban 25 ezer, 2006-ban 20 ezer fő dolgozott), mivel a munkaerőpiacon a kisgyermekes anyák nem tartoznak a frekventált munkavállalói csoportok közé. Továbbra is alacsony a családi teendők ellátásához illeszkedő munkavégzési forma – a rész-munkaidős állás, a távmunka, illetve egyéb, otthon is végezhető tevékenység – elterjedtsége.

1998–2005 között az inaktívakon belül kb. 100 ezer fő kapott kisebb hányadban munkanélküliként járadékot, nagyobb hányadban munkanélküli-segélyt. Ők általában az ILO-besorolás aktív munkakeresés kritériumát nem teljesítik, jóllehet az eddig vizsgált csoportok közül ők állnak legközelebb a munkaerőpiachoz. 2006-ban létszámuk – részben a foglalkoztatási törvény azon változása miatt, amely a segélyezéshez az aktív álláskereső tényét megköveteli – több mint 30 ezer fővel csökkent.

2006-ban a 15–64 éves inaktív népességbe tartozók 86,7%-a (férfiak 85,2%, nők 87,7%) nem is kívánt jövedelemszerző tevékenységet folytatni. A dolgozni szándékozó inaktívakon belül az ún. passzív munkanélküliek száma a '90-es évek eleje óta stabilan 100–110 ezer körül alakult, míg

2006-ban a munkavállalási szándékot jelző 335 ezer főből 87 ezren minősültek passzív munkanélkülinek.

A 15–24 évesek túlnyomó többsége még valamilyen formában tanul, és 86%-uk emiatt nem keresett munkát. A 25–54 éves korcsoportba tartozó nők jellemzően családi kötıtségekkel, gyermekgondozással, a férfiak pedig kedvezőtlen egészségi állapotukkal indokolják a munkakeresés hiányát. Az 55–64 éves inaktívak döntő többsége (94,5%) valamilyen nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesül, ezért ők leggyakrabban ezt vagy pedig a megromlott egészségi állapotukat jelölik meg okként.

2.2. Munkaerő-piaci jelenlét a munkavállalási kor két szélén

2.2.1. A fiatalok munkaerő-piaci jellemzői

Az iskolából a munka világába történő zökkenőmentes átmenet a társadalmi beilleszkedés egyik legfontosabb feltétele. Gyakran hosszú távon meghatározza az egyén társadalmi pozícióját, munkaerő-piaci helyzetét, ezért gazdasági és szociális szempontból egyaránt fontos, hogy az iskolapadból kikerülő fiatalok szakmailag felkészülten jelenjenek meg a munkaerő-piacon, az iskolában elsajátított ismereteik összhangban legyenek a technológiai követelményekkel, a piaci igényeknek megfelelő szintű és szakirányú képzettséggel, konvertálható ismeretekkel rendelkezzenek. Az állástalanul töltött idő, az ennek kapcsán szerzett negatív tapasztalatok nemcsak elbátortalanító hatásúak, de a munkával nem rendelkező fiatalok eltartása komoly terheket is ró az egész társadalomra, ugyanakkor munkaerejük ki-

használatlansága jelentős, elmaradt társadalmi haszon forrása.

A nyugat-európai országok már a hetvenes évek második felében szembesültek az ifjúsági munkanélküliség problémájával, melyet elsősorban oktatási reformokkal, az oktatás expanziójával igyekeztek kezelni. Az intézkedések csak átmenetileg oldották meg a problémát, jelentős javulást csak a nyolcvanas évek második felében kibontakozó gazdasági fellendülés hozott. Magyarországon, a többi volt szocialista országhoz hasonlóan, ekkor kezdődött a rendszerváltás, mely a munkaerőpiacon is hatalmas változásokat eredményezett. A munkanélküliség megjelenése és gyors növekedése a fiatalokat fokozottan érintette. Az állástalanságukra – a munkaerőpiac idősebb szereplőivel ellentétben – a különböző társadalombiztosítási ellátások korábbanál szélesebb körű igénybevételi lehetősége nem jelentett megoldást. A fiatalabb generációk kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetét átmenetileg javította az oktatás expanziója, az iskolarendszerű oktatás időtartamának meghosszabbítása, melynek következtében az állást kereső fiatalok csak későbbi életkorban jelentek meg a munkaerőpiacon magasabb iskolai végzettségű, kvalifikáltabb munkavállalóként, elvileg nagyobb elhelyezkedési esélyekkel.

Magyarországon 2006-ban a munkaerő-felmérés szerint a 15–29 éves népesség létszáma 2 millió 46 ezer fő volt. Ez a korosztály a munkaerőpiacon potenciális munkaerő-kínálatot jelentő 15–64 éves népesség 30%-át tette ki. A rendszerváltozásból következő gyors társadalmi-gazdasági változások talán legszembetűnőbb demográfiai következménye – a születések számának radikális csökkenése – az elmúlt egy-két évben már a fiatalok munkavállalási korú

korcsoportjaiban is érezte hatását, a korosztályból kilépőket jóval kisebb létszámú kohorszok váltották fel. Ily módon 2006-ban 2,8 százalékponttal (több mint 200 ezer fővel) volt alacsonyabb a 15–29 éves fiatalok 15–64 éves népességen belüli aránya, mint az 1998. évi „demográfiai csúcs” idején, ezen belül a 15–24 évesek körében közel 300 ezer fős csökkenés (4 százalékpontos aránycsökkenés) következett be.

2006-ban 336 ezer 15–24 év közötti fiatal volt aktívan jelen a munkaerőpiacon, a 25–29 éves kor közöttiek közül pedig 617 ezren. Ez a megfelelő korú fiatal népesség 26,8, illetve 77,9%-át jelentette. A 15–24 évesek aktivitása az oktatásban való növekvő részvételből adódóan jelentősen visszaesett. A 15–19 évesek aktivitási aránya 1998 és 2006 között 15%-ról 5,4%-ra, a 20–24 évesek körében pedig 60,6%-ról 47%-ra csökkent, míg a 25–29 éveseké 73%-ról 77%-ra emelkedett.

Mint arról már volt szó, Magyarország foglalkoztatási szintje Európában az egyik legalacsonyabb. A fiatalok foglalkoztatása terén pedig különösen jelentős az elmaradás: a 15–24 évesek 2006. évi foglalkoztatási rátája hazánkban 21,7%, míg az EU-25-ben 37,3% volt.

A legfiatalabb korcsoport, a 15–24 éves népesség foglalkoztatási rátája folyamatosan csökken. 2006-ban 12,4 százalékponttal volt alacsonyabb az 1998-ban mért értéknél. Az egyre alacsonyabb foglalkoztatási arányszámok mögött azonban pozitív tendenciák is meghúzódnak. A foglalkoztatási rátáknak az életkor szerinti eltolódása – a fiatalok esetében az iskola-rendszerben töltött idő meghosszabbodása, az idősebb népesség esetében pedig a nyugdíjba vonulás korcentrumának az emelkedése miatt – összességében kedvező

munkaerő-piaci hatást fejt ki. Ugyanakkor az idősek munkából való kilépésének lelassulása azzal is jár, hogy átmenetileg kevesebb munkahely szabadul fel a fiatalok számára.

A munkaerőpiacon már hosszú idő óta a felsőfokú végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési esélyei a legjobbak. A fiatalok továbbtanulási igényei ennek megfelelően alakultak, miközben a felsőfokú képzési helyek száma is jelentősen bővült. A fiatalok továbbtanulási szándékainak a magasabb iskolai végzettséget adó képzettségek irányába való eltolódása hosszú távon mindenképpen pozitív folyamat; a képzettség szintjének emelkedése elengedhetetlen a tudásalapú társadalom kialakulásához. Ugyanakkor egyre erőteljesebben felszínre kerülnek a képzés szerkezeti, minőségi problémái. A felsőfokú végzettségűek számának és arányának növekedésével párhuzamosan egyre kevesebben – egyre rosszabb tanulmányi eredményt felmutatók – jelentkeznek a szakképző intézményekbe. Ez a kontraszelektációs folyamat a szakoktatás minőségi romlásához vezet. Mára egyes szakmák esetében a felsőfokú végzettségűekből túlkínálat, míg a korszerűen képzett, minőségi szakmunkásokból – az ország egyes területein – hiány van. A diplomás túltermelés azonban részben rejtve marad, mivel a diplomások egy része alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörökben helyezkedik el.

2006-ban az alkalmazottak 6,7%-ának volt határozott időre szóló munkaszerződése. Jóllehet ez a forma makrogazdasági szinten előnyös, az egyén számára általában hátrányokkal jár. A munkáltatók leginkább az új belépők, a gyengébb alku-pozícióban lévők esetében alkalmazzák, tehát a fiatalokra az átlagosnál is jellemzőbb, és itt volt a legnagyobb növekedés is

az elmúlt néhány évben. 2006-ban a 15–24 éveseknél 16,9% (15–19 évesek: 29%, 20–24 évesek: 15,8%) dolgozott ilyen szerződéssel, de a 25–29 évesek körében is az átlagosnál magasabb, 8,3% volt az arányuk.

A részmunkaidőben történő foglalkoztatás előnye a munkavállaló számára, hogy a családi kötelezettségekkel jobban összeegyeztethető, egészségügyi problémák, csökkent munkabírás esetén is végezhető és még rendszeres jövedelmet is biztosít, makrogazdasági szinten pedig szélesebb körű foglalkoztatottságra ad lehetőséget. Ennek ellenére alig emelkedett a részmunkaidőben dolgozók aránya, a munkáltatók továbbra is ritkán választják ezt a megoldást. A részmunkaidős foglalkoztatás a nők (5,4%), a legfiatalabbak (15–19 évesek körében 7,2%), a legidősebbek (60–64 évesek körében 21,5%) és az alacsony iskolai végzettségűek, illetve gimnáziumi érettségivel rendelkezők körében a leggyakoribb mind az összes foglalkoztatotton, mind pedig a fiatalok korosztályain belül. A 25–54 évesek körében korcsoporttól függetlenül hasonló, mintegy 3%-os a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya.

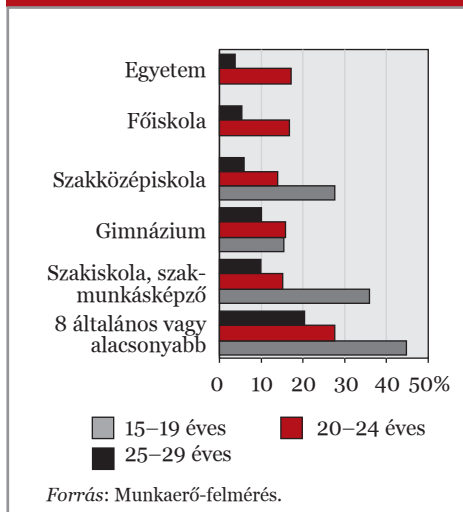
A 15–29 éves munkanélküliek száma 1998 és 2001 között évről évre mérséklődött, ami a munkanélküliségi ráta 2,5 százalékpontos csökkenésével járt. 2002-ben a folyamat megfordult, és először mérsékeltén, azt követően pedig erőteljesebben növekedett az aktívan állást keresők száma, s ezzel összhangban munkanélküliségi rátája is, mely 2006-ban már 12,3%-ot ért el. Ami itt egyben foglalkoztatási ráta csökkenéssel is párosult (azaz a teljes sokasággal ellentétben az átrendeződés nem az inaktívak és a munkanélküliek között ment végbe).

A fiatalok munkanélkülisége a három ifjúsági korcsoportban nagyon eltérő. A 15–19 évesek körében a munkanélküliség elsősorban az iskolarendszertől korán kikerülő, képzetlen fiatalokat érinti, munkanélküliségi rátájuk az előző évhez képest ugyan némileg csökkent, de 45%-os értékével továbbra is kiugró. E korcsoport aránya azonban a gazdaságilag aktív népességben belül jelentéktelen (0,8%), így a munkanélküliségi rátát sem befolyásolja érdemben. A 20–24 éves, illetve a 25–29 éves korcsoportokban a munkanélküliek száma 2006-ban közel azonos volt (kb. 50 ezer fő). Mivel azonban a közülük gazdaságilag aktívak számában jelentős az eltérés – a 25–29 évesek közül kétszer annyian tartoztak ebbe a csoportba, mint a 20–24 évesek közül –, a munkanélküliségi ráta is ennek megfelelően alakult. A 20–24 évesek munkanélküliségi rátája a 25–29 éves korcsoportra jellemzőnek pontosan a kétszerese, 17,2% volt.

A 20–24 évesek között is a legfeljebb alapfokú végzettségűek munkaerő-piaci helyzete a legkedvezőtlenebb, a középfokú végzettséggel rendelkezők körében pedig a szakmai képesítést ugyancsak nélkülöző gimnáziumi végzettség jelent erőteljes diszkrimináló tényezőt. Ez utóbbiak munkanélküliségi rátája egyáltalán nem csökkent, míg a középfokú szakmai végzettségűek akár érettségivel, akár anélkül jóval kedvezőbb helyzetbe kerültek a munkaerőpiacon tizenéves társaiknál. Az utóbbi évek adatai szerint a munkanélküliség kockázatával a felsőfokú végzettségűeknek is egyre inkább számolniuk kell. Különösen a 20–24 éves korcsoport jellemzője a magas (16–17%-os) diplomás munkanélküliségi ráta. A következő korcsoportban, a 25–29 évesek között már csak 4–5%-ot tesz ki a diplomások munkanélkülisége, az idősebb korcsoportokban pedig még ennél is alacsonyabb.

2.5. ábra A 15–29 évesek munkanélküliségi rátája legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2006

A tartós munkanélküliség jelentős mértékben sújtja a fiatalokat, de a két fiatalabb korcsoportba tartozókat még mindig kisebb arányban, mint idősebb (25–29 éves) társaikat. 2006-ban a 15–24 éves korosztályban a munkanélküliek több mint egyharmada 12 hónapja vagy annál hosszabb ideje nem talál állást, míg a 25–29 évesek esetében ugyanez az arány mintegy 8 százalékponttal volt magasabb. Ahogy haladunk a magasabb életkor felé, úgy növekszik a munkanélküliek között a tartósan állás nélkül lévők aránya. 1998 és 2003 között a 20 év feletti korosztályokban csökkent ez az arány, majd az erőteljes növekedés következtében 2006-ban a 15–24 évesek körében az 1998-ban mért szintet is meghaladta.

2006-ban 576 ezer 15–19 év közötti, 342 ezer 20–24 év közötti, valamint 175 ezer 25–29 év közötti fiatal maradt távol önként vagy kényszerűségről a munkaerőpiactól.

Ők az azonos korú népesség 94,6, 53,0, illetve 22,1%-át jelentették. 1998-hoz képest a gazdaságilag nem aktív fiatalok népességen belüli aránya jelentős mértékben változott. A legfiatalabb korosztályban 9,6, a 20–24 évesek körében pedig 12,4 százalékponttal volt alacsonyabb 8 évvel korábban az inaktívak aránya, a 25–29 évesek esetében viszont magasabb volt. 2006-ban a 15–19 éves inaktívak 92,2%-a az inaktivitás legfőbb okaként a tanulásban, oktatásban való részvételt adta meg. A 20–24 évesek is elsősorban a tanulás (75,5%) miatt maradtak távol a munkaerőpiactól, második legnyomósabb indokként (7,5%) azonban a gyermekneveléssel kapcsolatos családi kötıtségeket jelölték meg. Az elhelyezkedési esélyeiket kilátástalannak tartók 3,4%-ot, az egyéb okot megadókat 11,1%-ot tettek ki. A dolgozni nem szándékozók aránya ebben a korcsoportban is alacsony volt, mindössze 2,5%. A 25–29 évesek esetében az inaktivitás jelentős részben (40,8%-ban) a gyermekneveléssel kapcsolatos teendők miatt állt fenn. A munkát nem kereső inaktívok egyötöde még mindig tanulás miatt nem jelenik meg a munkaerőpiacon, 7% volt az ún. elbátortalanodottak aránya, 5,8% pedig azoké, akik nem kívántak munkát vállalni. A fennmaradó 26%-ból 6,6% a megromlott egészségi állapotára hivatkozott.

Az inaktív fiatalok többsége úgy nyilatkozott, hogy nem szeretne rendszeres fizetett munkát vállalni. Azok, akik szívesen dolgoztak volna, de nem álltak rendelkezésre, legfőbb okként a tanulást, a gyermekfelügyelet megoldatlanságát, a megromlott egészségi állapotot, valamint a munkaügyi központ által támogatott átképzési tanfolyamon való részvételt jelölték meg.

2.2. tábla A tartósan munkanélküliek aránya a munkanélkülieken belül

(%)						
Év	15–19	20–24	25–29	15–29 éves		15–74 éves
	éves			összesen	ezen belül: 15–24 éves	
1998	25,5	39,2	48,9	39,5	34,7	46,9
1999	29,9	40,5	46,5	40,7	37,5	49,4
2000	33,5	43,4	41,7	41,1	40,8	51,5
2001	25,4	37,5	43,9	38,6	34,6	46,5
2002	23,5	35,6	43,9	37,8	33,1	44,8
2003	26,8	32,5	41,2	35,7	31,2	42,2
2004	31,6	35,2	39,1	36,4	34,4	45,1
2005	32,7	35,3	42,7	38,3	34,8	45,1
2006	32,2	38,7	45,4	41,1	37,5	46,1

Forrás: Munkaerő-felmérés.

A 15–19 éves fiatalok több mint 90%-a, a 20–24 évesek közel fele, míg a 25–29 évesek mintegy 15%-a vett részt oktatásban 2006-ban. A legfiatalabb korcsoport 99%-a, a 20–24 évesek négyötöd része, a 25–29 éveseknek pedig 30%-a tanult nap-pali tagozaton. Mindhárom korcsoportban a tanulásban részt vevő fiatalok egy része gazdaságilag aktív volt: a foglalkoztatott és a munkanélküli fiataloknak mintegy egy-tizede tovább képezte magát. A tanulás tehát felértékelődött; a fiatalok döntően és egyre inkább az iskolai végzettségi szint folyamatos növelésével igyekeznek lépést tartani a munkaerőpiac növekvő elvárásaival. Az elmúlt több mint egy évtized közép- és felsőoktatási expanziójának köszönhetően a fiatalok körében nőtt az iskolai végzettség szintje, és ez hozzájárult a foglalkoztatottsági szint növekedéséhez. A középiskolai képzés eltolódott az érettségig adó gimnáziumi és szakközépiskolai oktatás irányába, a felsőoktatási intézmények hallgatói létszáma pedig rendkívüli mértékben megnőtt. A magasabb képzettségi szint

javítja az elhelyezkedési esélyeket, és ha szükséges, a később bekövetkező pályamódosítások számára is megfelelő alapot biztosít. Ugyanakkor az iskolarendszerben eltöltött idő növekedésével párhuzamosan kitolódik az első munkába állás ideje.

A demográfiai előrejelzések szerint 2006 után fokozatosan csökken a munkavállalási korú népesség száma (2006–2010 között mintegy 70 ezer fővel), miközben növekszik az 50 év felettiek aránya. Ezért különös figyelmet igényelnek a munkaerőpiacra lépő fiatalok. Rendkívül fontos, hogy közülük minél többen megfelelő képzettséget szerezzenek, és ennek birtokában minél hamarabb munkába tudjanak állni. A fiatalok ismereteinek két kulcsterületére (a számítógépes ismeret, nyelvtudás), munkaerőpiaci elhelyezkedési stratégiájára vonatkozóan 1996-ban a munkaerő-felméréshez kapcsolódó külön kérdőívblokk került kidolgozásra, mely 2–4 évente azóta is megismétlésre kerül. A blokk kérdéseinek egy része mindig azonos, míg vannak ad hoc jellegűek, pl. a legutóbbi hullámnál

a munkatapasztalatra vonatkozóak. (A 2006. IV. negyedévi felvétel eredményei a „Fiatalok munkaerőpiaci helyzete, 2006” című kiadványban találhatóak.)

2.2.2. Átmenet a munkából a nyugdíjba

Az elkövetkező évtizedekben az európai országoknak szembe kell nézniük a társadalom előregedésének problémájával. A várható átlagos élettartam növekedése és a csökkenő születésszám valamennyi fejlett ország közös gondja. Az ezzel járó társadalmi és munkaerő-piaci problémák az elmúlt évtizedben világszerte az érdeklődés középpontjába kerültek. Mivel ez a folyamat előreláthatóan tartós lesz, így megfelelő intézkedések kidolgozásával fel kell készülni a kezelésére. Az eszköztár egyik fontos eleme a népesség gazdasági aktivitásának növelése, különös tekintettel az 50 éven felüliekre. Az Európa Tanács 2001. évi stockholmi és a 2002. évi barcelonai ülésén ezért célként került megfogalmazásra, hogy a tagállamok foglalkoztatáspolitikájának elő kell segítenie az idősödő népesség aktív munkaerő-piaci jelenlétét. 2010-re az 55–64 éves népesség foglalkoztatási arányának el kell érnie az 50%-ot, és a munkaerőpiacról történő kilépés idején betöltött életkornak – mely 2002-ben az Európai Unió szintjén 60,8 év (nők: 60,5 év, férfiak: 61 év) volt – öt évvel kell nőnie.

Jóllehet a jelenlegi arányok valószínűtlenné teszik, hogy az 50%-os uniós célkitűzés 2010-re teljesüljön, néhány országnak – köztük Magyarországnak – ahhoz is jelentős erőfeszítéseket kell tennie, hogy legalább közelítsen a jelenlegi uniós átlaghoz. Ez Magyarország számára már csak azért is létkérdés, mert az ötvenes években született igen népes korosztályok – az ún.

Ratkó-gyerekek – hamarosan elérik a munkavállalási kor felső határát.

Nem egyedi jelenség az, ami ma Magyarország munkaerőpiacára jellemző, azaz hogy a munkaadók kerülnek az 50 éven felüliek felvételét, jóllehet törekednek arra, hogy a saját dolgozóikat idősebb korban is foglalkoztassák. Ezzel együtt a létszámléépítések során a 45–55 év közötti elbocsátottak száma rendre meghaladja a fiatalabbakat. A munkaerő-túlkínálatból adódó foglalkoztatási bizonytalanság miatt az idősebb korosztályokba tartozók igyekeznek minél előbb valamilyen biztos szociális jövedelemhez – öregségi, rokkantsági, illetve más karkedvezményes nyugdíjhoz – jutni, és ennek védelmében végezni további keresőtevékenységüket. Hazánkban az idősebb munkavállalók egy része, ha jelen van is a munkaerőpiacon, csak alkalmilag és a statisztikában nem feltétlenül kimutatható módon teszi azt.

Ma Magyarországon a hivatalos nyugdíjkorhatár 62 év, de az átmeneti rendelkezések miatt a tényleges nyugdíjba vonulás ennél általában korábban történik. A nyugdíjasok munkaerő-piaci aktivitására elvileg ösztönzőleg hat, hogy a jelenlegi szabályok szerint a nyugdíj igénybevétele mellett sincs korlátozva munkavállalásuk, de a tömeges munkavégzésnek gátat szab a munkaerő-piaci kereslet elégtelensége. A nyugdíj melletti foglalkoztatás ráadásul a nyugdíjalapokra nehezedő pénzügyi nyomást sem enyhíti. Megoldást csak a jelenleginél későbbi nyugdíjba vonulás jelenthet, aminek érdekében fel kell tárni (meg kell ismerni) azokat a szempontokat, preferenciákat, mely ösztönözheti az egyént munkaerő-piaci aktivitásának minél további megőrzésére.

Alapvetően e motiváció feltárása, illetve az idősebb korosztályok munkavállalási

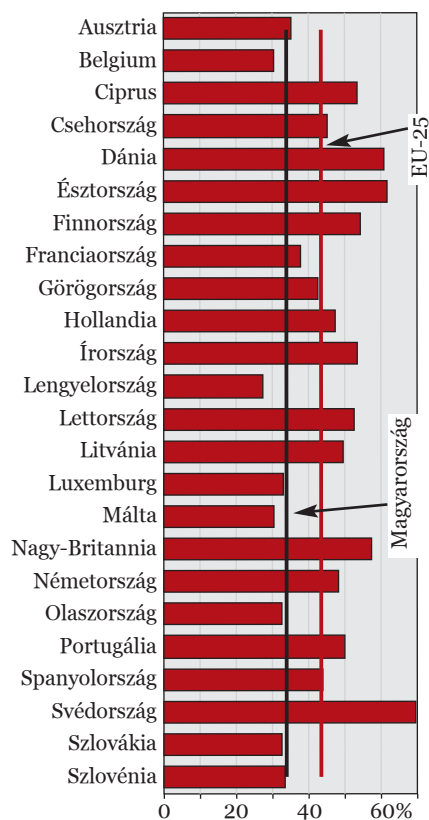
hajlandóságának megismerése volt annak az „Átmenet a munkából a nyugdíj világába” címet viselő uniós felvételnek a célja, mely 2006. II. negyedévében a munkaerő-felméréshez kapcsolódóan került végrehajtásra. A vizsgált célsokaságot az 50–69 évesek jelentették, tehát a nyugdíjkorhatárhoz közeledő, illetve a nyugdíjkorhatárt nem túl rég átlépő korosztályok.

Mint az uniós országok adataiból látszik, az idősebbek (általában az 55–64 évesek) foglalkoztatási rátája tagországonként erősen szóródik. A legmagasabb értékek Nagy-Britanniára és a skandináv országokra jellemzők, ahol a hivatalos nyugdíjkorhatár is magas, míg a sereghajtók többnyire az újonnan csatlakozó volt szocialista országok közül kerülnek ki.

Annak ellenére, hogy a nyugdíjreform és a munkaerő-piaci stabilizáció következtében a nyugdíjba lépés időpontja az utóbbi években kedvezően változott, az 55–64 éves korosztály foglalkoztatási rátája Magyarországon 2006. II. negyedévében csak 33,7% volt, mellyel a jelenlegi 25 tagország sorrendjében a 19. helyet foglaljuk el. Az 50–54 éves korcsoport (mely öregségi nyugdíjra csak extrém esetben jogosult, s amelynek a rokkantossítási kérelem elbírálásánál is mind szigorúbb feltételeknek kell megfelelnie) foglalkoztatottsága természetesen ennél lényegesen magasabb (69,4%), míg a 65–69 évesek munkaerő-piaci jelenléte már marginális (3,8%). A vizsgált célsokaságot jelentő 50–69 éves korosztályba tartozókból 2006. II. negyedévében 39,5% volt foglalkoztatott (a férfiak 45,5%-a, a nők 34,7%-a).

A nem foglalkoztatottak jellemzően nyugdíjban részesülnek. Ez a munkavállalási korban túliaknál jellemzően öregségi nyugdíj, míg a fiatalabbaknál (jóllehet bizonyos feltételek mellett ők is részesülhetnek

2.6. ábra Az 55–64 éves népesség foglalkoztatási rátája, 2006*

* II. negyedév
Forrás: Eurostat.

öregségi nyugdíjban) nagyobb súlyú a rokkantsági, illetve az ún. özvegyi nyugdíj. 2006. II. negyedévében az 50–69 éves férfiak 39,8%-a, a nők 51,3%-a részesült öregségi jellegű nyugdíjban. A nyugdíjban részesülők egy része dolgozik, esetükben a foglalkoztatottságnak két jellemző típusa van: részmunkaidős, alkalmi munkavégzés a nyugdíj kiegészítése céljából, illetve hagyományos (többnyire magas presztízsű)

2.3. tábla Az 50–69 éves népesség foglalkoztatási, illetve korrigált foglalkoztatási rátája, 2006

(%)						
Korcsoport, éves/korév	Foglalkoztatási ráta			Korrigált foglalkoztatási ráta ^{a)}		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
50–54	70,8	68,0	69,4	67,8	65,4	66,6
55	71,1	62,5	66,3	67,9	59,6	63,2
56	63,6	55,0	59,1	59,9	50,9	55,2
57	56,9	44,7	50,4	54,4	35,3	44,2
58	51,9	26,4	38,2	49,0	17,4	32,0
59	51,8	22,8	35,7	46,9	10,3	26,5
50–59	65,9	56,8	61,1	62,7	52,1	57,1
60–64	18,4	8,5	12,8	8,2	1,9	4,7
65–69	5,9	2,4	3,8	0,4	0,0	0,2
50–69	45,5	34,7	39,5	40,4	30,0	34,7

a) Korrigált foglalkoztatási ráta: öregségi és rokkantsági nyugdíjban részesülő foglalkoztatottak nélkül.
Forrás: Munkaerő-felmérés.

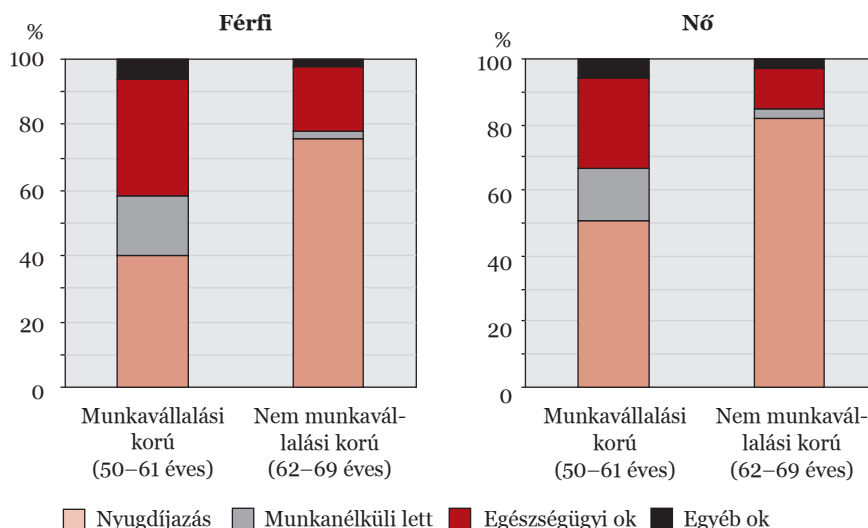
munkavégzés, mely mellett – élve a jogszabályi lehetőségekkel – nyugdíjfolyósítás is történik.

A jelenlegi magyar jogszabályok szerint munkavállalási korúnak számító 50–69 éves férfiak 40%-a, a nők 51%-a jelölte meg a nyugdíjazást mint az utolsó munka megszűnésének okát. A férfiak további 18%-ának esetében ez az ok a munkanélkülivé válás volt, míg 35% hivatkozott kedvezőtlen egészségi állapotára. A nyugdíjkort már betöltött férfiak háromnegyedénél a nyugdíjkor elérése volt a legfontosabb ok, de a megromlott egészségi állapotot még itt is elég nagy arányban említették. A nők esetében – mivel az átmeneti szabályok itt a férfiaknál több korosztályt érintenek – a jelenlegi „hivatalos” nyugdíjkornál fiatalabbak felének nyugdíjazás miatt szűnt meg utolsó munkája, míg a nyugdíjkort betöltőknél ez közel 82%-os arányt jelent.

A nyugdíjazást választók ezt főleg a nyugdíjkor elérésével indokolták, de érdeemes kiemelni az „anyagilag előnyös” és a „munka elvesztése” válasz viszonylagosan nagy súlyát, különösen a férfiak esetében. Ebből következik, hogy a nyugdíjszabályok megfelelő változtatása és a munkanélküliség elleni védelem ösztönzőleg hathat a továbbdolgozásra, míg a munkahelyi problémáknak, a munkakörülményeknek lényegében nincs a döntésben szerepe.

Az EU foglalkoztatáspolitikusai az idősebb korosztály munkaerő-piaci jelenlétének növekedését többek között az aktív keresői és a nyugdíjasstátus közötti merev határok oldásától várják. Az ezt célzó intézkedések között előkelő helyen áll a nem teljes munkaidős munkavállalás lehetőségének biztosítása. Jóllehet Magyarországon hivatalosan nincs ilyen átmeneti munkaidőrend (ellentétben pl. Németországgal vagy Norvégiával), az 50–69 éves

2.7. ábra Férfiak és nők megoszlása a munkából való kikerülés oka szerint, 2006

Forrás: Munkaerő-felmérés. „Átmenet a munka világából a nyugdíjas évekbe” 2006. II. negyedév.

2.4. tábla A munkavégzést nyugdíjazás miatt abbahagyó 50–69 évesek száma* a nyugdíjba vonulás fő indoka szerint, korcsoportonként, 2006

(fő)

A nyugdíjba vonulás oka	50–54	55–59	60–64	65–69	50–69 évesek együtt
	évesek				
Elvesztette a munkáját	155	4 077	13 304	9 400	26 936
Elérte a nyugdíjkorhatárt	4 020	53 307	208 350	279 239	544 916
Saját betegsége, rokkantsága miatt	3 726	10 699	15 780	13 063	43 268
Munkával (munkahelyével) kapcsolatos problémák miatt	–	1 957	6 977	6 114	15 048
Anyagi szempontból előnyösebbnek bizonyult a nyugdíjba vonulás	241	5 506	16 606	11 853	34 206
Nem akart tovább dolgozni	420	4 346	13 299	9 341	27 406
Egyéb okból	473	4 158	9 926	8 577	23 134
Összesen	9 035	84 050	284 242	337 587	714 914

*Csak azok, akik 49 éves koruk után hagyták abba a munkavégzést.

Forrás: Munkaerő-felmérés, „Átmenet a munka világából a nyugdíjas évekbe, 2006” ad hoc modul.

foglalkoztatottak 8,2%-a (a férfiak 6,6%, a nők 9,9%-a) részmunkaidőben dolgozott a felvétel idején, szemben a teljes sokaságra jellemző 4%-os aránnyal. A részmunkaidőben dolgozó idősök jelentős része azonban nem a nyugdíjazás előtt, hanem nyugdíjasként, mintegy a nyugdíj kiegészítéseként vállalta a részmunkaidős foglalkoztatást. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy az érintett (50–69 éves) korosztályba tartozók közül a még dolgozók vagy a jövőben még dolgozni kívánók 11,2%-a – a hazai realitások ismeretében is – úgy nyilatkozott, hogy szeretne az elkövetkező 5 évben részmunkaidőben dolgozni, s csak 21,3% volt azok aránya, akik 5 éven belül ezt biztosan nem tervezik, míg csaknem 60%-uknak nem volt erre vonatkozó elképzelése.

Az ún. motivációs kérdésre (anyagilag mi ösztönözné arra, hogy a hivatalos nyugdíjkornál tovább dolgozzon) kapott válaszok eloszlása nem hozott nagy meglepetést. Az 50–69 éves korosztályba tartozó, nem nyugdíj mellett foglalkoztatott 838,2 ezer fő kétötödét alapvetően a nyugdíjnál összecsúszott magasabb kereset ösztönzi (ösztönözné) leginkább arra, hogy elérve a nyugdíjkort, tovább dolgozzon. Az ezt az alternatívát választók aránya a férfiak esetében csak 1 százalékponttal volt magasabb, mint a nők között, annak ellenére, hogy a férfiak a magasabb keresetűek. Az, hogy a nyugdíjban részesülő foglalkoztatottak esetében ez az arány 50% feletti volt, teljesen érthető, hiszen leginkább a többletjövedelem elérése ösztönzi a nyugdíj melletti munkavállalást. Itt kell megemlíteni azt a magyar sajátosságot, hogy az alkotmánybíróság döntése alapján a nyugdíjazáshoz szükséges feltételek teljesülése esetén lehetőség van a nyugdíj igénylésére

anélkül, hogy ez a munkaviszony feladásával járna. A lehetőséggel azonban csak a potenciálisan érintettek relatíve kis része, a jobb alkupozícióban lévő, magasabb foglalkozási státusúak élnek, mivel a nyugdíjigényléssel együtt a felmondással szembeni védelem automatikusan megszűnik. A személyijövedelemadó-szabályok számukra kedvezőtlen 2007. évi módosításával – a nyugdíj korábban nem volt az adóalap része, 2007-től viszont 0 kulccsal ugyan, de annak részévé vált – és a 2008. évre bejelentett további szigorítással (ha a kereset a minimálbért meghaladja, a nyugdíjat szüneteltetni kell) a jelenlegi néhány tízezer foglalkoztatottból álló kör a jövőben várhatóan minimálisra fog zsugorodni.

Fontos ösztönző lehet az is, ha továbbdolgozás esetén a többletévek érdemben növelnék a várható nyugdíj összegét. A foglalkoztatott, de nyugdíjban még nem részesülő 50–69 éveseknek 32,3%-a tartotta ezt a legfontosabb motiváló tényezőnek. Ugyanakkor az érintettek mintegy 28%-a úgy ítélte meg, hogy nyugdíjba vonulási szándékát anyagi tényezőkkel nem lehet befolyásolni. Erre a relatív magas arányra magyarázatul szolgálhatnak egyfelől az idősebb magyar népesség kedvezőtlen egészségügyi mutatói – akkor sem tudna/szeretne tovább dolgozni, ha azt megfizetnék –, másfelől az a tény, hogy e korosztály volt az, amely elsőként szembesült a nyugdíjkorhatár emelésével.

Egy másik kérdés arra irányult, hogy van-e szerepe a munkakörülményeknek a nyugdíjba vonulási döntés meghozatalában. Az erre a kérdésre adott válaszok röviden úgy összegezhetők, hogy nem túl sok, s ezen belül is a képzés, továbbképzés lehetősége az, ami szinte egyáltalán nem

2.5. tábla Az 50–69 éves foglalkoztatottak megoszlása a „hivatalos” nyugdíjkorhatár utáni munkavállalásukat ösztönző tényezők, a folyósított nyugdíj fajtája és nemek szerint, 2006

(%)				
Ösztönző tényezők	Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban			Összesen
	részesül, mely		nem részesül	
	öregségi, illetve öregségi jellegű	egyéb nyugdíj, illetve nyugdíjszerű ellátás		
A nyugdíj összegének emelkedése	15,5	27,5	32,3	30,5
A háztartás jövedelmi helyzetének kedvezőbb alakulása	54,9	48,7	39,8	41,6
Döntését nem befolyásolnák anyagi okok	29,6	23,8	27,9	27,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Forrás: Munkaerő-felmérés, „Átmenet a munka világából a nyugdíjas évekbe, 2006” ad hoc modul.				

hat (hatott) a nyugdíjazással kapcsolatos tervek alakulására sem a még dolgozóknál, sem a már nyugdíjba vonultak esetében. A másik két tényező, a rugal-

masabb munkaidőbeosztás, illetve a munka fizikailag vagy idegileg kevésbé káros volta a dolgozók kb. negyedének fontos. Azok a nyugdíjasok, akik már nem

2.6. tábla A jövedelemszerző tevékenység folytatását befolyásoló tényezők, 2006

(%)				
Munkakörülmény, munkafeltétel	A foglalkoztatott		A nem foglalkoztatott	
	nyugdíjban részesülők jövedelemszerző tevékenységének folytatását befolyásolja			
	igen	nem	igen	nem
Rugalmasabb munkaidő-beosztás	26,6	73,4	8,7	91,3
Több (tovább-) képzési lehetőség	8,2	91,8	3,1	96,9
Egészségre kevésbé ártalmas vagy kisebb idegi megterheléssel járó munka	25,9	74,1	13,7	86,3
Forrás: Munkaerő-felmérés, „Átmenet a munka világából a nyugdíjas évekbe, 2006” ad hoc modul.				

dolgoznak, a munka egészségre gyakorolt hatásának nagyobb, a rugalmas munkaidőnek kisebb jelentőséget tulajdonítottak mint olyan tényezőknek, amely esetleg késleltetően hatott volna nyugdíjba vonulásukra, de esetükben mindkettő szignifikánsan kevésbé jelentős, mint azoknál, akik még dolgoznak.

A jelenleg már nem dolgozó² 1 millió 45 ezer 50–69 éves ember élete során átlagosan 35,1 évet töltött munkában, ezen belül 37,2 évet a férfiak és 33,6 évet a nők. Harminc évnél rövidebb időt az adott korú férfiaknak mindössze 9%-a dolgozott, míg a nők esetében a gyermekszülés, gyességigénybevételi lehetősége miatt 22,3% volt ez az arány. Ezzel szemben közel minden ötödik nyugdíjas férfi és a nők 8%-a 40 vagy ennél több évet töltött munkában. A már nem foglalkoztatottak – és így a vizsgált korosztályon belül is döntően az idősebbek közé tartozók – esetében a munkával eltöltött idő átlagos hosszát növeli az alacsonyabb iskolai végzettségű és így fiatal életkorban munkába lépők magasabb aránya. Azok, akik még dolgoznak, fiatalabbak és iskolázottabbak, így a munkával eltöltött idő hossza esetükben (még) rövidebb, átlagosan 33,7 év (férfiak 34,9 év, nők 32,4 év), ami azonban a nyugdíjszabályok változásával folyamatosan nőni fog, s ugyancsak ebből következően várhatóan csökkenni fog a férfiak és a nők ténylegesen munkával töltött idejében fennálló különbség.

2.3. Munkaerőköltség, munkajövedelem, kereset

2.3.1. A munkaerővel kapcsolatos költségekről általában

A lisszaboni, majd a stockholmi folyamat felülvizsgálata alapján uniós elvárás mind a versenyképesség, mind a foglalkoztatottság növelése, vagyis a stabil gazdasági fejlődésnek és a társadalmi kohézió erősödésének együttesen kell megvalósulnia. A gazdaságpolitikának elő kell segítenie azt is, hogy a nominális keresetnövekedés összhangban legyen a termelékenységi célokkal. A foglalkoztatás bővülésének azonban a munkaerőkereslet mindenkorinak nagysága komoly korlátja. A munkaerőkereslet nagyságát pedig befolyásolja az élők munkajövedelmének költsége, a munkaerőköltség. A munkaerőköltség minden olyan, a munkáltatót terhelő kötelezettséget felölel, ami a munkaerő foglalkoztatásával kapcsolatos, ez a munkavállalónak közvetlenül vagy közvetetten nyújtott javadalmazások legtágabb köre.

A lakosság számára magas életszínvonalat biztosító fejlett piacgazdaságokban a társadalombiztosítási ellátás széles rétegek számára elérhető. Így tehát a munkáltató és a jóléti állam társadalombiztosítási és egyéb szociális juttatásai a munkavállalók jövedelmének lényeges részévé váltak, és így módon ma már a munkaerő-piaci döntések

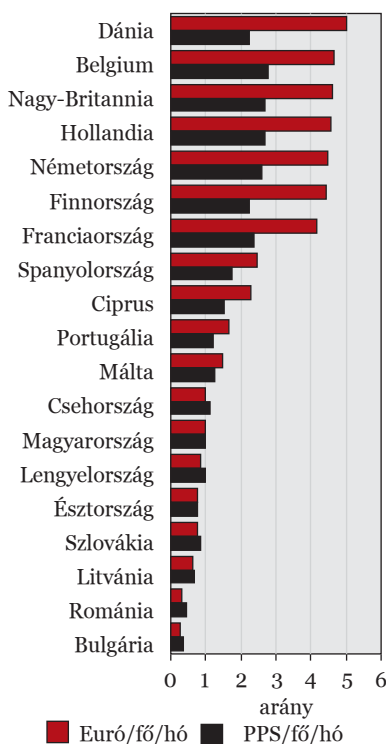
² De 49 éves korában még foglalkoztatott volt.

fontos motiváló tényezői. A munkaerőköltség alakulását tehát mind a versenyképesség, mind a foglalkoztatáspolitikai irányelvek teljesülésével kapcsolatban vizsgálni kell.³

2004-ben a jelenlegi EU-27 országcsoportban egy teljesített munkaóra költsége 20,6 euró volt, de az egyes tagállamok közötti különbség nagyon jelentős. A legalacsonyabb érték Bulgáriára és Romániára volt jellemző (kevesebb mint 2 euró), míg a luxemburgi munkavállalók egy munkaórája több mint 30 eurójába került a munkáltatóknak. Egy munkavállaló havi alkalmazásának költsége az unió átlagában meghaladta a 2900 eurót. Az EU tagállamaiban az alkalmazás havi költsége 240 és 4400 euró között változott, az előbbi a bolgár, az utóbbi a luxemburgi munkáltatókra vonatkozott. A munkaerőköltség nagysága szerinti sorrendben a 900 eurós értékkel, ami mintegy 226 ezer forintnak felelt meg, Magyarország az alsó harmadban helyezkedett el. A vásárlóerő-paritáson mért munkaerőköltségek ennél lényegesen kevésbé szóródnak. Míg a befektetők az euróban mért munkaerőköltségeket hasonlítják össze, addig a munkavállalók uniós munkavállalási szándékát a vásárlóerő-paritáson mért értékek befolyásolják.

A munkaerőköltségek esetleges emelkedése nem gátolhatja új munkahelyek teremtését, tehát a globális foglalkoztatásbővülést. Az alacsony keresetűek esetében a

2.8. ábra Néhány európai ország Magyarországhoz viszonyított munkaerőköltsége, 2004

Forrás: Eurostat.

munkaerőköltségnek olyan nagyságúnak kell lennie, hogy a munkáltatónak érdemes legyen foglalkoztatni a munkavállalók ezen csoportját is. Ugyanakkor a munkavállaló

³ Nemzetközi összehasonlításra a 4 évenkénti harmonizált munkaerőköltség-felvételek szolgálnak. Az utolsó felvétel 2004-ben volt.

adókötelezettségeinek és a társadalmi juttatásoknak együtt kell a szegénység és munkanélküliség elkerülését céloznia, vagyis arra kell ösztönöznie a munkavállalókat, hogy ne hagyják el a munkaerőpiacot, illetve a potenciális munkavállalókat elhelyezkedésre kell serkentenie.

2.3.2. Adócsapda és munkanélküliség

A nemzetközi szervezetek többsége (Eurostat, ILO, OECD, IMF) a munkaerőköltségről és bruttó keresetekről az országok széles körére vonatkozó, viszonylag harmonizált adatforrásokból származó, így nemzetközi összehasonlításra alkalmas hosszú idősorokkal rendelkezik, amelyek elsősorban a makroelemzések céljait szolgálják. Nem ez a helyzet a nettó keresetek esetében, miután itt az adórendszer függvényében eltérő módon jut kifejezésre az egyén családi háttere, az adott országnak a társadalmi kohézió érdekében kialakított családtámogatási rendszere. Ezért minden, nemzetközi összehasonlításra alkalmas nettó keresettel kapcsolatos mutató tipizált munkavállalóra, illetve különböző családtípusokra vonatkozik. (1997-ben, amikor az OECD az ilyen típusú számításokat elkezdte, még 2 családtípusra végezték el az országok a számításokat, ma pedig már 8 családtípusra vonatkozóan.) E terminológia szerint alacsony keresetűnek az a munkavállaló tekinthető, akinek átlagkeresete a nemzetgazdaság tipikus munkavállalója (a feldolgozóiparban dolgozó, fizikai foglalkozású, teljes munkaidős alkalmazottként definiálva azt) bruttó átlagkeresetének 33%-át teszi ki. Az adócsapdamutató azt fejezi ki, hogy ha az alacsony keresetű alkalmazott pótlólagos munkabefektetéssel kíván javítani anyagi helyzetén, akkor a magasabb jövedelmet terhelő adó- és tár-

sadalombiztosítási kötelezettségek, valamint bizonyos jövedelemhatárhoz kötött juttatásoktól történő elesés miatt a többlet- nettójövedelem hány százalékát veszíti el. Az uniós tagállamok többségében csak valamivel több mint fele jut a kereseti többletből az egyedülálló munkavállalóknak, de vannak olyan országok, mint például Dánia, Hollandia, ahol jelentős az adócsapda, hiszen a jövedelem 70–80%-a vándorol az adóhatóságok zsebébe, illetve ennyivel csökkennek a támogatásra fordított kiadások. Magyarországon – Szlovéniához és Romániához hasonlóan – pluszkeresetük 70%-át vihetik haza azok, akik nem elégszenek meg alacsony keresetükkel és ezért hajlandóak többet dolgozni, tehát megéri erőfeszítéseket tenniük a többletjövedelem megszerzéséért. (Ennek természetes feltétele az is, hogy a többlet-munkavégzésre legyen munkaerő-piaci kereslet.) Az egykeresős, kétgyermekes családok esetén általában nagyobb az adócsapda, mint az egyedülállók esetében. Ennek oka nyilvánvalóan a családtámogatási rendszerekben keresendő, amelyek elsősorban a gyermekes családokat, azok közül is az alacsony keresetűeket preferálják, illetve hogy ezeknek a családoknak alacsonyabb jövedelem esetén kisebbek az adó- és társadalombiztosítási befizetési kötelezettségeik. A többletmunka-befektetés így esetükben csak 38%-kal növeli meg a rendelkezésre álló családi jövedelmet. A vizsgált 27 ország közül 21-ben a 2 gyermekes alacsony keresetűeket egyáltalán nem, vagy legalábbis kevésbé ösztönözte az adó-, járulék- és támogatási rendszer, mint egyedülálló társaikat. (Ide tartozik pl. Luxemburg, Svédország, Finnország, Lettország.) Magyarországon és további 5 tagállamban – Belgium, Románia, Spanyolország, Olaszország, Észtország – a

családosok adócsapdája kisebb volt, mint az egyedülállóké. (Magyarországon például a családosok adócsapdája csak 14%, azaz a többletmunka-befektetéssel elérhető bruttó keresetnövekmény 86%-át fordíthatták a jövedelmi helyzetük javítására.)

A munkanélküliségi csapda mutatója azt jelzi, hogy mennyire vonzó a munkavállalás a segélyhez képest. Uniós elvárás, hogy a különböző juttatásokban részesülők számára anyagilag kedvezőbb legyen a munkavállalás, mint a passzív munkaerő-piaci eszközökhöz történő hozzájutás, hogy adókedvezményekben, támogatásokban kell részesíteni azokat, akik az ellátás helyett a munkát választják. El kell tehát kerülni az ún. munkanélküliségi csapdát, vagyis amikor a munkavállalással kapcsolatos többletköltségek nem térülnek meg a munkavállaló számára. Minél magasabb a munka-

nélkülcsapda-mutató értéke, annál kisebb haszonnal jár a munkát vállaló számára a státusváltás. Erős a munkanélküliségi csapda Dániában (90%), Belgiumban (85%), az EU-25 tagállamának átlagában pedig a státusváltás mintegy 24% nettó jövedelemnövekményt eredményez a majdani munkavállalónak. Magyarországon csökkenő tendenciát mutat a munkanélküliségi csapda, 2005-ben 55% volt, azaz 45%-os volt a nettó jövedelemnövekmény munkavállalás esetén, tehát a státusváltás nálunk vonzóbb, mint az unió régi tagállamaiban, az újak közül pedig Csehország adatához hasonló.

2.3.3. Munkajövedelem

A munkaerőköltségeknek legnagyobb részét a bérből és fizetésből élők munkajövedelme, illetve keresete teszi ki. Ez az

2.7. tábla A munkajövedelem és a bruttó átlagkereset* 2006-ban

Megnevezés	2006		2004
	Ft/fő/hó	megoszlás, %	
Nemzetgazdaság			
Bruttó átlagkereset	171 240	95,0	94,6
Egyéb munkajövedelem	9 060	5,0	5,4
Munkajövedelem ebből:	180 300	100,0	100,0
Versenyszféra			
Bruttó átlagkereset	162 390	95,4	94,7
Egyéb munkajövedelem	7 830	4,6	5,3
Munkajövedelem	170 220	100,0	100,0
Költségvetés			
Bruttó átlagkereset	193 920	94,1	94,5
Egyéb munkajövedelem	12 250	5,9	5,5
Munkajövedelem	206 170	100,0	100,0

*A legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások és költségvetési intézmények összességében.

Forrás: Intézményi munkaügyi statisztika.

összeg, amit a munkavállaló az adó- és járulékkerhek befizetése után közvetlenül szükségletei kielégítésére fordíthat. Az unióban használt keresetfogalom a magyar munkajövedelem-fogalomnak felel meg, ami nemcsak a hagyományos keresetet tartalmazza, hanem a munkáltató által a munkavállalóknak nyújtott egyéb juttatásokat is.

A hagyományos keresetfogalmon kívüli, ún. „egyéb munkajövedelem-elemek” aránya a keresethez viszonyítva ugyan nem túl magas, átlagosan 4–7%, közérzeti hatása azonban ennél lényegesen nagyobb, részben amiatt, hogy a munkavállalói vélemény figyelembevételének, a beleszólásnak a lehetősége ezen juttatási elemeknél lényegesen nagyobb, mint a kereseti elemek esetében. E juttatások köre sokszínű (mintegy 12–13 féle tartozik jelenleg ide) és időben változó. A juttatási rendszer egyfelől mint a szociális gondoskodás kifejezője az adott munkáltatóhoz való kötődést erősíti, másfelől népszerűsége arra vezethető vissza, hogy a mindenkor adóelőírások figyelembevételével a munkáltatók a legkedvezőbb költséghatékonyságú kifizetési formákat preferálják. Míg a közszférában bizonyos juttatások mértékéről az esetek többségében jogszabályok rendelkeznek, addig a versenyszférában a menedzsment és az érdekképviseleti szervek alkujának tárgya, hogy a dolgozók milyen körét és mely juttatásokban részesítse. Ennek ellenére 2004-ben nemzetgazdasági szinten nem volt jelentős különbség a költségvetési és a versenyszféra juttatásainak mértéke között, 2006-ra azonban változott a helyzet. A juttatások „adóhatékonysága” miatt csökkent az egyéb munkajövedelmek aránya a versenyszférában, míg a költségvetési szférát ezzel ellentétes tendencia jellemezte, azaz emelkedett az egyéb munkajövedelmek aránya.

Az egyéb munkajövedelembe tartozó 12 elemből 2004-ben 6 elem tette ki a teljes összeg közel négyötödét. Az étkezési térítés volt a legáltalánosabb, 32%-os részaránnyal, ennél szerényebb mértékű az egyéb természetbeni munkajövedelmek (ruházati költségtérítés, üdülési hozzájárulás és a saját- és vásárolttermék-juttatás) súlya: 20%. A munkába járással kapcsolatos költségtérítés aránya 15%-ot tett ki, a munkakörrel kapcsolatos költségtérítések átlagosan 13%-ot képviseltek. (Legjelentősebb tétele a gépkocsihasználatért fizetett térítések, a jubileumi jutalom, a külföldi kiküldetés díjazása). Az említettek közül például a kedvezményes étkeztetés, beleértve az étkezési utalványt is, hagyományos elemnek számít, míg például a dolgozók internetezéssel kapcsolatos kiadásainak átvállalása mint egyéb természetbeni juttatás csak az utóbbi 1–2 évben jelent meg.

Amíg az egyéb munkajövedelem-elemek nagyságáról a négyévenkénti munkaerőköltség-felvételből képet lehet kapni, addig arról, hogy az alkalmazásban állók közül hányan részesülnek az adott juttatási formában, csak háztartási típusú felvétel szolgáltat adatokat. Utoljára ilyen információ a munkaerő-felmérés 2004. IV. negyedévi kiegészítő kérdésblokkjából állt rendelkezésre. E szerint a munkavállalók esélye az egyes béren kívüli juttatásokra rendkívül különböző. A legáltalánosabban elterjedt, a legszélesebb rétegeket érintő juttatás hagyományosan az étkezéshez kapcsolódik. 2004-ben az alkalmazásban állók háromnegyede kapta azt valamilyen formában. Ezt követte 22,8%-os hozzájutási eséllyel a ruházati költségtérítés, míg a dolgozók 12,8%-a kapott tömegközlekedési hozzájárulást. Ezeket a juttatásokat általában mindenki megkapja az adott munkáltatónál, ha a munkáltató nyújt egyáltalán

ilyet. Internet-előfizetést az alkalmazottak 1,3%-a, részvényjuttatást 1,2%-a, valamely rekreációs szolgáltatást 2,2%-a kapott. A munkavállalók jellemzően több juttatásban is részesülnek (vagy egyikben sem). Étkezési juttatást (melyben, mint arról korábban már szó volt, 4 alkalmazottból 3 részesült) és még további legalább egy juttatást a dolgozók 37,6%-a, további legalább 2 juttatást 20,8%-a, további 3 juttatást 10,5%, 4 juttatást 4,9%, 5 juttatást 2,3% kapott.

A béren kívüli juttatások, ha nem is jelentős mértékben, de növelik a jövedelmi egyenlőtlenséget. A magasabb átlagkeresetűek nem csak összegében, de gyakran arányaiban is nagyobb egyéb munkajövedelemben részesülnek, a legmagasabb átlagkeresetűek esetében pedig nem ritka az egyéb munkajövedelem 7–8%-os aránya. Ezzel szemben a legkisebb vállalkozásoknál az alkalmazottak általában (erőforráshiány vagy adóelkerülési okból) minimálbérért dolgoznak, és értelemszerűen külön juttatásban sem részesülnek. Az alkalmazottak egy nem elhanyagolható részének tehát nincsen egyéb munkajövedelme: esetükben a bruttó kereset és a munkajövedelem megegyezik. 2006-ban a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál és a költségvetési intézményeknél foglalkoztatottak 5%-ának (113 ezer fő) munkajövedelme megegyezett a minimálbérrel. A költségvetési szférában mind a keresetek, mind a juttatások kiegyenlítettebbek. A legalacsonyabb átlagkeresetűek is részesednek a törvény által előírt juttatási formákban, így náluk is 4%-os az egyéb munkajövedelmek aránya.

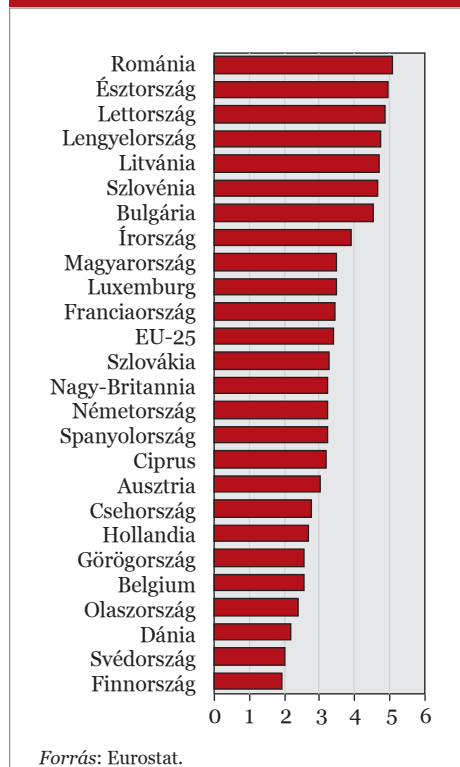
Az egyéni munkajövedelmek relatív szórása meghaladja a 99%-ot, a kereseteké pedig a 98%-ot. 2006-ban a versenyszférában a felső és alsó decilis aránya 4,7, míg a költségvetési szférában ez 3,4.

2.3.4. Kereset, keresetalakító tényezők

A legfelső és legalsó decilisbe tartozók keresete között kiemelkedően magas (több mint négyszeres) a különbség Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia és Szlovénia esetében, vagyis a 2002-ben még nem EU-tagállamok körében. A felső és alsó decilis különbsége a legtöbb EU-tagállamban a 2,0–3,5 intervallumba esik.

A kereseti különbségekben számos más tényezőn kívül kifejezésre jut az adott munkakört betöltő egyén szakképzettsége,

2.9. ábra A felső és alsó munkajövedelmi decilisek aránya az Európai Unió tagországaiban, 2002

iskolai végzettsége. Ez utóbbi az egyik legmarkánsabb keresetalakító tényező. Az iskolai végzettség szintjének emelkedése nem csak az elhelyezkedési esélyeket növeli jelentősen, de fontos szerepe van a munkanélküliség kockázatának csökkentésében is. A legmagasabb iskolai végzettség, az egyetemi diploma bérhozádéka 2006-ban, a legfeljebb általános iskolai vagy annál alacsonyabb végzettségűek átlagkeresetét tekintve egynek, a férfiak esetében 3,7-szeres, a nőknél pedig 3,3-szeres volt. A diploma „hozádéka” függ a munkavállaló életkorától is. A munkahelyi tapasztalattal még alig rendelkező diplomások esetén a diploma kereseti hozadéka még 2,5-szeres, míg 35 év felett már 4-szeres. Annak ellenére, hogy a férfiak és nők iskolai végzettségi szintje közt nincs szignifikáns különbség, a nők, legyenek bármilyen végzettségűek is, kereseti hátrányban vannak a férfakkal szemben. Az iskolai végzettség szintjei mentén a legnagyobb kereseti hátrány a diplomás (egyetemi és főiskolai végzettségű) nőket éri (23%, illetve 28%). Az általános iskolát végzett nők kereseti hátránya 13%, a szakközépiskolát végzettké 17%, a szakközépiskolát végzettké 9%, a gimnáziumi érettségivel rendelkezőké 14%, végül a technikumi végzettségűeké 11%. A versenyszférában az egyetemi, főiskolai végzettségű nők kereseti hátránya a legnagyobb (24–25%), ezzel ellentétben a költségvetési szférában a tarifarendszer miatt az egyetemi végzettségű nőknek a legkisebb, 12%-os a kereseti hátránya, míg a főiskolai végzettségűeké 20%-os.

A férfiak és nők kereseti különbségeit jobban magyarázza a foglalkozások szerinti vizsgálat. Objektív képet – ami a nőkkel szembeni munkaerő-piaci diszkrimináció létére vagy nem létére utalna – az összeha-

sonlítható munkakörök alapján elvégzett vizsgálatból lehetne csak kapni, ez azonban megféleltetési rendszer hiányában egyelőre nem lehetséges. Lehetőség csak a mintegy 620 egyéni foglalkozás alapján történő vizsgálatra van. Mivel a munkakörök száma ennél nagyságrenddel nagyobb (mintegy 5 ezer), ez azt is jelenti, hogy adott foglalkozáson belül számos munkakör betöltése lehetséges, amelyek jelentősen különbözhetnek egymástól a felelősség, a szaktudás, a munkatapasztalat, igényesség, illetve a munkakör betöltőjével szemben támasztott különleges követelmények terén. Így a foglalkozások szerinti kereseti különbségek a munkakörökben meglévő különbségeket is mutatják, nemcsak a diszkriminációt. A női és férfi keresetek különbségének jó része így is magyarázható a foglalkozási szegregációval. A nők több mint egyharmada 10 foglalkozásban dolgozik, ezekben elsősorban a nők főlény (90% feletti). Jóllehet még e foglalkozások többségében is a férfiak vannak kereseti előnyben, például a férfi eladók átlagkeresete 14%-kal, a lakás- és intézménytakarítóké 10%-kal, a gyártósori összeszerelőké 22%-kal, a pénzügyi előadóké 35%-kal magasabb, mint az ugyanolyan foglalkozású nőké, s egyedül csak a konyhai kisegítő nők rendelkeznek némi kereseti előnnyel. Mintegy 35 olyan foglalkozás van, ahol kizárólag csak nők dolgoznak, ezek általában alacsonyabb presztízsű vagy egyszerűen csak rosszul fizetett foglalkozások.

A vezetői foglalkozások szegregációjára jellemző, hogy a FEOR 1 főcsoportba sorolt 43 foglalkozás közül mindössze 12-ben dolgozik a vezető foglalkozású nők 63%-a, míg a többiben 50%-nál kisebb a nők aránya. A vezetői munkakört betöltő nők bruttó átlagkeresete 82%-a volt a férfi kollégáikénak 2006-ban. Általában a nőtöbb-

ségű vezetői foglalkozásokban is a férfiak vannak kereseti előnyben. Két olyan foglalkozási csoport van csak, amelyre ez nem jellemző, a törvényhozók, országos igazgatási, érdekképviselési vezetők, illetve a területi, helyi önkormányzati, közigazgatási, igazságszolgáltatási érdekképviselési vezetők. A költségvetési intézmények vezetőinek közel 70%-a nő, kereseti hátrányuk 23%. (A költségvetési intézmények vezetőinek természetesen igen különböző a felelősségük, illetve a velük szemben támasztott követelmények, attól függően, hogy milyen típusú tevékenységet végeznek és mekkora szervezetet irányítanak. E csoportba tartozhatnak a néhány fős bölcsődék, illetve óvodák épp úgy, mint az országos hatáskörű szervezetek. Ebből tipikusan női vezetői foglalkozás az egészségügyi és szociális szolgáltatási, oktatási, és kulturális tevékenységet folytató egységek irányítása.)

Tovább árnyalható a kép, ha a foglalkozások szintjén végezzük el a számításokat. Például a közigazgatási intézményt vezető nők és férfiak kereseti átlaga között nincs különbség. 9%-os kereseti előnyük van a gazdasági szaktanácsadó és gazdasági mérnök foglalkozású nőknek (2001-ben még 30%-os volt a kereseti hátrányuk). A könyvvizsgáló, könyvszakértő nők 24%-os kereseti előnye mára 11%-ra csökkent. A bírónők, történésznők, könyvtárosnők keresete az azonos foglalkozású férfiakéhoz hasonló.

A munkavállalók keresetének alakulását lényegesen befolyásolja munkáltatójuk területi elhelyezkedése. A hét tervezési-statisztikai régióban mind a bruttó, mind a nettó átlagkeresetek viszonylag jelentős szóródást mutatnak. 2000-ben a közép-magyarországi régióban 27%-kal voltak magasabbak a bruttó átlagkere-

setek, mint az országos átlag. A legalacsonyabb átlagkeresetű régió – Dél-Alföld – munkavállalói 46 százalékponttal alacsonyabb keresettel rendelkeztek, mint a közép-magyarországi régió munkavállalói, és Észak-Alföld, valamint Dél-Dunántúl kereseti helyzete is hasonló volt. A nettó keresetek régiós különbsége, a progresszív személyijövedelemadórendszernek köszönhetően 3–4 százalékponttal kisebb volt. 2006-ra valamelyest csökkent a bruttó átlagkeresetek területi differenciáltsága. A közép-magyarországi régió munkavállalói 23%-kal kerestek többet, mint az országos átlag. Változott a régiók bruttóátlagkereset-nagyság szerinti sorrendje. A 2000-ben legalacsonyabb átlagkeresetű régiók közül Észak-Alföldnek, Dél-Alföldnek és Dél-Dunántúlnak is sikerült javítania kereseti pozícióján. A legalacsonyabb átlagkeresetű régió az Észak-Alföld lett, e térségben 40 százalékponttal alacsonyabb a munkavállalók átlagos bruttó keresete, mint a közép-magyarországi régióban. Ugyanakkor csak két régiónak romlott némileg az országos átlaghoz viszonyított kereseti pozíciója (Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl).

Megyék szerint a bruttó átlagkeresetek 2000-ben széles sávban változtak. A budapesti munkavállalók átlagkeresete 34%-kal haladta meg az országos átlagot. A legalacsonyabb átlagkeresetű megyének Nógrád megye számított (75%), sorrendben utána Somogy, Békés, Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye következett. Egyedül a Fejér megyei munkavállalók keresete haladta meg az országos átlagot, míg Győr-Moson-Sopron és Pest megyében az alkalmazottak keresete viszonylag kevésbé, 3 százalékkal maradt csak el attól. 2006-ban a budapesti mun-

kavállalók kereseti előnye a vidéki munkavállalókkal szemben valamelyest csökkent. Az országos átlagnál 30%-kal volt magasabb, a legalacsonyabb átlagkeresetű megyéhez (Somogy) képest pedig 56 százalékpontos a különbség. Bács-Kiskun, Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben 19–20%-kal voltak alacsonyabbak a bruttó átlagkeresetek, mint az országos átlag. A megyék közül az országos átlagot ugyan egy megye bruttó keresete sem érte el 2006-ban, de három megye (Fejér, Győr-Moson-Sopron és Pest megye) csak 2–3 százalékkal maradt el attól.

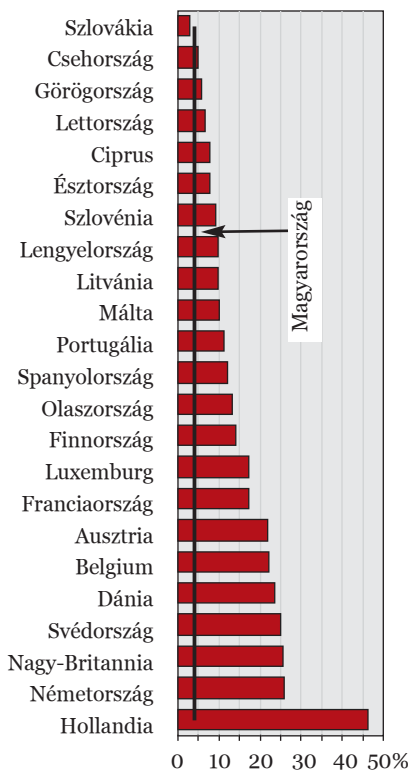
2.4. Munkaidő, műszakrend, egész napos munkaidő-kiesés

Az adott munkával való elégedettséget több összetevő határozza meg. Összességében legfontosabb tényező az elérhető jövedelem, de növekvő fontosságú a munkaidő kérdése is. A magánélet és a munkavállalói szerepkör (jobb) összeegyeztethetőségét biztosító munka- és műszakrend a nemzetközileg is egyre nagyobb hangsúlyt kapó új kategória, a „megfelelő” (decent) munka egyik kritériuma. A munkarend, munkaidő kérdéskörét érdemes kissé bővebben, több dimenzió (foglalkoztatási forma, munka- és műszakrend, munkaidőkiesés stb.) mentén is vizsgálni.

2.4.1. Foglalkoztatási forma, munkarend

Nyilvánvaló, hogy ha már dolgozni kell, a magánélet szervezésének szempontjából a legelőnyösebb, ha nem kell munkavégzés céljából egyáltalán elhagyni az otthont, vagy ha ez nem lehetséges, a távollét legyen minél rövidebb, azaz a munkavégzés csak részmunkaidőben történjen. Mind az ott-

2.10. ábra A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya az Európai Unió tagországaiban,* 2006

* Írország nélkül.
Forrás: Eurostat.

honi, mind a részmunkaidős munkavégzés különösen előnyös lehet a kisgyermeket nevelő nők (szülők) számára, emellett az előbbi forma terjedése megkönnyítheti a fogyatékkal élők munkaerőpiaci integrációját is, javítva így a Magyarországra jellemző kiugróan alacsony foglalkoztatási rátájukat. Bizonyos élethelyzetekben vitathatatlan előnye ellenére az otthoni munkavégzés nem igazán jellemző, jóllehet né-

hány (többnyire multinacionális) cég rendelkezik távmunkaprogrammal. 2006-ban a foglalkoztatottaknak mindössze 2,3%-a nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen, 5%-a, hogy alkalmilag otthon dolgozott, de többségük nem az alkalmazásban állók közül került ki, hanem a munkafeltételeit jóval szabadabban alakító vállalkozó (esetleg segítő családtag) volt, míg az otthoni munkavégzés speciális válfájának tekinthető távmunkát legfeljebb 10–20 ezren végeztek.

A részmunkaidős munkavállalás aránya az unió tagországaiban igen változó. Legalacsonyabb Szlovákiában (2,7%), míg a másik pólust Hollandia képviseli 45% feletti értékkel. Az alacsony arány általában a volt szocialista országokat, köztük Magyarországot jellemzi, s jóllehet a fordulat óta több mint másfél évtized telt el, részmunkaidős munkahely azóta is kevesebb létesül, mint amennyi megszűnik.

A részmunkaidőben dolgozók nálunk ráadásul döntően az idősebb korosztályból kerülnek ki, akik nyugdíj mellett vállalnak ily módon munkát. A gyermeket nevelő nők

körében a '90-es évek végén végzett felmérés szerint a megkérdezettek mintegy egy-negyede szívesen dolgozott volna részmunkaidőben, a rövidebb munkaidővel járó alacsonyabb jövedelem azonban csak egy jóval szűkebb réteg számára vállalható. (Erre utal közvetve az is, hogy a részmunkaidőben dolgozók jelentős része más típusú jövedelemmel, pl. nyugdíjjal is rendelkezik.) A részmunkaidős álláshelyek bővítéséhez hiányzik a munkáltatók érdekeltsége is. A nagyobb adminisztrációs teher és a bonyolultabb munkaszervezés kifejezetten a forma terjedése ellen hat, de a globális munkaerő-felesleg sem ösztönöz arra, hogy ily módon bővítsék a termelésbe bevonható körét.

Az alkalmazásban állók döntő többsége minden országban, így Magyarországon is kötött munkarendben dolgozik. Teljesen szabadon (vagy rugalmas időbeosztásban), illetve bizonyos napi időkereten belül részben szabadon alakítható munkarendben a rendelkezésre álló utolsó (2004. évi) adatok szerint az alkalmazásban állók 5,8%-a, illetve 8,4%-a dolgozott. A nagyobb

2.8. tábla Az alkalmazottak száma és megoszlása munkaidő-beosztás szerint, nemenként, 2004

Megnevezés	Kötött	Részben kötött*	Rugalmas	Kötetlen	Egyéb	Összesen
Létszám, fő						
Férfi	1 351 338	157 957	53 354	62 413	67 737	1 692 799
Nő	1 331 692	115 744	25 420	47 131	33 876	1 553 863
Összesen	2 683 030	273 701	78 774	109 544	101 613	3 246 662
Megoszlás, %						
Férfi	79,8	9,3	3,2	3,7	4,0	100,0
Nők	85,7	7,5	1,6	3,0	2,2	100,0
Összesen	82,7	8,4	2,4	3,4	3,1	100,0

* A napi munkaóraszám kötött, de a kezdés és befejezés ideje bizonyos határok között szabadon választható meg.
Forrás: Munkaerő-felmérés, „Munkafeltételek, műszakrend” ad hoc modul.

egyéni szabadság a napi munkaidő meghatározása terén kifejezetten a kvalifikált szellemi foglalkozások és néhány speciális fizikai munkakör jellemzője.

2.4.2. Műszakrend és rendhagyó időben végzett munka

A szervezett tevékenységek egy része jellegénél fogva megköveteli a két, illetve három műszakos, illetve a rendszeres vagy esetenkénti szombati–vasárnapi munkavégzést. A '80-as évek végéig a több műszakos, a folytonos vagy a folyamatos munkarendet döntően az ipari termelés sajátosságai indokolták, a szolgáltatási területen működő munkáltatók (kivéve egyes közösségi szolgáltatásokat) jellemzően normál-munkarendben dolgoztak. A '90-es évtized az ipar foglalkoztatási súlyának erőteljes mérséklődését hozta magával, ami a két és három műszakos munkarend visszaszorulásával is együtt járt. Ezzel párhuzamosan viszont olyan életmódváltozás ment végbe, melynek eredményeként a korábban egy műszakos, hét közbeni munkavégzés jellemezte tercier szektor egyre nagyobb területein a hétfélig, esti, sőt éjszakai munkavégzés vált általános gyakorlattá. Ez a megállapítás különösen az utóbbi másfél évtizedben kiugró foglalkoztatási dinamikát produkáló kereskedelemre igaz, mely többségében vagy legalábbis nagy arányban fiatal és középkorú nőket foglalkoztat, nem jelentéktelen szervezőkészséget feltételezve munkavállalói és családayai teendőik koordinálásánál. A kereskedelmi láncoknál ráadásul még az is gyakran elvárás, hogy a munka hivatalos kezdete előtt, illetve az után a dolgozók segítsék a másik műszak munkáját – pl. árufeltöltéssel –, ami miatt a munkahelyen töltött idő akár 10–15%-kal is hosszabb lehet a „hivatalosnál”.

2006-ban több műszakos munkarendben a foglalkoztatottak 11%-a dolgozott rendszeresen, további 7,3%-a pedig alkalmilag. A nők érintettsége a több műszakos munkavégzésben hasonló volt a férfiakéhoz, s ami némileg meglepő, hogy e téren nincs érzékelhető különbség a gyermeket nevelő és nem nevelő nők között. Az átlagosnál magasabb a nők és köztük a gyermekes nők között a rendszeresen több műszakban dolgozók aránya az iparban (17%), a kereskedelemben (14%), illetve az egészségügy területén (21%).

A hétfélig, különösen a szombati munkavégzés a nőkre szintén csak némileg kisebb arányban jellemző, mint a férfiakra. Összességében a nők 10,4%-a rendszeresen dolgozott 2006-ban szombat-onként, 6,1% pedig vasárnap (is). További 19% alkalmanként dolgozott szombaton, illetve 12% vasárnap. A gyermeket nevelő nőkre jellemző arányok a teljes női sokaságra jellemzőhöz hasonlóak. A nők nagyobb arányú hétfélig munkavégzése egyértelműen a kereskedelem térnyerésével, a megváltozott vásárlási szokásokkal függ össze.

2006-ban a több műszakos munkarendben dolgozók 41%-a legalább alkalmanként, de éjszaka is dolgozott, 70% pedig szombat-onként is. A szombati munkavégzés az egészségügyben 77%-ukat, a kereskedelemben 81%-ukat, míg a vendéglátásban 88%-ukat érintette. A több műszakban dolgozó nők a férfiaknál kisebb arányban vállalják az éjszakai munkavégzést (illetve kisebb arányban dolgoznak ilyen területen). A hétfélig munkavégzés ugyanakkor egyformán jellemzi a férfiakat és nőket, és nincs különbség e tekintetben a 15 éven aluli gyermekeket nevelő és nem nevelő nők között sem. Úgy tűnik, a munkáltatókat a munkabeosztásnál a családi

2.9. tábla Műszakrend és rendhagyó időben történő munkavégzés

Megnevezés	Több műszakban dolgozik		Összes foglalkoztatott	Összes foglalkoztatottból			
				szombaton is dolgozik		vasárnap is dolgozik	
	rendszeresen	alkalmilag		rendszeresen	alkalmilag	rendszeresen	alkalmilag
1999							
Létszám, fő							
Férfiak	383 931	116 955	2 083 572	345 255	712 389	216 854	462 342
Nők	290 316	58 715	1 725 756	223 550	372 093	111 247	210 767
Összesen	674 247	175 670	3 809 328	568 805	1 084 482	328 101	673 109
Megoszlás, %							
Férfiak	18,4	5,6	100,0	16,6	34,2	10,4	22,2
Nők	16,8	3,4	100,0	13,0	21,6	6,4	12,2
Összesen	17,7	4,6	100,0	14,9	28,5	8,6	17,7
2006							
Létszám, fő							
Férfiak	234 774	176 100	2 137 350	269 673	595 009	177 830	413 309
Nők	195 146	111 214	1 792 728	186 150	341 555	109 993	218 300
Összesen	429 920	287 314	3 930 078	455 823	936 564	287 823	631 609
Megoszlás, %							
Férfiak	11,0	8,2	100,0	12,6	27,8	8,3	19,3
Nők	10,9	6,2	100,0	10,4	19,1	6,1	12,2
Összesen	10,9	7,3	100,0	11,6	23,8	7,3	16,1
Forrás: Munkaerő-felmérés.							

Forrás: Munkaerő-felmérés.

szerepkör nem befolyásolja, a gyermekek ellátásának megszervezése a dolgozó nő, illetve családi háttérének feladata.

2.4.3. A napi/heti munkarend rugalmas kezelésének lehetősége

Egyes családi és hivatalos teendőket esetenként csak munkaidőben lehet elintézni. Vannak munkahelyek, ahol ezt általában elnézik a dolgozóknak, míg máshol a szabadság kivétele az egyetlen járható út. Egy 2005. évi uniós felvétel adatai szerint Magyarországon a 15–64 éves foglalkozta-

tottak 37,2%-ának volt általában lehetősége arra, hogy munkaidejének kezdetét/végét szükség esetén maga szabja meg, azaz kezdjen később vagy fejezze azt korábban be, míg csak indokolt esetben, alkalmanként 26,4%-uk élhetett ezzel a lehetőséggel. A foglalkoztatottak 36,4%-a viszont úgy ítélte meg, hogy erre egyáltalán nincs módja.

Az arányok természetesen az alkalmazottak esetében ennél kedvezőtlenebbek, hiszen nyilvánvaló, hogy a vállalkozók e téren jóval nagyobb szabadságfokkal rendelkeznek. Az alkalmazottaknak összességében 41,2%-a (a

nők 37,8%-a és a férfiak 44,3%-a) ítélte meg úgy, hogy nem tud a napi munkaidő-beosztástól még alkalmilag sem eltérni. Ez annyit jelent, hogy még egy viszonylag rövid ideig tartó ügyintézés esetén is csak a

szabadság igénybevétele marad mint lehetőség, jóllehet 1–2 órás ügyintézés minden családban bőven akad, miután a gyermekintézmények, a nem közszolgáltatók többnyire normálmunkaidőben dolgoznak.

2.10. tábla. A 15–64 éves foglalkoztatottak száma és megoszlása a napi munkarend változtatási lehetősége alapján, foglalkozási főcsoport és iskolai végzettség szerint, 2005

Megnevezés	Általában van	Néha van	Soha nincs	Foglalkoztatottak összesen	
	lehetősége a napi munkarend változtatására				
	%				fő
Foglalkozási főcsoportonként					
Törvényhozók, igazgatási érdekkép- viseleti vezetők, gazdasági vezetők	61,6	21,6	16,8	100,0	307 395
Felsőfokú képzettség önálló alkalma- zását igénylő foglalkozások	39,4	32,8	27,8	100,0	485 934
Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások	39,0	30,1	30,9	100,0	556 278
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	41,4	29,3	29,3	100,0	239 232
Szellemi foglalkozások	43,8	29,2	27,0	100,0	1 588 839
Szolgáltatási jellegű foglalkozások	38,0	25,3	36,7	100,0	615 068
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások	63,2	15,9	20,8	100,0	108 049
Ipari és építőipari foglalkozások	32,3	24,7	43,0	100,0	743 194
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	21,2	21,8	57,0	100,0	451 897
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások	28,8	28,7	42,5	100,0	291 073
Fizikai foglalkozások	32,6	24,4	43,0	100,0	2 209 281
Fegyveres szervek foglalkozásai	22,9	26,8	50,2	100,0	44 264
Legmagasabb iskolai végzettség szerint					
Általános iskolánál 1–7osztály	32,2	24,9	42,9	100,0	14 197
Általános iskola	28,5	24,7	46,7	100,0	536 286
Szakiskola, szakmunkásképző	32,4	25,1	42,5	100,0	1 203 698
Középiskola	40,4	25,7	33,9	100,0	1 278 307
ebből: szakirányú	39,8	25,3	34,9	100,0	943 144
Főiskola, egyetem	45,0	30,5	24,5	100,0	809 896
Összesen	37,2	26,4	36,4	100,0	3 842 384

Forrás: Munkaerő-felmérés, „Munkavégzés és családi kötöttségek, 2005” ad hoc modul.

A napi munkaidő meghatározásának szabadságfoka az életkor, az iskolai végzettség, a foglalkozási hierarchia mentén nő. Míg a legfeljebb alapfokú iskolai végzettségűek kevesebb mint 30%-a rendelkezett a munka kezdetének, befejezésének megválasztási lehetőségével és 47% számára ez nem befolyásolható adottság volt, a diplomával rendelkezőknél ez az arány csaknem fordított, (45% áll szemben 24,5%-kal). A vezető foglalkozásúak és a mezőgazdasági dolgozók „szabadságfoka” azonos, azaz közel kétharmaduk általában el tud térni a normál napi munkaidő-beosztástól, míg a gépkezelők, összeszerelők lehetősége e téren még a fegyveres testületek tagjainál is kisebb. A családi élettel egyébként is nehezebben összeegyeztethető több műszakos munkarendben dolgozóknak – vélhetően a végzett munka jellegével összefüggésben – kiemelkedően kevés lehetőségük van a szokásos napi munkarendtől való eltérésre. Az ilyen módon dolgozók 56,5%-a vélte úgy, hogy még kivételes esetben sem lenne erre módja, szemben a kizárólag egy műszakban dolgozók 32,8%-os hányadával. Az előbbi tényezők megjelennek az ágazati arányokban is, ahol a feldolgozóipari dolgozók azok, akiknek a legkisebb az esélye egyéni igényeik érvényesítésére. A munkaidő kezdetének, végének esetenkénti változtatási lehetősége kiemelten fontos akkor, ha valaki családanya. Az adatok azonban azt jelzik, hogy a gyermeket nevelő nők helyzete azonos a többiekével, azaz a sajátos egyéni élethez a munkahely ily módon sem tolerálja.

2.4.4. A munkahely elérésével töltött idő

A munka és a magánélet összeegyeztetését nem könnyíti meg, ha a munkahely elérése jelentős időt vesz igénybe. A legutolsó rendelkezésre álló – 2005. évi – adatok sze-

rint közel minden negyedik foglalkoztatott legalább egy órát fordított naponta munkába járásra. Azoknak, akik ott laknak, ahol dolgoznak, kevesebb idejük megy el a közlekedésre, mint a más településre átjáróknak. Kivételt képeznek ez alól a fővárosban élők, akik esetében az országos 60%-os átlaggal szemben mindössze 29,5% volt azok aránya, akik fél óránál rövidebb időt töltöttek el utazással. A foglalkoztatottak napi utazásiidő-igénye a településtípuson kívüli más ismérv mentén nem igazán mutat túl sok jellegzetességet. Így például a nők között alig magasabb a fél óránál nem többet közlekedők aránya, mint a férfiak között, míg közülük is 22% utazik legalább napi egy órát, ami alig marad el a férfiakra jellemző 24%-tól. Nincs lényegi különbség az utazási idő átlagos hosszában sem kor, sem iskolai végzettség szerint, és ha a mezőgazdaságtól eltekintünk, az ágazati különbségek sem túl jelentősek.

2.4.5. Egész napos munkaidő-kiesés

Az intézményi típusú munkaidőmérleg-felvétel adatai szerint az alkalmazásban állók 2005-ben az év 365 napjából átlagosan 216 napot töltöttek munkahelyükön. Míg a munkavégzéssel tölthető idő (a napi munkaidőkeret) döntően annak függvényében, hogy az ünnepek milyen arányban esnek hétvégére, némi hullámzást mutat, az egész napos munkaidő-kiesés enyhén csökkenő tendenciájú, s az utóbbi években némi átrétegződés ment végbe a kiesési okok szerinti megoszlásban is. Így nőtt a fizetett szabadság címén igénybe vett távollét hossza. 2005-ben a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozásoknál ez 25,3 nap volt átlagosan, több mint egy nappal hosszabb, mint a '90-es évek elején. A tanul-

mányi szabadság címen igénybe vett távollét, annak ellenére, hogy a felsőoktatásban nem nappali tagozaton tanulók száma az utóbbi évtizedben többszörösére nőtt, elhanyagolható (átlagosan 0,1 nap/fő). Alacsony és összességében jelentősen csökkent az egyéb fizetett távollétek hossza (2005: 1 nap, mely kb. fele a '90-es évek első felére jellemző értéknek) és az engedélyezett, de nem fizetett egész napos távolléteké is. Míg a '90-es évek első felében e két jogcímen átlagosan még több mint három napot voltak távol a dolgozók, ez 2005-ben már csak 1,8 nap időkiesést jelentett.

A szabadság után a leghosszabb távollét a betegség miatti. Ilyen okból az 50 fő feletti létszámú vállalkozásoknál a '90-es évek elején még 17 nap, 15 évvel később pedig

csak 13 nap esett ki. Ez a változás sajnos nem az egészségi állapot általános javulásában gyökerezik, hanem sokkal inkább abban, hogy a munkahely megtartása érdekében a dolgozók igyekeznek csak valóban elkerülhetetlen esetben igénybe venni a táppénzt, enyhébb lefolyású betegség esetén inkább bejárnak dolgozni, esetleg szabadságuk terhére maradnak otthon. Különösen jellemző ez azokra, akik kisebb méretű gazdálkodó szervezeteknél dolgoznak. Míg 2005-ben a legalább 50 fős vállalkozások dolgozói e címen 13 napot voltak távol, átlagosan 5,1 nap betegszabadság kifizetésével terhelve így a munkáltató költségvetését, az 5–49 főt foglalkoztató vállalkozások körében ez mindössze 6,2, illetve 2,6 napot tett ki. A szállítás, raktározás, posta, távközlés nemzetgazdasági ágazat kivál-

2.11. tábla Az alkalmazásban állók munkaidőmérlege

Megnevezés	Egy főre jutó napok száma				
	1992	1995	1999	2002	2005
Munkarend szerint teljesíthető munkanap	255,0	259,0	256,0	251,0	255,0
Ebből:					
Fizetett szabadság (tanulmányi nélkül)	23,9	25,7	25,5	26,0	25,3
Tanulmányi szabadság	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Egyéb fizetett egész napos távollét	2,3	1,7	1,4	1,1	1,0
Betegség miatti egész napos távollét	16,9	16,5	16,2	14,0	13,1
ebből: betegszabadság	4,9	5,5	6,2	5,1	5,1
Engedélyezett, nem fizetett egész napos távollét	1,3	1,2	1,0	0,9	0,8
Igazolatlan egész napos távollét	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Egész napos munkaidő-kiesés összesen	44,6	45,4	44,5	42,3	40,6
Munkarend szerint teljesített munkaidő	210,4	213,6	211,5	208,7	214,4
Munkarenden kívül teljesített munkanap	2,6	1,6	2,6	2,2	1,6
Teljesített összes munkanap	213,0	215,2	214,1	210,9	216,0
* A legalább 50 főt (1995-ig 50-nél több főt) foglalkoztató vállalkozások adatai. Forrás: Munkaidőmérleg.					

lalkozásainál csak 4,6 nap volt átlagosan a betegség miatti távollét, de a kisméretű szervezetek körében egyik nemzetgazdasági ágban sem érte el a 9 napot, miközben a nagyobb méretű vállalkozásoknál a 10 nap alatti érték számít kirívónak.

A szabadságon töltött napok esetében ez a különbség csak 1 nap (24,3 nap, szemben 25,3 nappal), de ez is a kisméretű vállalkozásoknál dolgozók hátrányát (vagy alacsonyabb átlagos életkorát) jelzi. A költségvetési intézmények dolgozói a sajátos munkajogi szabályozásból következően hosszabb szabadságra jogosultak, így e címen 2005-ben átlagosan 28,1 napot lehettek távol, többet hiányoztak

betegség miatt (átlagosan 12,7 napot), és e körben érdemben hosszabb az egyéb fizetett távollét is, mint a vállalkozásoknál. 2005-ben a költségvetési intézmények dolgozói a munkarend szerint előírt munkanapokon így 209,7 napot teljesítettek, míg ugyanez az érték a nagyobb (a legalább 50 fős) vállalkozásoknál 214,4 nap, a kisméretű (4–49 fős) vállalkozásoknál pedig 223,5 nap volt. A költségvetés dolgozói tehát éves szinten mintegy három héttel kevesebb időt töltöttek ténylegesen munkahelyükön, mint a kisméretű vállalkozások alkalmazottai, ami relatív kereseti előnyként is felfogható.

2.12. tábla Az egy főre jutó távolléti napok száma, 2005

Távolléti ok	5–49 fős	50 és több fős	Vállalkozások összesen	Költségvetési intézmények	Összesen
	vállalkozások				
Egész napos távollét ebből:	31,5	40,6	37,3	45,3	39,6
Fizetett szabadság	24,3	25,3	24,9	28,1	25,9
Egyéb fizetett távollét	0,4	1,1	0,9	3,9	1,8
Betegség miatti távollét	6,2	13,1	10,6	12,7	11,2
Egyéb nem fizetett távollét	0,5	1,0	0,8	0,6	0,8
Forrás: Munkaidőmérleg.					

FOGALMAK

Aktivitási arány: a gazdaságilag aktívak (foglalkoztatottak és munkanélküliek) népességen belüli aránya. Általában a munkavállalási korú népességre szokták számolni, ami az Európai Unióban a 15–64 éves népességet jelenti.

Egyéb munkajövedelmek: ebbe a csoportba tartoznak a hagyományos hazai kereseti elemeken felüli pénzbeli, illetve természetbeni juttatások (pl. étkezési térítés, a munkába járás költségeinek térítése, ruházati költségtérítés, üdülési hozzájárulás stb.).

Foglalkoztatott: aki az adott héten legalább egyórányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy rendelkezett munkával, de abban átmenetileg (betegség, szabadság, ideértve a szülési szabadságot is) nem dolgozott.

Gazdaságilag aktívak a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívak: azok, akik nem sorolhatók sem a foglalkoztatottak, sem a munkanélküliek csoportjába. Ide tartoznak többek között a tanulók, a nem dolgozó nyugdíjasok, a háztartásbeliek, az idénymunkások az idényen kívül, ha nem kerestek munkát, a gyermekgondozási ellátást igénybe vevők.

Keresetek: részét képezi a kifizetés hónapjában az alapbér, valamint a más jogcímen fizetett kereseti elemek, így a bérpótlék, a kiegészítő fizetés, a prémium, a jutalom, valamint a 13. havi és további havi fizetés is.

Munkaerőköltség: a munkavállalók munkájának ellenértékeként kifizetett összegeken (munkajövedelem) kívül a nyugdíj- és egészségbiztosítás munkáltató által átvállalt terheit, a munkáltató hozzájárulását a munkanélküliség kezelését szolgáló alapokhoz, a különféle természetbeni és szociális juttatásokat, illetve költségtérítéseket és a továbbképzéssel kapcsolatos költségeket tartalmazza.

Munkajövedelem: kereset és egyéb munkajövedelmek.

Munkanélküli: aki az adott héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelytől csak átmenetileg volt távol, a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát, a kikérdezés időpontjában rendelkezésre állt, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha megfelelő állás kínálkozna számára, illetve már talált munkát, ahol 90 napon belül dolgozni kezd.

Munkanélküliségi ráta: a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktívakhoz viszonyított aránya.

3. Oktatás, tudás, képzettség

3.1. Oktatás, az egész életen át tartó tanulás elvének érvényesülése

A népesség iskolázottsági és szakképzettségi szintje egy ország társadalmi-gazdasági fejlettségének egyik legfontosabb ismérve. A folyamatos változások ugyanakkor mind többeket kényszerítenek új ismeretek szerzésére, illetve a már meglevők korszerűsítésére. Az egyéneknek alkalmazkodniuk kell a változásokhoz, új cselekvési módokat kialakítva és követve, a nagy intézményi struktúráknak pedig olyan módon kell megújulniuk, amely lehetővé teszi a tanulás iránti kereslet és a kínálati oldal problémamentes összecsiszolódását. Ennek érdekében az unió dokumentumaiban két alapvető cél fogalmazódott meg: 1) A foglalkoztathatóság előmozdítása, a munkaerő-piaci részvétel, a jó minőségű munka biztosítása a polgárok minél szélesebb köre számára, és ennek révén a társadalmi kirekesztődés/kirekesztettség mérséklése. 2) Az állampolgárok tevékeny részvételének ösztönzése a gazdasági, társadalmi élet minden területén és minden szintjén, és ezzel a társadalmi kohézió erősítése. E célok megvalósításának egyik alapvető eszközeként az egész életen át tartó tanulást jelölték meg.

3.1.1. Az oktatás eredményessége Magyarországon

Az oktatás eredményessége az egyén és a társadalom szempontjából is döntő jelentőségű. Nagyon fontos, hogy az iskola képes legyen átadni azokat az alapismerteket, gondolkodási, probléma-megoldási készségeket, amelyek felkészítik a fiatalo-

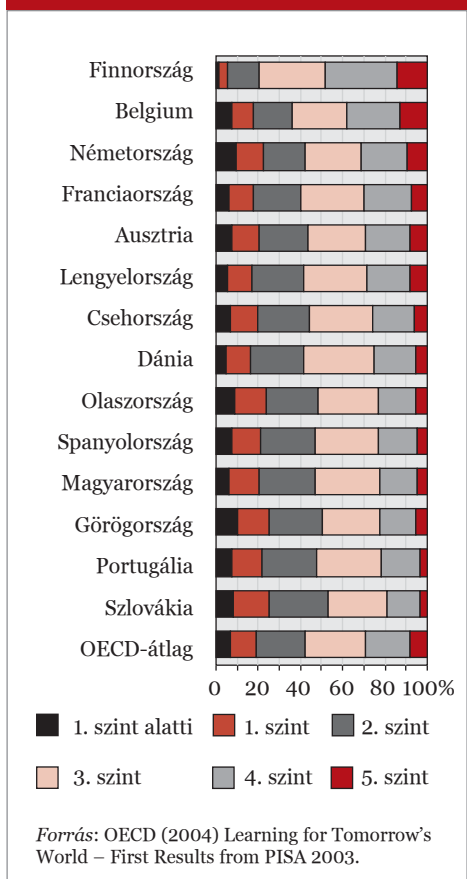
kat a korszerű szak- és tudományos ismeretek elsajátítására, az egész életen át tartó tanulásra, egész további életpályájukra.

A napjainkat jellemző hatalmas információözönben egyre fontosabbá válnak azok az alapkészségek, amelyek képessé teszik az embereket az ezek között való eligazodásra, az információk értelmezésére és az önálló tanulásra. Az OECD által 1997-ben indított PISA-vizsgálatsorozat arra keres választ, hogyan állnak tagországai e tekintetben és mekkorák a köztük lévő különbségek. (A felmérés viszonylag széles körben ismert, bár eredményeit esetenként több szempontból is vitatják.) A vizsgálat a matematika, a természettudomány és az olvasás-szövegértés területén végezett összehasonlításokat a 15 éves tanulók körében. A cél nem a tantervi követelményeknek való megfelelés, hanem a tudás és képességek mindennapi életben való alkalmazhatóságának mérése volt. A három tudásterület közül 2000-ben az olvasás-szövegértés, 2003-ban a matematikai tudás vizsgálata állt a középpontban, de az utóbbi felmérésben a problémamegoldó gondolkodást külön is vizsgálták.

Az olvasás-szövegértést ötfokú skálán mérték, ahol az ötös, legfelső szintre azokat sorolták, akiknek semmilyen nehézséget nem okozott a szövegek értelmezése, stilisztikai és kritikai elbírálása és a beágyazott információk kinyerése. Egyes szintre kerültek azok, akik ugyan birtokában voltak a legalapvetőbb olvasás-szövegértési műveleteknek, de csak a téma meghatározására és az információk visszakeresésére voltak képesek (akik ez alatti szinten állnak, azok még ezeket sem tudják megtenni; nem

tudnak olvasás révén új ismereteket szerezni, vagyis funkcionális analfabéták).

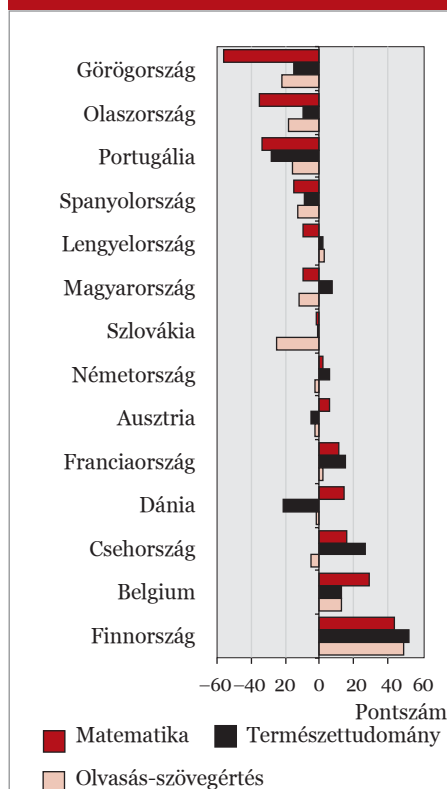
3.1. ábra A 15 éves tanulók megoszlása olvasás-szövegértési eredményeik szerint, 2003

Magyarország a tanulók átlaga alapján a 26. lett a felmérésben részt vevő negyven ország rangsorában. A magyar diákok 5%-a teljesített a legfelső és 6%-a egyes szinten. Összehasonlításképpen: a rangsor legelején álló országokban (Új-Zéland, Finnország, Ausztrália) 15% körüli volt a legjobban teljesítő tanulók aránya, míg a lista alján

állóknál (Indonézia, Szerbia és Montenegró, Tunézia, Thaiföld, Mexikó) 1 százaléknál is kisebb. Azok aránya, akik még az alapvető készségek birtokában sincsenek, 1 (Finnország) és 34% (Tunézia) között szóródott.

3.2. ábra A diákok pontszámainak eltérése az OECD-átlagtól egyes európai országokban, 2003

Ez összességében azt jelzi, hogy a magyar fiatalok teljesítménye az olvasás-szövegértés területén az OECD átlagát sem érte el.

A matematika tesztek eredménye is hasonló volt, ahol négy matematikai fogalomkörben – mennyiségek, változások és relációk, tér és alakzatok, valamint bizonytalanság – végeztek méréseket, és az eredményeket hatfokozatú skálán rögzítették, amely hasonlóan működött, mint az olvasás-szövegértés esetében. Az összeteljesítmények átlagát tekintve Magyarország a 25. helyen állt, de ezzel is az OECD-átlag alatt maradt. A természettudomány az a terület, ahol a legjobb eredményeket érték el fiataljaink.

A PISA-felmérés által vizsgált kompetenciákon túl nagyon lényeges, az egyének és az ország versenyképességét is befolyásoló tényező a nyelvtudás. Magyarországon e tekintetben sem kedvező a helyzet. A magyar lakosság háromnegyede anyanyelvén kívül nem beszél semmilyen más nyelven, és mindössze 7% azok aránya, akik kettő vagy több idegen nyelven képesek megértetni magukat.

3.1.2. Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci esélyek összefüggései

Közismert tény, hogy az iskolai végzettség és a munkaerőpiacon elfoglalt helyzet között szoros az összefüggés. A korábbi évek, évtizedek kutatási eredményei és statisztikái által jól feltérképezett és nyomon követett a különböző társadalmi csoportok elhelyezkedési esélyei közötti különbségek rendszere és az ebben bekövetkezett változások. Az egyik szembetűnő különbség a munkanélkülivé válás kockázatában van. A munkaerő-felmérés 2006. évi adatai szerint a legfeljebb általános iskolát végzettek több mint hatszor, a szakmunkások háromszor, míg az érettségizettek kétszer akkora valószínűséggel válhatnak munkanélkülivé, mint a főiskolai vagy egyetemi végzettségűek.

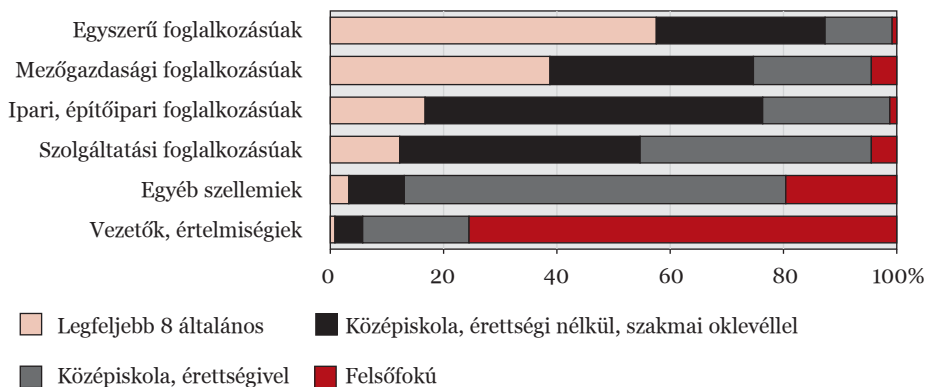
A nők helyzete általában kicsit kedvezőtlenebb, mint a férfiaké, annak ellenére, hogy a legrosszabb helyzetben a legfeljebb általános iskolát végzett férfiak vannak, akiknél a munkanélkülivé válás kockázata hat és félszerese, míg a nőknél csak öt és félszerese diplomás társaikénak. Ezek a jellegzetes munkaerő-piaci különbségek már közvetlenül a rendszerváltást követően, a munkanélküliség megjelenésekor megmutakoztak, de azóta arányaikban növekedtek. Az ezredfordulón mérténél mindkét nem esetében magasabb a munkanélküliek aránya. Ezen belül a nőknél minden iskolázottsági szinten, míg a férfiaknál csak a legmagasabb és a legalacsonyabb szinten figyelhető meg növekedés.

Az Európai Unió tagországai közül az alap- és a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi rátája közötti különbség Cipruson, Dániában, Olaszországban és Görögországban másfélszeres vagy annál is kisebb, míg Csehországban és Szlovákiában több mint tízszeres.

Az iskolai teljesítmény közvetve a későbbi életszínvonalra is erős hatással van, hiszen a magasabb iskolai végzettségű foglalkoztatottak jobb munkaerő-piaci helyzetüknek köszönhetően magasabb keresetet érnek el. Magyarországon 2006-ban az érettségizetteknek másfélszer, a diplomásoknak majdnem háromszor akkora volt a havi bruttó átlagkeresete, mint a csak általános iskolát végzetteknek. A férfiak esetében még nagyobb az eltérés, mivel náluk a legmagasabb képzettségűek több mint 3,2-szer annyit keresnek, mint az alapfokú végzettségűek, míg a nőknél ez a különbség csak két és félszeres.

Az oktatási rendszer és a munkaerőpiac közötti másik fontos és nyilvánvaló kapcsolat, hogy az előbbi kulcsszerepet játszik az eltérő szintű társadalmi és anyagi megbe-

3.3. ábra A foglalkoztatottak megoszlása iskolai végzettségük szerint, 2006

Forrás: Munkaerő-felmérés, 2006.

csüléssel járó munkák közötti elosztásban. A munkaerő-felmérés 2006-os adatai szerint a vezető vagy értelmiségi foglalkozásokban dolgozók kétharmada diplomás, közel ötöde érettségivel rendelkezik. Ennél alacsonyabb végzettséggel már nagyon nehéz az idesorolt munkaköröket betölteni. Az egyéb szellemi foglalkozások körében már nem ilyen magasak az elvárások, de még itt is szinte minimumkövetelmény az érettségi bizonyítvány megléte. Az e foglalkozások folytatóinak 67%-a középiskolát végzett, míg további 19%-uk diplomás. A valamilyen szakképzettséget, szakmai tudást igénylő fizikai foglalkozások esetében az ún. szolgáltatási foglalkozásoknál a legmagasabb az érettségizettek aránya. Az ipar, építőipar területén a legtöbb fizikai dolgozó szakmunkás végzettségű. Ez utóbbi kategórián belül a gépkezelők, összeszerelők, járművezetők esetében a legalacsonyabb az átlagos iskolázottsági szint. Az ilyen foglalkozású dolgozók közel negye-

dének csak általános iskolai végzettsége van. Természetesen a semmilyen szakképzettséget nem igénylő, egyszerű foglalkozások területén a legmagasabb a tanulatlanok aránya, ahol a dolgozók alig több mint kétötödének van alafokúnál magasabb szintű végzettsége.

3.1.3. A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése az iskolában

A 2005. évi mikrocenzus adatai azt mutatják, hogy az alsó három végzettségi kategóriában (legfeljebb alafokú végzettség; középfokú végzettség, érettségi nélkül; középfokú végzettség, érettségivel) egylépcsős felfelé irányuló mobilitás tapasztalható a szülői generációhoz képest; a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek döntő többsége viszont szintén felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy a legfeljebb alafokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekeinek 40%-a

érettségit nem adó középfokú oktatási intézményben tanul tovább, kb. egynegyedük nem lesz mobil egyik irányban sem, míg kicsit több mint egynegyedük már két fokkal előre lépve érettségit is fog szerezni, a felsőfokú oktatásig azonban összesen 10%-uk jut el.

A kilépési mobilitásokat elemezve azt tapasztaljuk, hogy a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkező háztartásfők szinte kizárólag (96,1%) legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkező apáktól származnak (e réteg irányába a lefele történő mobilitás tehát alacsony szintű). Az érettséggel nem rendelkező, de középfokú végzettséget szerző háztartásfők 88,3%-ának az apja is legfeljebb alapfokú képzettséggel rendelkezett.

Az érettséggel rendelkezők 11,1%-a volt immobil, míg 67,1%-uk legfeljebb alapfokú

végzettséggel rendelkező apától származott, ami ebben a rétegben is nagyfokú felfelé irányuló mobilitásra utal. A felsőfokú végzettséggel rendelkező háztartásfők 20,8%-ának az apja is felsőfokú végzettségű volt, 20%-uké szakiskolát, szakmunkásképzőt végzett, 18,1%-uké pedig érettségizett. Ezek az adatok is a felfelé történő intergenerációs mobilitás erőteljes jelenlétére utalnak.

A 40 évnél idősebb, felsőfokú végzettségű háztartásfők 47,3%-ának az apja legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezik, míg a 40 évnél fiatalabb, felsőfokú végzettségű háztartásfők esetében ez az arány 32,4%. A többi rétegben azonban a számok rendre kisebbek az idősebb háztartásfők esetében, amiből levonhatjuk azt az óvatos következtetést, hogy a társadalom olyan módon változott, hogy az alapfokú

3.1. tábla A 17–59 év közötti háztartásfők iskolai végzettsége az apa iskolai végzettsége szerint

Az apa iskolai végzettsége a megkérdezett 12–16 éves korában	A háztartásfő iskolai végzettsége				
	legfeljebb alapfokú	középfokú		felsőfokú	összesen
		érettségi nélkül	érettséggel		
Nyolc általános vagy kevesebb	37,7	12,9	4,3	2,8	15,4
Legfeljebb alapfokú	23,6	40,8	25,4	10,2	100,0
Középfokú, érettségi nélkül	3,4	22,4	41,3	32,9	100,0
Középfokú, érettséggel	3,8	16,4	38,6	41,3	100,0
Felsőfokú	0,4	3,6	27,7	68,3	100,0
Összesen	18,4	34,6	28,4	18,6	100,0
Legfeljebb alapfokú	96,1	88,3	67,1	41,1	75,0
Középfokú, érettségi nélkül	2,1	7,3	16,3	20,0	11,2
Középfokú, érettséggel	1,7	3,9	11,1	18,1	8,2
Felsőfokú	0,1	0,6	5,5	20,8	5,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: VÉKA, 2005.

végzettségtől viszonylag nehezebb eljutni a felsőfokú végzettségig, de ha az egyén bejut a középfokú oktatásba, akkor könnyebben aspirálhat felsőfokú végzettségre, mint régebben.

A társadalom rétegződésében elfoglalt helyet sok tényező befolyásolja, így például a vagyon, a jövedelem, a származás, a foglalkozás presztízse vagy a benne elért teljesítmény. A társadalmi státusz megszerzéséhez vezető út egyik leglényegesebb állomása az ehhez szükséges iskolai végzettség megszerzése.

Magyarországon, hasonlóan a többi európai államhoz, elvileg mindenkinek azonos esélye van a tudás megszerzésére. Ez az esély azonban valóban elvi, hiszen számolnunk kell a kiindulási esélyegyenlőtlenségekkel is.

Szociológiai kutatások azt mutatták, hogy az elérhető legmagasabb iskolai végzettség egyik legfőbb társadalmi determi-

nánsa az apa iskolázottsága. Minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy gyermekéé is az legyen. Ez a meghatározottság azonban időben változó.

A Változó életkörülmények adatfelvétel 2005-ös eredményei szerint a felsőfokú végzettségű apától származó gyermekek esélye az érettségi vizsga megszerzésére hétszerese a legfeljebb általános iskolát végzett apák gyermekeiének. Hasonlóan nagy a különbség a felsőfokú végzettség megszerzésénél is. A legfeljebb alacsonyabb középfokú végzettségű apák gyermekei közül 4% végzi el a főiskolát vagy az egyetemet, míg ugyanez az arány a szakmunkás végzettségűeknél 13, az érettségizetteknel 30, a felsőfokú végzettségűeknél pedig 55%.

A felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok több mint kétötödének az apja is felsőfokú végzettséggel rendelkezik, míg kicsivel több mint negyedüké szakmunkás,

3.2. tábla. A 26 és 35 év közötti fiatalok iskolai végzettsége az apa iskolai végzettsége szerint

A kérdezett iskolai végzettsége	Az apa iskolai végzettsége				
	Az apa iskolai végzettsége				
	legfeljebb alacsonyabb középfokú	középfokú érettségi nélkül	középfokú érettséggel	felsőfokú	összesen
Nyolc általános vagy kevesebb	37,7	12,9	4,3	2,8	15,4
Középfokú érettségi nélkül	36,8	40,6	20,7	8,0	30,8
Középfokú érettséggel	21,3	33,7	45,0	34,6	33,2
Egyetem, főiskola	4,2	12,8	29,9	54,6	20,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

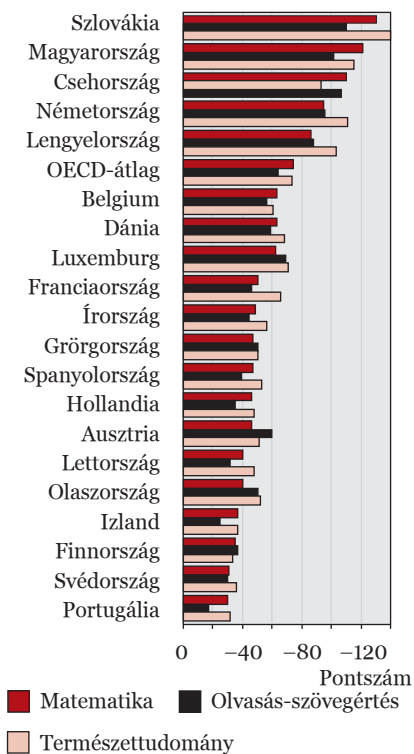
Forrás: VÉKA, 2005.

illetve ugyanilyen arányban érettségizett. A 26–35 év közötti fiataloknak körülbelül 40–50%-a szerzett ugyanolyan szintű végzettséget, mint az apja. Az e tekintetben mobil személyek aránya az iskolai végzettség szintjének csökkenésével növekszik. Akiknél eltérés mutatkozik, azoknál is viszonylag ritkák a nagy ugrások. A legfeljebb 8 általánost végzett apától származók leggyakoribb kilépési iránya a szakmunkásvégzettség, míg a szakmunkás apák gyermekei a középiskola. A gimnáziumi végzettségű apák gyermekei középhelyzetű csoportot jelentenek, ahonnan szinte bárhova lehetséges az átjárás. Esetükben nem ritka, hogy egyesek egy képzettségi szintet visszalépnek. Ennek oka a fiúk és a lányok eltérő pályamotivációiban keresendő, ugyanis az előbbieket inkább szakma, az utóbbiak inkább felsőfokú végzettség megszerzését tűzik ki célul. Az említett PISA 2003 vizsgálat is igen erős szegregációt jelez. A tesztet kitöltő diákok társadalmi-gazdasági háttérének és a gyermekek elért pontszámainak összevetése szintén alátámasztotta, hogy a tanulók teljesítményét a származás és az iskolák társadalmi összetétele is erőteljesen befolyásolja.

Az apa iskolai végzettségének növekedésével együtt javult a diákok pontszáma. A felsőfokú végzettségű apától származó gyerekek minden országban és minden tudásterületen jobban teljesítettek, mint a legfeljebb alapfokú végzettségű apák gyermekei. A magyar diákokat jellemző egyenlőtlenségek a legnagyobbak közé tartoznak Európában.

Magyarországon az iskolák közötti különbségek is igen jelentősek, szemben például a skandináv országokkal, ahol nem

3.4. ábra Az alapfokú és a felsőfokú végzettségű apától származó gyermekek pontszámainak eltérése

Forrás: OECD (2004) Learning for Tomorrow's World – First Results from PISA 2003.

meghatározó az iskolák társadalmi összetétele. A társadalmi különbségek eleve befolyásolják a továbbtanulás irányát, így míg a magyar gimnazisták eredményei jóval az OECD-átlag felettiek voltak, addig a szakiskolásoké messze az alatt maradtak.

3.2. Felnőttkori tanulás

Míg korábban az oktatási rendszerből kilépve a tanulás időszaka általában lezárult, napjainkban már szükségszerű az egész életen át tartó tanulás. Az egész életen át tartó tanulás fogalma nem korlátozódik az iskolarendszerű képzésre. Intézményes formájától függetlenül kiterjed minden tervszerű tanulási tevékenységre, melynek célja ismeretek szerzése, illetve készségek és kompetenciák fejlesztése. A jelenség e szélesebb értelmezése a korábbi, részben a megszerzett formális iskolai végzettségre, részben pedig az iskolarendszerű oktatás struktúrájára koncentrálnak intézményi statisztikai megfigyelések kereteit is szétfejtette. Az oktatási statisztika elvi célterülete ma valamennyi tanulási tevékenység (és a teljes népesség), de a komplex vizsgálati módszerek még meglehetősen kialakulatlanok.

A felnőttkori tanulás nem közelíthető meg ugyanazokkal az eszközökkel, mint a hagyományos oktatás; mind céljait, mind eszközeit, mind a leginkább érintett társadalmi csoportokat tekintve nagyon különböző lehet attól. Az értékesíthető tudásnak csak egyik forrása a különböző intézményesült formákban megszerezhető iskolai végzettség, szakképzettség. A munkaerőpiac napjainkban egyre magasabbra értékeli a nyelvismeretet, a számítógépes készségeket, valamint a munkavégzés folyamán összegyűjtött munkatapasztalatokat, a speciális szakmai tudást. Ez utóbbi gyarapításának magától értetődő módja a munkahelyi képzéseken, tanfolyamokon való részvétel.

2006-ban – az Eurostat koordinálásában – valamennyi EU-tagállam, valamint Norvégia egységesen végrehajtotta harmadik, a vállalkozások humánerőforrás-

beruházásainak szélesebb körű, mélyebb megismerését célzó felvételét (Continuing Vocational Training Survey – CVTS). A reprezentatív felmérés elsődlegesen a gazdálkodó szervezetek által saját munkavállalóik részére biztosított képzésekről gyűjtött adatokat: mely vállalatok szerveztek, támogattak 2005-ben képzéseket, ezek milyen típusúak voltak és az alkalmazottak milyen mértékben vettek részt az egyes képzésekben.

Magyarországon 2005 folyamán a vállalkozások 49%-a biztosított alkalmazottai számára valamilyen szakmai képzést, ami az 1999. évi adatokhoz képest jelentős, mintegy 12 százalékpontos növekedést jelent. Az általuk támogatott programok között hagyományos (jellemzően tanfolyam) és egyéb, a munkához kapcsolódó formák is szerepeltek. 2005-ben – csakúgy mint 6 évvel korábban – a vállalkozások nagyobb hányada preferálta ez utóbbit, amelyben egyre nagyobb hányadot képvisel a szakképesítést adó (OKJ) képzés. Mindkét forma esetében közel azonos, 10–11 százalékpontos növekedés figyelhető meg.

A vállalkozások által biztosított egyéb szakmai képzési formák közül az alkalmazottak konferenciákon, szemináriumokon való részvétele fordult elő a leggyakrabban: a cégek 80%-ánál (a nagyobb cégeknél 90% feletti volt az arány). Jelentős (45%) továbbá azon cégek aránya is, amelyek az alkalmazottaik számára a munkahelyen, munkaszituációhoz kötött közvetlen tapasztalatátadást szerveztek. A tanulócsoporthoz tartozó közös, illetve önképzés már kevésbé jellemző: a vállalkozások mindössze 16–17%-a említette; a munkahelyi rotáció és a tanulmányi látogatás mint képzési forma pedig gyakorlatilag hiányzott (7%), illetve kizárólag csak a nagyobb (250

3.3. tábla A szakmai képzés egyéb formáit támogató vállalkozások aránya a képzés formája szerint

(%)		
Képzési forma	1999	2005
Közvetlenül munkahelyen, munkaszituációban folyó képzés	54	45
Munkahelyi rotációk, tanulmányi látogatások	15	7
Tanulócsoporthoz tartozó képzések	12	16
Önképzés	20	17
Konferenciákon, szemináriumokon való részvétel	72	80

Forrás: Munkahelyi képzési felvételek (CVTS).
(Munkaerő-felmérés kapcsolt felvétele, 2006)

fő feletti) cégek esetében fordult elő nagyobb arányban.

2005-ben a szakmai képzési felmérésbe bevont vállalkozások 34%-a támogatta valamilyen formában munkavállalói hagyományos képzését, azaz 10 százalékponttal nagyobb arányban, mint 1999-ben. Ugyanakkor a részvételi arány (a képzésben részt vevők hányada a hagyományos szakmai képzést támogató vállalkozásokban foglalkoztatottak százalékában) 3 százalékponttal 23%-ra csökkent, és alacsonyabb lett, mint a képzést biztosító vállalkozások aránya.

A felnőtt lakosság tanulási hajlandóságában (és lehetőségeiben) jelentős különbségek vannak az Európai Unió tagállamai között. A CLFS (Európai munkaerő-felmérés) adatai szerint 2006-ban a 25–64 éves férfiaknak az EU-25-ben átlagosan 9%-a, a nőknek 10%-a vett részt valamilyen képzésben. Svédországban, Dániában, Nagy-Britanniában és Finnországban kiugróan magas ez az arányszám: a vizs-

gált korcsoporthoz tartozó nők egyharmada, a férfiak csak több mint egyötöde tanult a referencia-időszakban. Ausztriában, Hollandiában és Szlovéniában szintén az átlagot meghaladó a tanulási hajlandóság, az EU többi tagállamában viszont átlag alatti a felnőttképzésben való részvétel. Különösen igaz ez a nemrég csatlakozott országokra, így például Bulgáriában és Romániában mindössze 1,3% volt a résztvevők aránya. Az uniós átlag alatt maradt azonban több olyan gazdaságilag fejlett állam mutatója is, mint Németország, Franciaország vagy Belgium. Magyarország e téren a sereghajtók között van, 2006-ban a férfiaknak mindössze 3,1, a nőknek pedig 4,4%-a nyilatkozott úgy, hogy a referencia-időszakot megelőző egy hónapban részt vett valamilyen – iskolarendszerű vagy iskolarendszeren kívüli – képzésben. (Az országokénti szóródás mértéke valószínűsíti az oktatásban való részvétel különböző értelmezését, egyes esetekben a fogalomnak a formális oktatásra való leszűkítését.)

Az Eurostat 2006-ban a „Felnőttkori tanulás” (Adult Education Survey – AES) felvétel végrehajtására kérte a tagországokat, részben az e területről rendelkezésre álló ismeretanyag bővítése érdekében, részben pedig azért, hogy ez módszertani alapon szolgáljon egy hasonló tárgyú későbbi rendszeres felvételhez. A kivitelezésben a tagországok szabad kezelték. Magyarország a felvételt a munkaerő-felmérés moduljaként hajtotta végre. A kérdések arra irányultak, hogy a felnőtt (25–64 éves) népesség milyen hajlandóságot mutat képzésben való részvételre. Így feltárta a részvétel mértékét, jellemzőit, a részvételt gátló főbb tényezőket. A felvételnek külön jelentőséget adott a képzési részvétel – korábbiakban bemutatott –

alacsony hazai aránya, mely épp úgy jelezheti a tényleges helyzetet, mint azt, hogy az oktatás fogalmának szélesebb értelmezése a megkérdezettek számára nem kellően ismert.

A célfelvétel előzetes adatai szerint összességében majdnem 500 ezer fő, a 25–64 éves népesség 9%-a vett részt valamilyen oktatásban, képzésben a kikérdezést megelőző tizenkét hónapban. Iskolarendszerű oktatásban a vonatkozó korosztály 2,5%-a, iskolarendszeren kívüli képzés keretében pedig 6,8%-a tanult. Ahogyan a korábbi felmérések is bizonyították, a felnőttképzésben való részvételi hajlandóság (és lehetőség) több tényező együttes és egymást befolyásoló hatásának eredője. Alapvető meghatározó tényező a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitás és a lakóhely. Valószínűsíthető, hogy ezen túlmenően lényeges befolyása van a jövedelmi viszonyoknak, az iskolai végzettség megszerzési módjának (nappali/egyéb), a családi állapotnak, a háztartás típusának is. Ezek szerepét azonban a felvétel nem vizsgálta.

Nemenként az iskolarendszerű képzés terén mutatkozik némi különbség: a nők 3, míg a férfiak 2%-a folytatott ilyen típusú tanulmányokat. Az iskolarendszeren kívüli képzésben való részvételi arányoknál már csekély a nők előnye (6,9% a 6,6%-kal szemben).

Az életkor erős differenciáló tényező. Az iskolarendszerű oktatásban való részvétel a fiatalabb korcsoportokra jellemző: a 25–34 évesek körében még 7%, a 35–44 évesek körében már csak 2,4% az arány, míg a 45–64 évesek között alig éri el a 0,4%-ot. A határ az ötvenéves kornál húzódik, az ennél idősebbek körében ez a fajta tanulás gyakorlatilag nem fordul elő. A nemek közötti különbség a 35–44 éves korcsoportban az átlagot jóval meghaladó: itt a nők iskolarendszerű képzésben való részvétele csaknem hatszorosa a férfiakénak. (Sajnos arra vonatkozóan nincs adat, hogy ez mennyiben vezethető vissza a gyermekgondozási ellátást igénybe vevők tanulását segítő, igen pozitív – jóllehet 2007-ben már nem élő – intézkedéscsomagra.)

3.4. tábla A 25–64 éves népesség részvétele oktatásban és képzésben, korcsoportok szerinti bontásban

(%)									
Korcsoport, éves	Iskolarendszerű			Iskolarendszeren kívüli			Iskolarendszerű vagy iskolarendszeren kívüli		
	Oktatásban, képzésben részt vevők aránya								
	nők	férfiak	összesen	nők	férfiak	összesen	nők	férfiak	összesen
25–34	7,8	6,2	7,0	10,1	9,0	9,6	16,8	14,3	15,5
35–44	4,0	0,7	2,4	8,8	8,1	8,5	12,7	8,7	10,7
45–54	0,7	0,7	0,7	7,5	5,5	6,6	8,1	6,2	7,2
55–64	0,0	–	0,0	1,7	3,3	2,4	1,7	3,3	2,4
25–64	3,0	2,0	2,5	6,9	6,6	6,8	9,6	8,3	9,0
Forrás: Felnőttképzési felvételek (AES). (Munkaerő-felmérés kapcsolt felvétele, 2006)									

Forrás: Felnőttképzési felvételek (AES). (Munkaerő-felmérés kapcsolt felvétele, 2006)

Az iskolarendszeren kívüli oktatási formát választók esetében a korcsoportok szerinti különbségek kisebbek. A 25–34 évesek részvétele 9,6, a 35–44 éveseké 8,5, a 45–54 éveseké 6,6%-os volt, s csupán az 55–64 évesek körében alacsonyabb jelentősen a részvételi arány (2,4%). Az egyes korcsoportokban a nők és férfiak részvételi hajlandósága hasonló volt.

A felnőttkori oktatásban a magasabb végzettségűek képviseltetik magukat a legnagyobb arányban. 2006-ban a diplomások 5,5%-a tanult iskolai keretek között, emellett 14,6%-uk vett részt iskolarendszeren kívüli oktatásban. Ezzel szemben az érettségivel rendelkezők esetében csak 4,2, illetve 8,3% volt ez a részarány, míg az ennél alacsonyabb végzettségűek körében még alacsonyabb, 0,4%, illetve 2,3%. Az ismeretszerzésre leginkább rászoruló alacsony iskolázottságú rétegek tagjai tehát csak elvétve részesülnek képzésben, holott ez javíthatná munkaerő-piaci pozíciójukat.

Az inaktív kategóriába tartozó tanulókatszámítva a foglalkoztatottak körében volt a legmagasabb (12%) a képzésben részt vevők hányada. A munka-

nélküliek esetében ez az arány 6 százalékponttal alacsonyabb, a nyugdíjasok és az egyéb inaktívak tanulási hajlandósága pedig igen csekély. Összességében a foglalkoztatottak 2,9%-a, a munkanélküliek 1,3%-a, míg az inaktívak 1,9%-a folytatott valamilyen tanulmányt a formális oktatás keretei között, míg iskola-rendszeren kívüli képzésben a foglalkoztatottak 9,5%-a, a munkanélküliek 5,1%-a, az inaktívak 1,6%-a vett részt. Látványos a nemenkénti különbség az inaktív, nappali tagozaton tanulók iskola-rendszeren kívüli oktatásban való részvételét illetően: a férfiak esetében ez az arány 20,2, míg a nőknél csupán 6,9%.

A felvétel vizsgálta azt is, hogy a felnőtt lakosság milyen mértékben bővítette ismereteit ún. informális tanulással. Ennek körébe a tanulás nem szervezett formái tartoznak. Ezek a mindennapi élet természetes részei, színhelyük a család, a munkahely. Az informális tanulás, az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzésekkel ellentétben, nem szükségképpen szándékos tevékenység, lehet, hogy maguk az érintettek sem ismerik fel, hogy

3.5. tábla A 25–65 éves népesség részvétele az oktatásban és képzésekben, iskolai végzettség szerint

(%)			
Legmagasabb iskolai végzettség	Iskolarendszerű	Iskolarendszeren kívüli	Iskolarendszerű vagy iskolarendszeren kívüli
	oktatásban, képzésben részt vevők aránya		
Általános iskola 8 osztálya vagy kevesebb	0,4	2,3	2,6
Szakiskola, szakmunkásképző	1,0	4,7	5,7
Középiskola	4,2	8,3	11,9
Felsőfokú	5,5	14,6	19,4
Összesen	2,5	6,8	9,0

Forrás: Felnőttképzési felvételek (AES). (Munkaerő-felmérés kapcsolt felvétele, 2006)

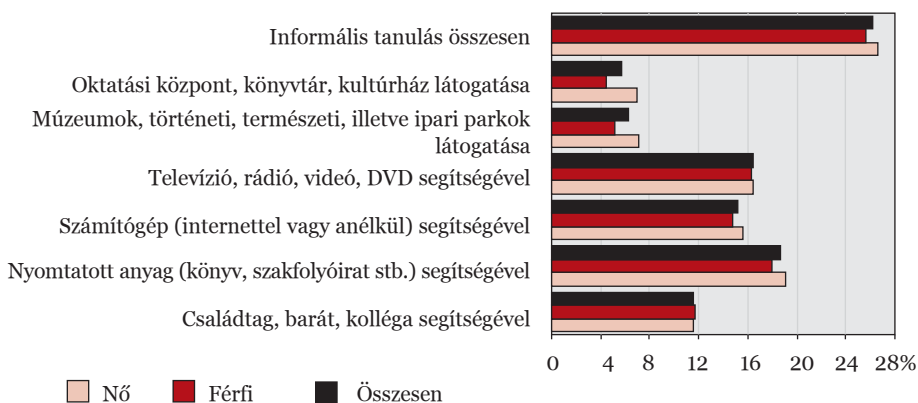
az ismereteikhez és készségeikhez ezek a tapasztalatok hozzájárulnak, ebből következően a jelenség statisztikai számbavétele is nehéz. A megfigyelést nehezíti, hogy a fogalom jórészt ismeretlen a megkérdezettek és az összeírók számára is, így gyakorlatilag csak néhány jól körülhatárolható, a statisztikai összehasonlításra alkalmas területre vonatkozóan kerülhettek be kérdések az idézett felvételbe is. A vizsgált 12 hónapban a 25–64 éves lakosság 26,2%-a folytatott valamilyen formában ilyen tevékenységet, ezen belül a nők a férfiaknál némileg nagyobb arányban. A nyomtatott anyagok (könyvek, szakfolyóiratok stb.) olvasása, tanulmányozása volt a legnépszerűbb önképzési módszer (a nők 19,1%-a, míg a férfiak 18,6%-a említette). Ezt követte a televízió, DVD, videó, rádió (16,4%) és a számítógépes alkalmazások, illetve az internet (15,2%). Érdekes, hogy ez utóbbi tanulási

formát is a nők említették gyakrabban. Családtagoktól, barátoktól, kollégáktól a vizsgált népesség 11,6%-a informálódott, míg a legkisebb gyakorisággal (5,7%) az oktatási központok, könyvtárak és kultúrházak ismeretszerzési célból való látogatása fordult elő.

Az általános várakozásoknak megfelelően a fiatalabb korosztályokba tartozók nagyobb arányban vesznek részt informális tanulási tevékenységekben. Hányaduk a 25–34 évesek közül 33,2%, a 35–44 évesek csoportjában 30,6%, a 45–54 évesek körében 24% és az 55–64 éveseknél 17,1% volt.

Az informális tanulást illetően is meghatározó az iskolai végzettség. A felsőfokú végzettségűek aránya minden forma esetében kiemelkedő, de a leglátványosabb különbség az oktatási központok, könyvtárak, kultúrházak látogatásánál jelentkezett.

3.5. ábra Részvétel informális tanulásban, illetve annak különböző formáiban, 2006

Forrás: Felnőttképzési felvételek (AES). (Munkaerő-felmérés kapcsolt felvétele, 2006)

A felmérés megerősítette, hogy a nem, az életkor, az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás döntő fontosságú tényezője annak, hogy az egyén mennyire hajlandó és képes részt venni a különböző oktatási, képzési formákban. Egyértelmű, hogy bár a magasan kvalifikált rétegek részvétele kiemelkedő, de a tanulás igénye lassan

megjelenik a középfokú végzettségűek körében is. Ugyanakkor létezik egy leszakadó réteg, amely nem akar vagy nem képes igazán bekapcsolódni az információgyarapítás folyamatába, és ezáltal a kedvezőtlen munkaerő-piaci pozíciója tartósan fennmarad.

FOGALMAK

Általános iskola: az általános műveltséget megalapozó oktatási intézmény.

Felsőfokú képzési szintek:

- a) felsőfokú szakképzés;
- b) főiskolai szintű képzés
  - főiskolai szintű alapképzés,
  - főiskolai szintű szakirányú továbbképzés;
- c) egyetemi szintű alapképzés;
- d) posztgraduális képzés
  - egyetemi szakirányú továbbképzés,
  - doktori, illetve mesterképzés.

Gimnázium: érettségi vizsgára és felsőfokú továbbtanulásra felkészítő középiskola. A nyolcosztályos általános iskolára épülő négyosztályos gimnázium mellett 1991 óta megjelent a hat általános iskolai osztályra épülő hatosztályos és a négy általános iskolai osztályra alapozott nyolcosztályos gimnázium is.

Szakképző iskola, szakiskola: szakmai vizsgára felkészítő oktatási intézmény.

Szakközépiskola: érettségi vizsgára, felsőfokú továbbtanulásra, valamint szakmai képesítés megszerzésére felkészítő középiskola. A tanulók létszáma tartalmazza az érettségire épülő képzés alanyait is.

4. A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELME, FOGYASZTÁSA, TARTÓS JAVAKKAL VALÓ ELLÁTOTSÁGA

4.1. A háztartási jövedelmek színvonala és szerkezete

4.1.1. A nominál- és reáljövedelmek alakulása⁵

A rendszerváltás óta eltelt több mint másfél évtized a lakossági jövedelmek színvonalának és eloszlásának alakulása szempontjából két jól elkülöníthető időszakra osztható: a kilencvenes évek közepéig a társadalmi-politikai átalakulást gazdasági recesszió, a jövedelmek színvonalának jelentős csökkenése, az egyenlőtlenségek dinamikus növekedése kísérte. A kilencvenes évek második harmadától megindult az életszínvonal növekedése, az egyenlőtlenség szintjében a kilencvenes évek közepéhez mérten lényegi elmozdulás nem történt.

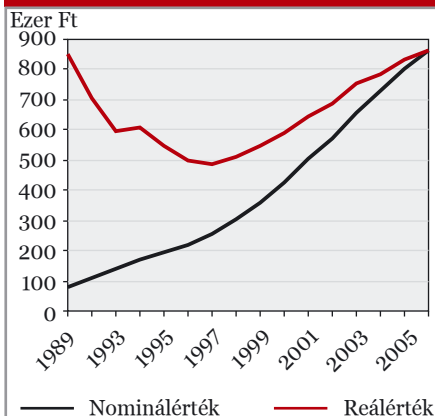
A kétezres évek közepére a jövedelmek kilencvenes éveket jellemző jelentős értékvesztése bepótlódott, a 2005. évi reáljövedelem elérte a kilencvenes évek eleji szintet. 1998-hoz képest 2005-re – a Háztartási költségvetési felvétel (HKF) adatai alapján – az emelkedés 63%-os volt.

2006-ban – összhangban a gazdaság főbb mutatóinak alakulásával – a lakosság reáljövedelmének emelkedése lelassult, az előzetes adatok alapján a növekedés mértéke kb. 3%-ra tehető. (2005-ben a reáljövedelem emelkedése még 6,3% volt.)

A jövedelmek alakulását az alábbi tényezők befolyásolták jelentősebben:

- az eltartott gyermekek számának (és össz-lakosságon belüli arányának) változása,

4.1. ábra A lakosság egy főre jutó éves nettó jövedelmének alakulása nominál- és reálértéken

Forrás: 1989–2005: Háztartási költségvetési felvétel (HKF) éves kikérdezés, 2006: HKF havi naplővezetés adatai.

- a népesség gazdasági aktivitás szerinti összetételének alakulása,
- az egyes jövedelemforrások színvonala.

Az egy főre jutó reáljövedelem emelkedésében szerepet játszott az eltartott gyermekek arányának további csökkenése. Amíg a nyolcvanas évek végén a 16 éven aluliak még a lakosság 21%-át, 1998-ban 17,8%-át, addig a kétezres évek közepén már kevesebb mint 16%-át tették ki. A 20 év alatti eltartott gyermeket nevelő háztartások összes háztartáson belüli aránya fokozatosan csökkent, ezen belül nőtt az egy gyermeket nevelők hányada a többgyer-

⁵ Az elemzés hosszú távú időszora a 2005. évet bezáróan a Háztartási költségvetési felvétel éves kikérdezéséből, a 2006-os adatok pedig a havi naplővezetésből származnak, így a 2006-os adatok előzetesek, ezért a dinamika alakulásának ismertetéséhez a lakosság jövedelmeinek két legfontosabb forrását – a kereset és a nyugdíj statisztikáit – is felhasználtuk.

mekesekkel szemben, míg 1989-ben a gyermekes háztartások az összes háztartás közel 40%-át, 2006-ban alig valamivel több mint 30%-át tették ki.

Javuló tendencia mutatkozott a népesség gazdasági aktivitás szerinti összetételében:

- a megindult gazdasági növekedés a kilencvenes évek második harmadától összességében növelte a foglalkoztatottak számát és arányát,
- az 1996-ban bevezetett nyugdíjreform a kétezres évek közepére csökkenő nyugdíjasszámmal és -aránnyal éreztette hatását,
- az egyéb inaktív keresők kilencvenes évek első két harmadát jellemző kiugróan magas száma (összefüggésben a nagymérvű munkanélküliséggel) a kétezres évek közepére 1 millió fő alá csökkent; az önmagukat munkanélkülieknek vallóké a vizsgált 8 év alatt kb. 150 ezerrel mérséklődött, s 2005–2006-ban valamivel több mint 400 ezerre tehető,
- a tanulási idő meghosszabbodott, ami növelte ugyan a közép- és felsőfokú tanulók számát, de ez kisebb mérvű volt, mint az iskoláskoron aluliak számának csökkenése; így arányaiban a nappali tagozaton tanulók és iskoláskoron aluliak hányada folyamatosan csökkent.

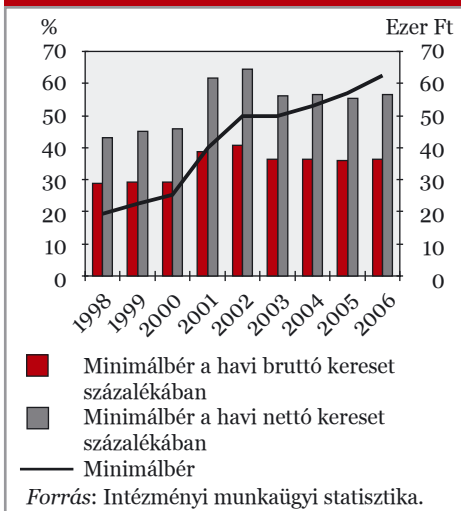
A jövedelemforrások közül arányaiban legjelentősebb a kereset. A lakosság bruttó jövedelmének több mint fele származik ebből a forrásból. 2005–2006-ban a 3,9 millió foglalkoztatott mintegy 86%-a rendelkezett keresettel. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos bruttó keresete az 1998. évi havi 67 800 Ft-ról 2005-re 158 300, 2006-ra 171 200 Ft-ra emelkedett, nominálértéken a növekedés 2,53-szoros. 2006-ban az előző évhez képest a bruttó keresetek növekedése lelassult (8,1).

A vizsgált nyolc év alatt a keresetek növekedési üteme nem volt egyenletes. Kiemelkedő ütemnövekedést eredményezett a korábbi átlagértékhez képest a köztisztviselők 2001. és 2003., valamint a közalkalmazottak 2002. évi béremelése. Az átlagkeresetek növekedési ütemére és szóródására jelentős hatást gyakorolt a minimálbéremelés is. (A 2000-ben érvényes havi 25 500 Ft-os minimálbér 2001-ben havi 40 000 Ft-ra, 2002-ben 50 000 Ft-ra nőtt.) Amíg 2000-ben – a HKF havi naplóvezetési adatai alapján – a keresettel rendelkezőknek mindössze 10%-a kapott minimálbért vagy annál alacsonyabb keresetet, addig 2002-ben már egynegyede. 2006-ban a HKF adatai alapján az aktuális minimálbért jelentő 62 500 Ft-tal vagy annál alacsonyabb keresettel az alkalmazásban állók 14%-a rendelkezett, a minimálbér aránya pedig a bruttó keresethez képest 37, a nettó keresethez képest 56%-ra módosult.

A minimálbér hatását a foglalkoztatottság alakulására, a jövedelemdifferentiáltságra és a szegénységre az ezzel foglalkozó kutatók többféleképpen és időnként ellentétesen értelmezik. Mindenesetre a minimálbér kívánatos szintjére vonatkozó EU-elvárásról az Európai Szociális Charta nyújt támpontot, amely szerint „mindenkinek joga van a tisztességes megélhetést biztosító bérhez”. A charta megvalósulását támogató független szakértői testület konkrét ajánlása: a nettó minimálbér optimális szintje a nemzeti nettó átlagbér 60%-a. Ezt 2002-ben sikerült elérni, 2006-ban azonban már ennél alacsonyabb volt a minimálbér.

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos nettó keresete az 1998. évi havi 45 200 Ft-ról 2006-ra 110 900 Ft-ra emelkedett, nominálértéken a növekmény 2,46-szoros, reálértéken 47%. (Az éves átlagos növekedési ütem a vizsgált években

4.2. ábra A minimálbér összege és aránya a havi bruttó és nettó kereset százalékában

5,2% volt.) 2006-ban az előző évhez képest a nettó keresetek növekedése nominálértéken 7,5, reálértéken 3,5% volt.

A másik, a társadalom jelentős hányadát érintő jövedelmi tételt a nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások jelentik. 2006-ban 3 millió nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban részesülő volt. Ez kb. 3%-kal kevesebb, mint 1998-ban, a korhatár alatti rokkantnyugdíjasok és nyugdíjszerű ellátásban részesülők arányának csökkenéséből adódóan. A saját jogú nyugdíjasok száma és aránya ugyanis a várható életkor növekedésével, a társadalom előregedési folyamatából következően nagyobb mértékben növekszik, mint ahogy a nyugdíjba vonulási kor emelkedik.

A teljes ellátás⁶ átlagos havi összege 2006-ban 69 088 Ft volt. A nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások évi átlagos reálérték-növekedése a kétezres években 8,6%-os volt. 2006-ban az előző évhez képest mért reálérték-növekedés ennél alacsonyabb ütemű volt, 5,6%.

Ellátási jogcímenkénti részletes adatok 2006 egészére nem, csak a januárra vonatkozó emelés utáni értékekre állnak rendelkezésre.⁷ E szerint a saját jogú öregségi

4.1. tábla A bruttó és a nettó kereset nominál- és reálértéke, valamint a fogyasztóiár-index

Év	Bruttó kereset		Nettó kereset		Fogyasztóiár-index
	nominálértéken	reálértéken	nominálértéken	reálértéken	
1999	116,1	105,5	112,7	102,5	110,0
2000	113,5	103,4	111,4	101,5	109,8
2001	118,0	108,1	116,2	106,4	109,2
2002	118,3	112,3	119,6	113,6	105,3
2003	112,0	107,0	114,3	109,2	104,7
2004	116,0	99,3	105,6	98,9	106,8
2005	108,8	105,0	110,1	106,3	103,6
2006	108,1	104,0	107,5	103,5	103,9

Forrás: Intézményi munkaügyi statisztika.

⁶ A teljes ellátás az egy jogosultnak járó különböző jogcímenek kapott ellátások együttes értéke.

⁷ Így ezek az adatok nem tartalmazzák a 13. havi nyugdíj értékét és az évközi emeléseket.

nyugdíj – a 13. havi nyugdíj nélkül – 72 160 Ft/hó, a korhatár feletti rokkantsági nyugdíj 65 158 Ft/hó, a korhatár alatti rokkantsági nyugdíj 54 116 Ft/hó volt. Az előző évhez mért reálérték-növekedés 0,5% körül alakult. Tehát az összes nyugdíj és nyugdíjszerű ellátás jelentős mértékű reálérték-növekedése az évközbeni korrekció (az 50%-os hozzátartozói ellátás 55%-ra emelése), a 13. havi nyugdíj és az ún. nyugdíjautomatizmus (az újonnan nyugdíjazottak magasabb nyugdíjjal mennek nyugdíjba, mint amennyi az elhalálozottak nyugdíja volt) együttes eredménye.

A saját jogú nyugdíjasok havi teljes ellátásának nyugdíjkategóriánkénti eloszlása a magasabb összegek felé tolódott el. Ez azonban nemcsak az öregségi nyugdíjak színvonal-emelkedéséből származott, hanem az öregségi nyugdíjasokon belül az özvegyek arányának emelkedéséből is. Így 2006-ban többen voltak jogosultak saját jogú nyugdíjuk mellett özvegynyugdíj-kiegészítésre, mint 2005-ben, ami szintén növelte az ellátás összegét. (Kiegészítő özvegyi nyugellátást az özvegy jogállású, saját jogú nyugdíjjal rendelkezők kapnak, melynek

mértéke az elhalt házastárs valorizált nyugdíjának 30%-a.)

A nyugdíjakról beszélve nem lehet elfeledkezni a nyugellátások jogszabályban előírt legkisebb összegének alakulásáról sem. Ezeken belül az öregséginyugdíj-minimum 2006. évi 25 800 Ft-os összege reálértéken 1998-hoz képest 12,7%-kal, éves átlagban 1,8%-kal emelkedett. 2006-ban az előző évhez képest nominálértéken 4,5%-os, reálértéken 0,5%-os volt a növekedés.

Elmaradása a többi jövedelemforráshoz képest jelentős, s egyre növekvő. Így míg 1998-ban a nyugdíjminimum a saját jogú öregségi nyugdíj 54%-át, a minimálbér 70%-át tette ki, addig 2006-ban 42, illetve 41%-át. A többi jövedelemforrásnál lényegesen alacsonyabb reálérték-növekedés hatással van mindazon ellátások (járadékok, segélyek) összegének alakulására, amelyek a nyugdíjminimumhoz kötöttek.

Az előbb vázolt tendenciák egyaránt hatással voltak az egy főre jutó jövedelmek színvonalára és szerkezetére is.

A bruttó jövedelem 1998 és 2006 között reálértéken 75%-kal, éves átlagban 9,4%-kal emelkedett. Ezen belül reálértéken éves átlagban

4.2. tábla A saját jogú nyugdíjban részesülők havi nyugdíj szerinti létszáma és megoszlása

Havi nyugdíj, Ft/fő	2005. január (emelés előtt)		2006. január (emelés előtt)	
	létszám, fő	létszám megoszlása, %	létszám, fő	létszám megoszlása, %
– 40 000	364 992	14,8	261 237	10,6
40 000–49 999	512 242	20,8	419 017	16,9
50 000–59 999	593 546	24,1	538 143	21,8
60 000–69 999	377 330	15,4	443 226	17,9
70 000–79 999	230 892	9,4	280 803	11,3
80 000–99 999	239 322	9,7	301 632	12,2
100 000 –	142 228	5,8	230 053	9,3
Összesen	2 460 552	100,0	2 474 111	100,0

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2005.

– a piaci jövedelmek (munkaerőpiacon részt vevők keresetei és a tőkepiacon részt vevők tőkehozadék: kamat, osztalék stb. típusú jövedelmei) 10,9%-kal,

– a társadalmi jövedelmek (társadalombiztosításból származó és szociális jövedelmek) 7,3%-kal növekedtek. Az egyéb jövedelmek nagysága az átlag szintjén nem számottevő.

A bruttó jövedelmeket terhelő levonások reálértéken éves átlagban – az előzőeknél nagyobb mértékben – 13,1%-kal – nőttek. Így az egy főre jutó nettó jövedelmek reálértéken mért növekedési üteme éves átlagban 8,5% volt.

2006-ban a piaci jövedelmek reálérték-növekedése 7,6%-ra mérséklődött. A bruttó keresetek növekedési üteménél így is magasabb dinamika az eltartási ráta csökkenésének és a foglalkoztatottság emelkedésének hatását is tükrözi. A társadalmi jövedelmek reálérték-növekedése 9,7%-os volt. Ez az előbb ismertetett nyugdíjmelések mellett jórészt a családtámogatási juttatások rendszerének megváltoztatásából következett. (A családi adókedvezmények jelentős része – amelyek a befizetett adó összegét csökkentették – megszűnt. Ennek értéke átsorolódott a jóléti juttatási rendszerbe. A hárompólusú családtámogatási rendszer gyakorlatilag egypólusúvá változtatásával egy időben, 2006-ban emelkedett a juttatás reálértéke is.)

Összességében a bruttó jövedelmek reálérték-növekedése 2006-ban mintegy 6,1%-os volt. Az egyes jövedelemcsoportok dinamikájánál alacsonyabb ütemnövekedésben – az egyéb jövedelmek csökkenése mellett – az alacsonyabb színvonalú társadalmi jövedelmek részarány-növekedésének volt szerepe.

A háztartások egy főre jutó nettó jövedelmének reálértéke ennél is kisebb ütem-

ben emelkedett, 2006-ban – az előzetes adatok alapján – a növekedés 3% körüli volt. (2005-ben az előző évhez képest mért növekedés 6,3%-nak felelt meg.)

A bruttó és nettó jövedelmek eltérő növekedési üteme az adó- és járulékszabályok változásának következménye. Ezek közül a legfontosabbak:

– a felső adókulcs 38-ról 36%-ra mérséklődött,

– 2006 szeptemberétől az egészségbiztosítási járulék 4-ről 6%-ra, a munkavállalói járulék 1-ről 1,5%-ra emelkedett,

– közvetlenül az adóból levonható tételek közül megszűnt az egy- és kétgyermekesek családi adókedvezménye, a 3 és több gyermekeseké bizonyos összeghatár alatt 4000 Ft-ra csökkenve megmaradt (a változás a nettó jövedelmekben nem okozott eltérést, mert ez a tétel – családi pótlék címen – a társadalmi jövedelmeket is és a levonásokat is növelte),

– 2006-tól nem csökkenthető az SZJA az önkéntes nyugdíj- és egészségpénztári befizetések, a nyugdíjkiegészítő biztosítások címen (ezek azonban az adott számlára visszautalódnak, s 10 évig vagy a tag nyugdíjba vonulásáig gyakorlatilag zárolt megtakarításként jelentkeznek),

– módosult az alkalmazotti kedvezmény igénybevétele,

– 2006 októberétől az eva mértéke 15%-ról 25%-ra emelkedett stb.

Mindezek módosították az egy főre jutó éves bruttó jövedelmek szerkezetét és hatottak a nettó jövedelem bruttó jövedelemhez mért arányára is.

A jövedelemegyenlőtlenség a kilencvenes évek közepe óta összességében stabilizálódott. A felső 10%-ba tartozók egy főre jutó nettó jövedelme kb. 7,5–7,6-szor volt magasabb, mint az 1. decilisbe tartozóké. Valószínűsíthető, hogy 2006-ban a jövede-

4.3. tábla Az egy főre jutó bruttó jövedelem szerkezete és a nettó jövedelemnek a bruttóhoz viszonyított aránya

	(%)			
Jövedelem	1989	1998	2005	2006 ^{a)}
Bruttó jövedelem	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből: piaci jövedelem	69,8	67,4	70,9	72,0
társadalmi jövedelem	26,6	31,2	27,2	28,2
Nettó jövedelem a bruttó jövedelem százalékában	85,8	81,1	80,0	77,9
a) Havi adatok. Forrás: HKF.				

lemegyenlőtlenség valamelyest nőtt, de mértékét csak az éves HKF-adatok feldolgozása után ismerjük meg. (A havi felvétel adatai a tendenciák előrejelzésére igen, a mértékek megállapítására kevésbé alkalmasak.)

Az alsó decilisben jellemzően a nyugdíjon kívüli egyéb társadalmi jövedelmekből élő, főként gyermekes háztartások vannak, továbbá azok az aktív keresős gyermekes családok, ahol a keresők nem rendelkeznek rendszeres keresettel (pl. alkalmi munkások) vagy részmunkaidősök. A rendszeres, de alacsony keresettel rendelkező vagy több gyermeket eltartó aktív keresős háztartások a mediánjövedelem alatt, a nyugdíjasok döntő hányada a jövedelmi skála közepe táján, a munkaerőpiacon keresett szakmával és szakképesítéssel rendelkező gyermekeken háztartások pedig a legfelső decilisekben találhatók. Miután utóbbiak reáljövedelme jobban nőtt az átlagosnál, míg legalul nincs havi rendszeres piaci jövedelem, így a 2006. évi havi adatok alapján is valószínűsíthető az egyenlőtlenség némi növekedése.

4.1.2. A gyermekes háztartások jövedelmeinek alakulása, 2004–2006

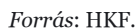
Ma Magyarországon a háztartások kevesebb mint egyharmadában élnek 20 év alatti gyermekek. E háztartásokba az össznépesség valamivel több mint fele tartozik. Átlagos háztartásnagyságuk 3,95 fő, de átlagosan egy háztartásban csak 1,3 eltartott gyermek van. Az összes gyermekes háztartás 46%-a egy-, 39%-a kétgyermekes; 2,5%-a pedig 4 és több gyermekes.

A 20 év alatti gyermekkel rendelkező majdnem 1,3 millió háztartás 89%-ában vannak aktív keresők, 11%-ában nincsenek. (Kb. 80 ezer háztartásban a felnőttek között legfeljebb munkanélküli és/vagy gyermekgondozási ellátásban részesülő található. Háztartásaikban él a 15 évesnél fiatalabbak 9%-a, 150 ezer fő.)

Az összes gyermekes háztartás egy főre jutó havi nettó jövedelme 2006-ban 58 710 Ft volt, amely nominálértéken 5,5, reálértéken 1,5%-os emelkedést jelentett az előző évihez képest.

2004-hez⁸ képest két év alatt a gyermekes háztartások reáljövedelme 6,7%-kal

⁸ E részben a 2006. évi adatokat azért 2004-hez hasonlítjuk, mert erre az évre rendelkezünk a családtámogatásokról a legérzékenyebb információkkal.

2006-ban a gyermekes háztartások bruttó jövedelmeinek források szerinti összetételére s a nettó jövedelemére az előzőeknél nagyobb befolyással volt egyrészt a családtámogatási

4.4. tábla A bruttó jövedelem források szerinti összetétele és a nettó jövedelem aránya gyermekszám szerint

Forrás: HKF.

rendszer megváltoztatása,⁹ másrészt az adózási és járulékfizetési szabályok módosulása.

A családtámogatási rendszer megváltoztatásával 2006-ban e címen a gyermekes háztartások átlagosan 21 330 Ft-ot kaptak havonta, ami 15,7%-os reálérték-növekedést jelent 2004-hez képest. A gyermekes családok egy háztartásra jutó jövedelmét 0,7%-kal emelte. Minél több gyermeket tart el a család, annál inkább emelkedik a juttatásoknak a háztartás összes nettó jövedel-

méhez mért aránya, pl. a 4 és több gyermekes háztartásoknál 1,6%-os többletet jelentett 2006-ban, ezen belül másként érintette az aktív és inaktív gyermekes háztartásokat. Nem változott az a tendencia, hogy minél alacsonyabb a háztartás nettó jövedelme, annál nagyobb hányadot képviselnek a családi juttatások (családi pótlék) a jövedelemből. Így az inaktív keresős sokgyermekes háztartások összes háztartási jövedelmének 36–42%-át ez tette ki 2006-ban.

4.5. tábla A családtámogatási juttatások egy háztartásra jutó havi összegei

					(Ft/fő)
Főbb jövedelemforrások	1	2	3	4 és több	Összes
	gyermekes háztartás				
Aktív keresős gyermekes háztartások					
2004					
Nettó jövedelem	203 947	214 309	257 729	206 335	211 864
családi pótlék és gyermekvédelmi juttatás együtt	5 918	14 295	28 985	52 913	12 090
családi adókedvezmény	2 434	5 608	12 707	11 377	4 629
Családi támogatások együtt	8 352	19 903	41 692	64 291	16 719
Összes családtámogatás a háztartás nettó jövedelmének %-ában	4,1	9,3	16,2	31,2	7,9
2006					
Nettó jövedelem	247 309	250 432	264 248	202 887	249 859
családi pótlék és családi kedvezmény együtt	10 832	23 635	39 795	61 291	20 528
családi adókedvezmény (2004-es előfordulással számolva)	–	–	4 932	4 143	687
Családi támogatások együtt	10 832	23 635	44 727	65 434	21 215
Összes családtámogatás a háztartás nettó jövedelmének %-ában	4,4	9,4	16,9	32,3	8,5
2006. évi családtámogatási juttatás a					
2004. évi %-ában nominálértéken	129,7	118,7	107,3	101,8	126,9
reálértéken	120,5	110,3	99,7	94,6	117,9

Forrás: HKF.

⁹ A változásokat külön mellékletben ismertetjük.

4.5. tábla A családtámogatási juttatások egy háztartásra jutó havi összegei (folytatás)

(Ft/fő)					
Főbb jövedelemforrások	1	2	3	4 és több	Összes
	gyermekes háztartás				
Inaktív keresős gyermekes háztartások					
2004					
Nettó jövedelem	118 301	115 090	129 315	135 102	120 389
családi pótlék és gyermekvédelmi juttatás együtt	8 587	20 470	35 533	56 103	20 313
családi adókedvezmény	265	650	392	0	362
Családi támogatások együtt	8 852	21 120	35 925	56 103	20 675
Összes családtámogatás a háztartás nettó jövedelmének %-ában	7,5	18,4	27,8	41,5	17,2
2006					
Nettó jövedelem	127 793	104 161	120 373	150 672	122 141
családi pótlék és családi kedvezmény együtt	11 542	25 014	42 811	62 829	24 679
családi adókedvezmény (2004-es előfordulással számolva)	–	–	156	0	28
Családi támogatások együtt	11 542	25 014	42 967	62 829	24 706
Összes családtámogatás a háztartás nettó jövedelmének %-ában	9,0	24,0	35,7	41,7	20,2
2006. évi családtámogatási juttatás a					
2004. évi %-ában nominálértéken	130,4	118,4	119,6	112,0	119,5
reálértéken	121,1	110,0	111,1	104,0	111,0
Forrás: HKF.					

4.2. Gyermekszegénység más perspektívából. Egy nemzetközi felmérés tapasztalatai

A kutatók jelenleg a jövedelmi szegénység, a depriváció és a szegénység átöröklítésének hatásmechanizmusaira és ezek kölcsönkapcsolataira fókuszálnak. E folyamat első logikus lépése a gyermekszegénység elő-

fordulásának, összetevőinek és súlyosságának mérése. Ezt egyrészt országos szinten kell kivitelezni, másrészt célszerű olyan indikátorokat kialakítani, amelyek a nemzetközi összehasonlíthatóságot, illetve a helyzet nemzetközi szintű kezelésére vonatkozó irányelvek kidolgozását is lehetővé teszik. Ezt a feladatot vállalta fel az UNICEF,¹⁰ amely a közelmúltban 21 OECD-országban¹¹

¹⁰ Forrás: UNICEF, Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries, Innocenti Report Card 7, 2007 UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.

¹¹ A vizsgálatban részt vett országok: Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Nagy-Britannia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Kanada, Lengyelország, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, USA. Elegendő adat hiányában az összehasonlításból kimaradt országok: Ausztrália, Izland, Japán, Luxemburg, Mexikó, Új-Zéland, Szlovákia, Dél-Korea, Törökország.

mérte fel a gyermekszegénységet egyrészt azzal a céllal, hogy ráirányítsa a figyelmet a világ összes országát érintő, bár eltérő súlyú problémára; másrészt célul tűzte ki, hogy nemzetközi szinten is áttekinthető és összehasonlítható adatokat szolgáltatson, ezáltal segítve a törvénykezést és a témával kapcsolatos szakmai és közéleti vitákat. A felméréseket 1999 és 2003 között végezték.

A felmérés sajátossága, hogy nem csak a jövedelmi szegénységen keresztül közelíti meg a problémát, hanem a nem anyagi jólét és a gyermekek életkörülményeinek teljes körét megkísérli lefedni. Ennek megfelelően hat területet határolt le: az anyagin kívül az egészségi-biztonsági, az oktatási, a családi és társas kapcsolatok, a magatartás és kockázatok, a szubjektív jólét dimenzióját, amelyekre mérőszámokat dolgoz ki; összességében hat területen több mint 40 indikátort.

Anyagi értelemben vett szegénység

◆ Az UNICEF felmérése szerint négy észak-európai országban (Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország) mérhető a legalacsonyabb relatív jövedelmi szegénység (2–4% között); ezzel szemben Magyarországon 2000-ben a gyermekek 13,1%-a élt a mediánjövedelem 50%-ánál kisebb jövedelmű háztartásokban.

◆ A szakemberek egyetértenek abban, hogy a kereső nélküli háztartásokban nevelkedő gyermekek nagy eséllyel válnak depriválttá, különösen akkor, ha a munkanélküli állapot tartóssá válik; így a kutatás egyik indikátora a szülők munkaerő-piaci státusát vizsgálja. Az UNICEF által vizsgált országok közül hazánkban a legmagasabb (csaknem 12%) azon gyermekek aránya, akik kereső nélküli háztartásban nőnek fel. Összehason-

lításképpen ugyanez az arány Japánban 1%, Csehországban 8% és Lengyelországban 9% alatti.

◆ Az „anyagi depriváció” mutató egyik összetevője a tíznél kevesebb könyvvel rendelkező gyermekes háztartások aránya. E mutató Magyarországon 4%, amivel Csehország (2%) után a második helyen állunk. A legrosszabb helyzetben, 13%-os aránnyal Portugália van.

◆ Összességében az anyagi jólét tekintetében Magyarország az OECD-országok átlagától 18 százalékponttal maradt el. Ennél rosszabb helyzetben csak Lengyelország volt, közel 20 százalékpontos lemaradással.

Egészség és biztonság

◆ A csecsemőhalandóság vonatkozásában a vizsgált országok közül Magyarország van a legkedvezőtlenebb helyzetben, viszont Magyarországon kap a legtöbb 12–23 hónapos gyermek oltást (99%).

◆ Összesítve, az EU országai szerepelnek a mezőny első felében, a négy északi állammal és Hollandiával az élen, míg Magyarország összesített mutatója 7 százalékponttal marad el az OECD-országok átlagától. Legrosszabb helyzetű az USA, csaknem 20 százalékpontos elmaradással. A balesetekből és sérülésekből származó halálesetek csökkentésében Svédország, Nagy-Britannia, Hollandia és Olaszország bizonyult a legsikeresebbnek. Ezen országokban kevesebb mint 10 haláleset jut 100 000 főre.

Oktatás

◆ Az UNICEF kutatása szerint olvasási és olvasásértési, matematikai és természettudományos készségek tekintetében hazánk

mintegy 0,5 százalékponttal marad el az OECD-országok átlagától, amivel a vizsgált 25 ország között a 20. helyen van. Az oktatáshoz kapcsolódó többi mutató tekintetében a középmezőnyben vagyunk. Ez a megállapítás érvényes a teljes vagy részmunkaidős oktatásban részt vevő gyermekekre (a 15–19 éves korosztály 83,4%-a); az oktatásból és a munkaerőpiacról egyaránt kimaradókra (a 15–19 éves korosztály 6,8%-a); valamint azon diákokra, akik alacsony képesítést megkövetelő munka megszerzésére aspirálnak (a 15 éves diákok 30,7%-a).

◆ Összességében – az oktatás elérhetősége és hatékonysága területén – Magyarország mintegy 4 százalékponttal marad el az OECD-országok átlagától; Belgium és Kanada a listavezető, míg Nagy-Britannia, Franciaország Ausztria és az unió négy déli tagországa bizonyult a legkevésbé eredményesnek.

Családi és társas kapcsolatok

◆ A gyermekek érzelmi és lelki fejlődése szempontjából hosszú távon meghatározónak számító családi és baráti kapcsolatok esetében Magyarország szerepel az élen: hazánkban válaszolta a legtöbb gyermek (a válaszadók 90%-a) azt, hogy szüleivel „csak úgy” szokott beszélgetni. Olaszország leginkább abban a tekintetben emelkedik ki, hogy az összehasonlítás élén végzett a szülő-gyermek kapcsolat intimitását mérni próbáló mindkét mutatószám vonatkozásában: az együtt étkezés és a beszélgetés terén is.

◆ Az „egyszülős család” megnevezés sok félreértésre ad okot: tény, hogy sok, édesanyjával és édesapjával együtt élő gyermek szenved különféle családi gondoktól, míg sok, elvált szülővel élő gyermek élete nyugalmasabb. Mindazonáltal

a statisztikák mégis kapcsolatot keresnek és találtak az egy szülővel vagy nevelőcsaláddal élő gyermekek és a depriváció különböző fajtái között (pl. iskolából való kimaradás, gyengébb egészségi állapot). Hazánkban a 11, 13 és 15 éves gyermekek 13,4%-a él egyszülős háztartásban; így ezzel a lista 14. helyén szerepel, míg a nevelőszülőknél élő gyermekek arányát tekintve a 9.

Magatartás és kockázatok

◆ E kategóriában hazánk mutatója összességében mintegy 9 százalékponttal maradt el az OECD-országok átlagától.

◆ Az „egészséges magatartás” mutató ennél kedvezőbb, az átlagnál így is csaknem fél százalékponttal kisebb értéket jelez. (E komponens vizsgálta, hogy reggeliznek-e a gyermekek, fogyasztanak-e rendszeresen gyümölcsöt, mennyit mozognak, illetve jellemző-e rájuk a túlsúly.) Lerészegedés tekintetében (a 11, 13 és 15 éves korosztály körében mért kettő vagy annál több lerészegedés) az OECD-átlag 15%-nál kevesebb. Ennél jóval rosszabb eredményt kaptak Hollandiában (több mint a válaszadók negyede) és Nagy-Britanniában (a válaszadók csaknem harmada). Magyarország a 16,4%-os értékkel a lista alsó harmadában helyezkedik el.

◆ A kanabiszszármazékok használata szintén változó képet mutat az OECD-országokban: Görögországban és Svédországban a vizsgálatot megelőző 12 hónap során 5%-nál kevesebben éltek ilyen szerekkel. Ezzel szemben Kanadában, Spanyolországban, Svájcban, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában a válaszadók több mint 30%-a fogyasztott kanabiszt (különösen Kana-

dában mértek magas arányszámot, 40%-ot). Magyarországon a 11, 13 és 15 éves gyermekek 12,4%-a használt kanabiszt az elmúlt 12 hónapban, így a vizsgált 20 ország közül hazánk az 5. legkevesbé érintettnek számít.

Szubjektív jólét

◆ A szubjektív jólétet vizsgálva a holland, spanyol és görög gyermekek tűnnek a legelégedettebbnek, míg lengyel és angolai társaik kevésbé vannak kibékülve sorsukkal. Az egyik legérdekesebb adat a japán 15 évesekre vonatkozik: 30%-uk válaszolta azt, hogy magányosnak érzi magát; ez az érték pedig majdnem háromszor annyi, mint a lista következő helyén lévő országnál mért eredmény.

◆ Hazánkban a 11, 13, illetve 15 éves gyermekek 14,9%-a panaszkodott az egészségére. A 15 éves diákok 9,3%-a ért egyet azzal a megállapítással, hogy „Kívülállónak érzem magam; olyasvala-

kinek, aki kimarad a dolgokból”; 7,6%-a kifejezetten rosszul érzi magát a közegében; 7,3%-uk pedig magányos.

◆ A magyar diákok azonban, úgy tűnik, szeretnek iskolába járni; legalábbis a 11, 13, illetve 15 évesek 26,3%-a állította, hogy nagyon szereti az iskolát, és ezzel a vizsgált 21 OECD-ország közül a 7. helyre kerültünk.

Az adatok összességükben azt mutatják, hogy Magyarország a gyermekszegénységgel kapcsolatos vizsgálatra kijelölt hat dimenzióból öt esetben az OECD-országok átlaga alatt teljesített; egyedül a családi és társas kapcsolatok terén mondhatók jobbnak a hazai körülmények, mint a vizsgált OECD-országok átlaga.

A dimenziók mögött álló indikátorok árnyaltabb képet adnak a magyar gyermekek helyzetéről és kilátásairól; így általánosságban elmondható, hogy a „keményebb” mutatók mentén kapunk rosszabb értéket (pl. jövőbelmi szegénység, oktatásban való részvétellel, csecsemőhalandóság), míg a puhább

4.6. tábla Néhány kiemelt ország rangsorszáma és pontátlaga

Évek	Anyagi	Egészségi-biztonsági	Oktatási	Családi és társas kapcsolatok	Magtartás és kockázatok	Szubjektív jólét	Rangsorszám (max.: 30)	Átlagos érték
	dimenzió							
Hollandia	10	2	6	3	3	1	1	4,2
Svédország	1	1	5	15	1	7	2	5,0
Dánia	4	4	8	9	6	12	3	7,2
Németország	13	11	10	13	11	9	11	11,2
Magyarország	20	17	13	6	18	13	19	14,5
Egyesült Államok	17	21	12	20	20	-	20	18,0
Nagy-Britannia	18	12	17	21	21	20	21	18,2

Forrás: UNICEF.

komponensek mentén (pl. szülőkkal való beszélgetés, iskolába járáshoz való hozzáállás) némiképpen kedvezőbb a helyzet.

Az indikátorokkal kapcsolatban mindenképpen méltányolandó, hogy lehetővé tették a nemzetközi szintű, sokdimenziós, összehasonlítható adatokat előállító, áttekinthető kutatást. A felmérés – pontosan a vizsgált terület komplexitása, illetve a nemzetközi spektrum miatt – fokozottan teret ad a szakmai és módszertani jellegű megfontolásoknak. Problémát jelent, hogy a vizsgált területek nem kellően objektívek, felfogásbeli és kulturális sajátosságok befolyásolják. A kémény mutatók mindössze egy dimenzióban találhatók, a többi öt dimenzió puhább, ezáltal kevésbé mérhető. Megoldás lehetne, ha eltérő súlyokat kapnának az egyes dimenziók, illetve az azokon belül kialakított indikátorok. Emellett joggal hiányolhatók a lakhatás költségeire és körülményeire vonatkozó mutatók, holott ezek értékes információval szolgálhatnak a jövedelmi szegénységre vonatkozó vizsgálatokat.

4.3. A fogyasztás színvonala és szerkezete

2006-ban a Háztartási költségvetési felvétel (HKF) havi adatai alapján az egy főre jutó havi folyó fogyasztási kiadás¹² 54 759 Ft-nak felelt meg. Reálértéken a folyó fogyasztás éves átlagban 5,5%-kal nőtt 2000 és 2006 között. Ezen belül 2006-ban a növekedés üteme – hasonlóan más makrogazdasági mutatókhoz – lelassult, s kb. 2%-os reálérték-növekedés valószínűsíthető.

A háztartások havi rendszerességgel jelentkező kiadásainak csaknem héttizedét az

egész időszakban az élelmiszerekre, a lakásfenntartásra, valamint a közlekedésre és hírközlésre fordított kiadások tették ki. Ezen belül azonban a lakásfenntartási és a közlekedés, hírközlési főcsoport összes folyó fogyasztáson belüli hányadának dinamikus növekedését az élelmiszerekre fordított kiadási rész csökkenése ellensúlyozta. Az élelmiszer értékének részaránycsökkenése azonban nem jelent lényeges mennyiségi csökkenést, mert a vásárolt élelmiszerek árszínvonalának növekedési üteme alatta maradt az átlagos árszínvonalának. (Ez alól a 2001., 2002. és a 2006. év jelent kivételt.)

Az élelmiszerfogyasztás belső szerkezete is változott; folyamatosan nőtt a vásárolt élelmiszerfogyasztás részaránya a saját termelésből származó rovására, illetve növekedett a háztartáson kívüli fogyasztás a háztartásban fogyasztottal szemben.

A lakásfenntartási kiadások folyó fogyasztáson belüli egyre növekvő részarányában az infrastrukturális fejlesztések, a jobb lakásfelszereltségi ellátottság mellett, melyek volumenében is több kiadást indukáltak, a háztartási energiának a többi főcsoportét meghaladó mértékű áremelése játszott meghatározó szerepet. Rövid távon az egyes energiahordozók közötti váltásra nincs lehetőség, e kiadások nagyságrendjét legfeljebb az időjárási viszonyok befolyásolják. Jól példázza ezt a 2006. év, amikor a háztartási energia ára 6,4%-kal emelkedett, míg a kiadás volumene közel 4%-kal csökkent az enyhe tél miatt.

A közlekedési és hírközlési kiadások folyó fogyasztási kiadáson belüli egyre nagyobb hányadát e termékek állománygyarapodása és az elérésüket szolgáló infrastruk-

¹² 2006-ra még nem állnak rendelkezésre az éves kikérdezés adatai, ezért az összes kiadásra vonatkozó adatok közül hiányoznak a ritkán vásárolt, nagy értékű tartós fogyasztási cikkek (lakásberendezésre, -felszerelésre, gépkocsivásárlásra stb.), a jelentősebb üdülésre, valamint a lakásépítésre, ingatlanvásárlásra fordítottak. Elemzésünkben ezért a háztartások folyó (havi rendszerességgel jelentkező) kiadásainak színvonalát s ezek főbb csoportonkénti szerkezetét mutatjuk be.

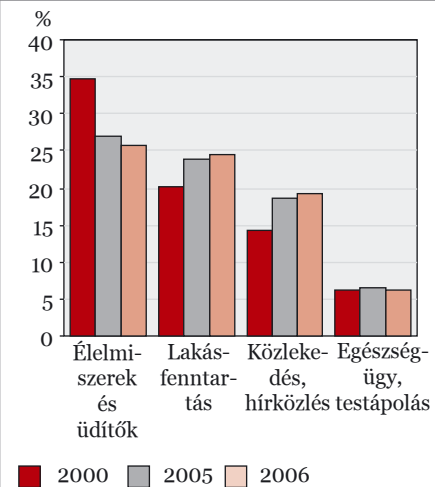
turális fejlesztések tették lehetővé. A többi kiadási főcsoport közül az egészségügyi és testápolási kiadások részaránya 6% körül volt a vizsgált években. Ez azonban egyben volumencsökkenést jelent, mert e főcsoport árindexe emelkedett a legnagyobb mértékben: 2000–2006 között éves átlagban 9,7%-kal. Ezen belül 2006-ban egy főre számolva reálértéken 4%-kal költött kevesebbet a lakosság gyógyszerekre és testápolásra, mint az előző évben. (2005-ben is hasonló tendencia volt tapasztalható.) A HKF-ben nem a tényleges fogyasztás, hanem az e termékekre és szolgáltatásokra kifizetett összeg kerül felmérésre, a tényleges fogyasztás és tényleges kiadás viszonya azonban az e körbe tartozó cikkeket, termékeket, szolgáltatásokat érintő jogszabályok változásától is függ.

A folyó fogyasztási kiadások között nem szerepelnek a tartós fogyasztási cikkekre (lakásfelszerelés, gépkocsi stb.), az üdülésre, a lakásvásárlásra, korszerűsítésre fordított kiadások. Ezek közül a tartós fogyasztási cikkekre fordított kiadások dinamikája a háztartások e javakkal való felszereltségének állományi mutatói alapján vélelmezhető.

A háztartások kiadásainak¹³ színvonala és szerkezete a rendelkezésére álló jövedelmek függvényében eltérő. A jövedelmi skála két végén elhelyezkedő háztartások fogyasztása közötti különbség az elmúlt 1–2 évben valamelyest nőtt. Míg 2000–2004 között a legfelső tizedbe tartozók egy főre jutó összes személyes célú kiadása 3,9–4,2-szerese volt a legalsó tizedbe tartozókénak, addig 2005-ben 4,5-szörös volt a különbség (2006-ra végleges adatok még nincsenek).

A leggazdagabbak és legszegényebbek kiadási színvonalában mutatkozó eltérések legkisebbek az alapvető szükséglet kielégí-

4.4. ábra Kiemelt fogyasztási főcsoportok részesedése az összes folyó fogyasztási kiadásból

Forrás: HKF.

tő főcsoportok esetében. A legfelső és legalso tized egy főre jutó évi kiadásaiban 2000-ben és 2005-ben az élelmiszerek esetén 2,3, illetve 2,5-szeres, a lakásfenntartási kiadásokban 2,9, illetve 3,2-szeres különbség volt. E két főcsoportra fordított kiadás az 1. decilisbe tartozók összes kiadásainak – csökkenő mértékben ugyan, de – több mint felét (56, illetve 53%-át) tette ki. Ezzel szemben a 10. decilisbe tartozók 2000-ben még csak kiadásaik 36%-át fordították élelmiszerekre és lakásfenntartásra, 2005-ben viszont 42%-át. E látszólagos ellentmondás a lakásfenntartásra fordított kiadások számbavételéből adódik. A legszegényebb rétegeknél a háztartásienergia-fogyasztásból csak a kompenzáció érvényesítése utáni, ténylegesen fizetett összegeket tartalmazzák az adatok, míg a magas jövedelműeknél a

¹³ Jövedelmi decilisenként a kiadások színvonalát és szerkezetét az éves HKF-adatok alapján van módunk bemutatni, az összes kiadás alapján.

4.7. tábla. Egy főre jutó éves kiadás főcsoportonként az 1. és 10. decilisben, 2005

Évek	1. decilis		10. decilis		Legfelső/ legalsó decilis
	egy főre jutó éves kiadás, Ft	összes kiadá- son belüli arány, %	egy főre jutó éves kiadás, Ft	összes kiadá- son belüli arány, %	
Élelmiszerek	94 961	30,4	233 174	16,6	2,46
Élvezeti cikkek	20 696	6,6	58 272	4,2	2,82
Ruházkodás	16 335	5,2	73 886	5,3	4,52
Lakásfenntartás	69 699	22,3	219 591	15,6	3,15
Háztartásvitel, lakásfelszerelés	13 555	4,3	69 690	5,0	5,14
Egészségügy, testápolás	15 746	5,0	78 971	5,6	5,02
Közlekedés és hírközlés	42 830	13,7	351 981	25,1	8,22
Művelődés, üdülés, szórakozás	18 442	5,9	152 437	10,9	8,27
Egyéb személyes célú kiadások	5 166	1,7	63 022	4,5	12,20
Lakásberuházás (hiteltörlesztés)	15 317	4,9	102 657	7,3	6,70
Összes kiadás	312 747	100,0	1 403 680	100,0	4,49
Ebből: nagy értékű tartós fogyasztási cikkek vásárlására fordított	14 144	4,5	156 340	11,1	11,05

Forrás: HKF.

háztartásienergia-fogyasztás teljes egészében fizetett kiadásként jelenik meg.

A magasabb jövedelmi színvonal adta lehetőségek és szükségletek legmarkánsabban a pénzügyi szolgáltatásokat is magában foglaló „egyéb” és a „nagy értékű tartós fogyasztási cikkek” főcsoportokban jelennek meg. E célokra a legszegényebbek minimális összegeket fordítanak (2005-ben pl. 1500 Ft/fő/hó), míg a leggazdagabbak e célokra fordított kiadásai ennek 11–12-szeresét teszik ki. Ugyanakkor a 10. decilisbe tartozók több mint 8-szor annyit költenek művelődésre, oktatásra, üdülésre, közlekedésre és hírközlésre, mint az 1. decilisbe kerülők.

Társadalmi csoportonként az alapvető szükségleteken kívüli javak és szolgáltatások kielégítésében meglévő éles mennyiségi és színvonalbeli eltérések határvonala a sokgyermekes szegény családok és a munkaerőpiacon kedvező pozícióval rendelkező iskolázottabb rétegek között húzódik.

Összességében elmondható, hogy a jövedelmi skála két szélén elhelyezkedők között az alapvető létfenntartási szükségletekre fordított kiadásoktól eltekintve jelentős a különbség, legfőképpen a nem a mindennapi élethez nélkülözhetetlen ún. magasabb rendű szükségletek kielégítése terén. A fo-

gyasztási szerkezet azonban nemcsak a jövedelmektől, hanem a családszerkezettől is függ. A legelső jövedelmi tizedbe tartozóknál háromszor annyi gyermek van, mint felnőtt, továbbá befolyásoló tényező a háztartásban lévő gyermekek kora, a háztartás felnőtt tagjainak gazdasági aktivitása. (Itt van például a gyermekgondozási ellátásban részesülők, továbbá a munkanélküliek túlnyomó része.) Ez magyarázza azt, hogy szükségleteik más irányba mozdulnak, mint a magasabb jövedelműeké, s kiadásaik szerkezete is eltérő.

4.3.1. Az élelmiszer-fogyasztás alakulása

A háztartási költségvetési felvételben az élelmiszer-fogyasztás – annak ellenére, hogy ez is csak az összes kiadással együtt értelmezhető – a lakosság helyzetének egyik legérzékenyebb mutatója. Azonnal reagál a jövedelem- és az árváltozásokra, nagyobb ünnepekre (húsvét, karácsony), illetve más befolyásoló tényezőkre (pl. táplálkozás-élettan). Az élelmiszer-fogyasztás

összetevői közül kiemelendő a háztartásban fogyasztott vásárlásból, illetve a saját termelésből származó élelmiszer, valamint a házon kívüli étkezés. E három csoport aránya az utóbbi években megváltozott. Míg a saját termelésű fogyasztás folyamatosan csökkent, addig a házon kívüli étkezésre fordított kiadás folyamatosan nőtt.

A saját termelésből származó élelmiszer-fogyasztás csökkenő tendenciája részben az életmódváltozással, részben a saját termelésű fogyasztás gazdaságtalanná válásával függ össze. A termelés költségei emelkednek, ugyanakkor az egyre sűrűbb hálózattal rendelkező nagy áruházláncok külföldről behozott olcsó élelmiszerekkel árasztották el a piacot, emiatt egyre kevésbé éri meg a háztáji gazdálkodásba pénzt és energiát fektetni.

A házon kívüli étkezés egyre növekvő hányadát teszi ki az élelmiszer-kiadásoknak (2006-ban kb. 13%-át). Ebben nagy szerepe van a kínálati tényezőnek is (fiatalok által kedvelt gyorsétkezdék, az idősek szociális ellátásának részeként képező melegbéd-szolgáltatás terjedése vagy a házhozszállítási le-

4.8. tábla. A háztartásokban fogyasztott élelmiszerek egy főre jutó mennyiségeinek alakulása

(fő/év)				
Termékek	2000	2003	2005	2006 ⁺
Hús, hal és készítményeik, kg	58,5	59,5	58,5	57,7
Tojás, db	180	174	175	155
Tejtermékek, kg	83,0	79,2	77,9	76,6
ebből: tej, liter	67,6	63,0	60,5	59,3
Zsiradék, kg	20,0	19,8	18,2	16,8
Cereáliák, kg	102,2	98,9	92,4	90,0
Cukor, kg	17,4	15,9	14,5	14,4
Burgonya, kg	42,9	37,7	36,9	36,0
Friss és tartósított zöldség, kg	59,8	57,3	57,9	48,0
Friss és tartósított gyümölcs, kg	59,2	71,3	59,3	64,8
Forrás: HKF.				

hetőségek bővülése). Éppen ezért a háztartásban fogyasztott élelmiszer-volumen már egy ideje folyamatosan csökken, de élelmiszerfajtánként eltérő mértékben.

A hús, hal mennyiségénél minimális emelkedés volt 2006-ban az előző évekhez képest, a többi tételnél viszont csökkenés, illetve stagnálás jelentkezett. 2006-ban például a tojásfogyasztás visszaesett, mely nemcsak árának emelkedésével (11%) függött össze, hanem a madárinfluenzától való félelemmel is. Erőteljes csökkenés volt a zsiradék, a tej és a cereáliák fogyasztásában is.

A zöldség-, gyümölcsfogyasztás mindig is nagyban függött az adott év termésétől, illetve az árak ezzel összefüggő alakulásától is. A gyümölcsfélék fogyasztása 2000–2003 között emelkedett, ezt követően 2004–2005-ben csökkent, míg a 2006. évi előzetes adatok újra növekedést valószínűsítene. A burgonya és a zöldségfélék esetében nem ilyen látványos az ingadozás, e csoportoknál folyamatos a csökkenés. A burgonya esetében jelentős áremelkedés volt 2006-ban (73%), ami a fogyasztásban csak kisebb mérvű csökkenést eredményezett. Az árnövekedés elsősorban idényjellegű volt, mivel a burgonya ára a tavaszi-nyári időszakban az előző évihez hasonlóan alakult és csak az őszi-téli időszakban emelkedett meg jelentősen. A zöldségféléknel azonban az árak jelentős (44%-os) növekedése 10 százalékpontos fogyasztáscsökkenést eredményezett.

A húsfélék közül a sertéshús fogyasztása drasztikusan csökkent, ezzel szemben a táplálkozás-élettanilag jobbnak minősített csirkehús fogyasztása jelentősen nőtt 2000 és 2005 között. 2006-ban tovább csökkent a sertéshús fogyasztása, de csökkent a baromfié is, részben a már említett madárinfluenza miatt.

Az egészséges táplálkozás szempontjából pozitív fejleménynek számít az állati eredetű zsiradékok fogyasztásának a 2000-es

éveket jellemző folyamatos csökkenése.

Összességében elmondható, hogy a háztartások élelmiszer-fogyasztására számos tényező hat. Nemcsak a helyettesítő termékek léte, illetve a termékek ára, hanem a külső tényezők is nagyban befolyásolják azt. Fontos szerepe van a média által közvetített híreknek, kutatási eredményeknek, valamint a reklámoknak is.

4.3.2. A háztartások tulajdonában lévő tartós fogyasztási cikkek állománya

A háztartások anyagi helyzetének, életkörülményeinek jó indikátora a nagy értékű tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság, amely az elmúlt években – típusonként eltérő mértékben – jelentősen javult. A növekedést az egyes társadalmi rétegek változó életmódbeli és kulturális szokásai, valamint az eltérő jövedelmek adta lehetőségek különböző intenzitással befolyásolták. Közben az ellátottság minden társadalmi csoport esetében javult, a különbségek az eltérő jövedelmi kategóriába tartozó, más-más korösszetételű és gazdasági aktivitású háztartásai között továbbra is megmaradtak. Ugyanakkor a nagyobb értékű, korszerű, az életminőséget jelentősen javító cikkekkel még a jobb jövedelmi helyzetben lévők sem tudták teljes körűen felszerelni háztartásukat. A legrosszabb jövedelmi helyzetűek továbbra is csak a legáltalánosabban elterjedt tartós javakkal rendelkeznek.

A háztartások tartós fogyasztási cikkei funkció szempontjából a következő csoportokba sorolhatók:

- ◆ Háztartási gépek, berendezések (hűtőgépek, fagyasztógépek, hűtő-fagyasztógépek, mosógépek, szárítógépek, egyéb háztartási kisgépek).
- ◆ Szórakoztatóelektronikai berendezések (televízió, videó, személyi számító-

4.9. tábla. Néhány fontosabb tartós fogyasztási cikk száz háztartásra jutó darabszáma a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmű háztartásokban

Megnevezés	2000		2003		2004		2005		2006 ⁺	
	1.	10.	1.	10.	1.	10.	1.	10.	1.	10.
	decilis									
Hűtőszekrény	83	81	82	74	77	67	82	66	77	59
Fagyasztógép	35	59	47	56	44	53	51	45	46	40
Hűtő- és fagyasztógép	14	31	17	40	20	47	19	48	26	51
Mikrohullámú sütő	27	74	47	83	55	87	59	88	71	90
Mosogatógép	..	..	0	11	3	14	2	15	2	15
Mosógép, automata és félautomata	35	82	44	89	53	89	53	90	69	96
Porszívó	..	..	72	96	77	97	..	..	..	..
Takarítógép	..	..	7	20	6	17	6	21	6	16
Színes televízió	92	127	122	147	118	149	125	144	138	150
CD-lejátszó	..	..	14	33	18	41	20	44	32	57
Hifitorony	..	..	27	58	30	60	25	54	30	56
Videómagnó	36	70	45	79	48	78	47	75	49	70
DVD	..	..	5	14	11	26	24	34	44	49
Személyi számítógép	5	28	18	55	22	67	22	67	38	82

Forrás: HKF.

gép, DVD, CD-lejátszó, magnó, magnós rádió, Hifi-torony stb.).

◆ Közlekedési eszközök (személygépkocsi, motorkerékpár stb.).

A háztartási gépek és felszerelések között a legjobban elterjedt készülék a hűtőszekrény, mely gyakorlatilag minden háztartásban megtalálható. A háztartások 70%-ában hagyományos, 35%-ában pedig hűtő-fagyasztógép van. A típusválasztást leginkább a jövedelmi lehetőségek befolyásolják, de szerepet játszik az életmódbeli különbség, valamint a fogyasztói, vásárlási szokások is. Az ellátottsági mutató e termékeknél az utóbbi években már keveset változott, ezen belül azonban megfigyelhető, hogy a modernebb kombinált hűtő- és fagyasztógépek száma a magas jövedelmű háztartások körében bővült leginkább, míg itt csökkent a különálló hűtőké és fagyasztóké. Az alacsonyabb jövedelműek körében

ez utóbbi csökkenése csekélyebb mértékű, akárcsak a kombinált gépek számának növekedése.

A csak fiatalokból álló háztartások önállóságuk kezdetén, az első hűtőszekrényük vásárlásakor előnyben részesítik a kombinált típusú hűtőket. Közel 40%-uk ilyen használ, melyek átlagos életkora az egyéb korösszetételű háztartásokhoz képest a legalacsonyabb, 5 év. Ugyanakkor szintén ők vásárolnak a legtrikábban fagyasztógépet, de hasonlóan a többi tartós fogyasztási cikkhez, ugyancsak ebben a háztartástípusban a legalacsonyabb annak életkora.

A mikrohullámú sütő használata napjainkban általánossá vált, 2006-ban még a legszegényebb jövedelmi tizedbe tartozó háztartások több mint 70%-a is rendelkezett vele. A jövedelemmel szoros kapcsolatot mutató iskolai végzettség szerint az elterjedtségében nagyobb különbségek talál-

4.10. tábla. A hűtőberendezéssel rendelkező háztartások aránya háztartás-összetétel szerint, 2006+

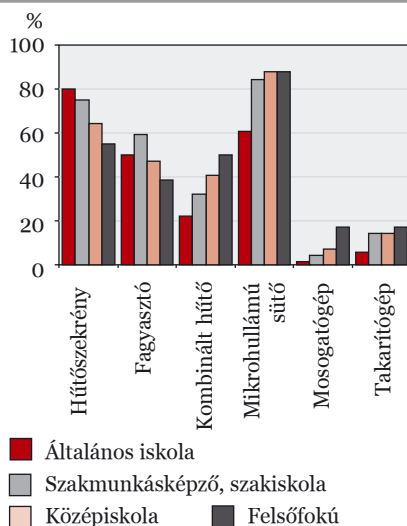
Termékek	Hűtőszekrény		Fagyasztógép		Hűtő- és fagyasztógép	
	előfordulás, %	átlagéletkor, év	előfordulás, %	átlagéletkor, év	előfordulás, %	átlagéletkor, év
Összes háztartás	69,9	11	49,6	11	35,3	7
Csak fiatalokból álló háztartás	62,8	8	14,0	7	39,4	5
Csak középkorúakból álló háztartás	66,8	12	43,3	12	35,5	7
Csak idősekből álló háztartás	76,1	14	46,4	12	26,5	8
Csak fiatalokból és középkorúakból álló háztartás	66,8	10	53,8	11	39,9	7
Csak fiatalokból és idősekből álló háztartás	70,9	12	40,5	12	39,7	6
Csak középkorúakból és idősekből álló háztartás	72,2	11	64,0	12	35,0	8
Egyéb háztartás	70,5	10	65,4	11	40,3	6

Forrás: HKF.

hatók. Az általános iskola 8–10 osztályát vagy annál kevesebb osztályt végzett háztartásfőjű háztartások 60%-ában, a felsőfokú végzettségű háztartásfőjű háztartások közel 90%-ában volt mikrohullámú sütő. Életkor szerint legkisebb arányban (62%-ban) a csak idősekből álló háztartásokban található mikrohullámú sütő.

A mosógépek esetében is szinte teljes az ellátottság, 2006-ban az előzetes adatok szerint száz háztartásra 96 darab mosógép jutott. Az állomány minőségi paramétereiben az elmúlt években lényeges változás történt, a lakosság nagyobb része ma már korszerű mosógépet használ. 2005-ben automata mosógép a háztartások 74%-ában, hagyományos mosógép 25%-ában volt. A típusválasztás elsősorban a háztartás jövedelmétől, a háztartástagok korától, gazdasági aktivitásától, valamint iskolai végzettségétől függ. Automata mosógép 2005-ben az alacsony iskolai végzettségű háztartásfő-

4.5. ábra Egyes tartós fogyasztási cikkek gyakorisága a háztartásfő iskolai végzettsége szerint, 2006+

Forrás: HKF.

vel rendelkező háztartások mintegy harmadában, a felsőfokú végzettségűek közel 90%-ában volt található, ugyanakkor az ellátottsági arány fordított a kevésbé korszerű, hagyományos keverőtárcsás mosógépek esetében.

Az utóbbi években jelentek meg a háztartásokban a légkondicionálók, melynek használata egyelőre még csak a magas jövedelmű háztartásokra jellemző, ahol 100-ból mintegy 8 háztartás rendelkezik vele. A közeljövőben e terméknél is az ellátottsági mutató gyors javulása várható, melyet annak egyre kedvezőbb ára tesz lehetővé, az emelkedő nyári átlaghőmérséklet pedig indokoltta.

A szórakoztatási célú elektronikai eszközök között a televízióval való ellátottság gyakorlatilag teljes, a háztartások 99%-a rendelkezik vele, és azok, amelyekben nincs, azok is jellemzően megengedhetnék maguknak, de tudatos döntés alapján nem szerelik fel ezzel háztartásukat. A színes televíziók esetében is megszűnt az ellátottsági szint különbsége.

Vannak olyan termékek, amelyek mára már kifutó technikát képviselnek, ilyen pél-

dául a videomagnó, amelynek elterjedtsége ugyan még meghaladja az 50%-ot, állománya azonban – főként a magas jövedelműek körében – az utóbbi években már csökken, s ezzel párhuzamosan a helyettesítő technológiát jelentő, korszerűbb DVD terjed rohamosan, 2006-ban a háztartások 35%-ában már volt ilyen készülék. A hasonló jellegű termékek, mint pl. digitális kamerák, fényképezőgépek esetében – néhány évvel lemaradva – a fejlettebb EU-tagállamokra jellemző tendenciákat követjük.

A személyi számítógép használata az utóbbi években rohamosan terjed szinte minden társadalmi csoportban, s 2006-ban már a háztartások 41%-a rendelkezett vele. A jövedelmi kategóriák szerinti különbségek azonban továbbra is jelentősek: míg a legszegényebbek háztartásainak 36%-a, addig a felső jövedelmi kategóriába tartozók háztartásainak 69%-a rendelkezett vele. A jövedelem mellett az ellátottságot a munkaerő-piaci státusz, a háztartás demográfiai összetétele és az iskolai végzettség is befolyásolja. Ennek megfelelően a gyermekes háztartások 69%-ának volt számítógépe, és ezen belül az asztali számítógéppel ren-

4.11. tábla. A személyi számítógéppel rendelkezők aránya néhány kiemelt háztartástípusban, 2006+

(%)			
Termékek	Asztali számítógép	Hordozható számítógép (laptop)	Kézi számítógép (palmtop)
Összes háztartás	39,7	3,6	0,6
Alkalmazásban álló háztartásfőjű háztartások	58,5	4,8	1,0
Vállalkozó háztartásfőjű háztartások	69,8	9,8	1,3
Nyugdíjas háztartások	17,1	1,3	0,1
Gyermekek háztartások	63,1	5,0	0,8

Forrás: HKF.

delkezők több mint 50%-nak volt internetkapcsolata. A nyugdíjasok háztartásaiban ritka a számítógép és nem jellemző az internet-hozzáférés.

Az átlagot meghaladó mértékben rendelkeztek számítógéppel a vállalkozók háztartásai, összességében több mint kétharmaduknak volt 2006-ban, s azt valószínűleg munkára is használták. E körben is csaknem minden második háztartás rendelkezett internet-hozzáféréssel.

2006-ban minden második háztartásban volt személygépkocsi, a saját tulajdonú aránya 48%. A legszegényebbek háztartásainak 33%-a, a leggazdagabbak 76%-a rendelkezett vele. Az alsó jövedelmi kategóriába tartozó háztartások nagyobb arányban voltak tulajdonosai régi gépkocsiknak; saját tulajdonú autók átlagéletkora 10,7 év, míg a felső jövedelmi decilisbe tartozók gépjárművei átlagosan 6,5 évesek. Az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban az emelkedő lakásfenntartási kiadások mellett a szabadon felhasználható pénzösszeg új gépkocsi vásárlására valószínűleg nem elég, ezért – az üzemanyagárak növekedését is figyelembe véve – itt a jövőben sem várható a személygépkocsi-állomány érdemi fiatalodása.

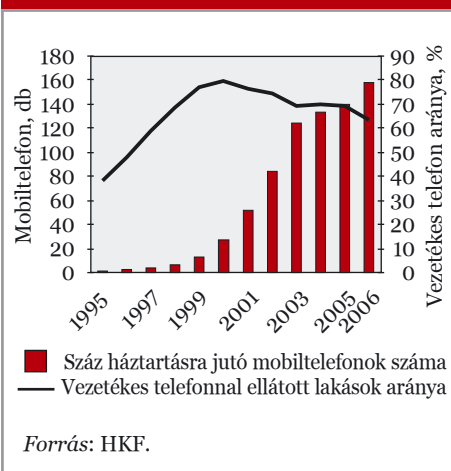
4.3.3. Mobil- és vezetékes telefon a háztartásokban

Mivel az utóbbi évek egyik legfontosabb, az életmódra is ható változása a telekommunikáció fejlődéséhez kapcsolódott, ennek a háztartásokban is tetten érhető legfontosabb hatására célszerű külön is kitérni. A mobiltelefon terjedése megváltoztatta mindennapi életünket, átalakította kommunikációs szokásainkat, ami jól nyomon követhető a háztartások kiadási szerkezetének változásában is.

A telekommunikáció térhódítása, a telefonok – és elsősorban a mobiltelefonok –

széles körű elterjedése gyakorlatilag az utóbbi tíz évben ment végbe Magyarországon. Lényegében két jól elkülönülő szakaszra osztható ez az időszak: 1995 és 2000 között a háztartások vezetékes telefonnal való ellátottsága mintegy kétszeresére nőtt, 2000–2006-ra pedig a mobiltelefonok számának ugrásszerű emelkedése a jellemző: 1995-ben 100 háztartásra még csak egyetlen mobiltelefon jutott, 2000-ben 27, 2006-ban már 158. A mobiltelefonok rendkívül gyors térhódításához először a vezetékes telefonhoz való korlátozott hozzáférés is hozzájárult, később azonban mintegy kiváltotta, helyettesítette azt. 1995-ben a háztartások 38,2%-a rendelkezett vezetékes telefonnal, 2000-re ez az arány elérte a 79,9%-ot. 2006-ban viszont, a vezetékestelefon-szolgáltatók korábbanál aktívabb reklámtevékenysége ellenére is már csak a háztartások 63,6%-ában volt vezetékes telefon.

4.6. ábra A háztartások vezetékes és mobiltelefonnal való ellátottsága

A vezetékes telefonnal rendelkező háztartások aránya a jövedelem emelkedésével pár-

huzamosan nő: 2005-ben összességében a háztartások 69%-ának volt vezetékes telefonja, ezen belül az alsó decilisben a vezetékes telefonnal való ellátottság mindössze 37,8%-os, a felső decilisben pedig ennek több mint kétszerese, 79,8% volt. 2005-ben 100 háztartásra átlagosan 140 mobiltelefon jutott, s számuk minden decilisben meghaladta a 100-at. A mobiltelefon-ellátottság viszont – szemben a vezetékes telefonéval – nincs direkt összefüggésben a jövedelemmel. A háztartások birtokában lévő mobiltelefonokból a saját tulajdonú készülék aránya az alsóbb decilisekben magasabb, mint a felsőkben, mivel a céges mobiltelefon használata az előbbi jövedelmi szinten élőkre kevésbé jellemző. Céges telefon általában a jobb munkahelyi pozíciót betöltő munkavállalók kapnak, és ez a pozíció már a fizetések színvonalát is meghatározza.

A nyugdíjas háztartások vezetékes telefonnal való ellátottsága az átlagnál magasabb (72,0%), mobiltelefonnal való ellátottságuk azonban lényegesen alacsonyabb a teljes népesség átlagánál (51 darab jut 100 háztartásra). Ebben nem annyira a jövedelmek eltérése, mint inkább az újdonságok használatának képessége, illetve annak hiánya játszik szerepet. A mobiltelefonok csökkenő mérete és egyre szélesebb körű szolgáltatásai, melyek a fiatalokat újabb és újabb készülékek vásárlására sarkallják, az idősebb generáció számára inkább taszítóak. A gyermekes háztartásokra éppen ennek fordítottja jellemző. Vezetékes telefonnal való ellátottságuk némileg elmarad az átlagostól (63,5%), a mobiltelefonok száma viszont az átlag másfélszerese. Ez utóbbi csak részben következik a gyermekes családok nagyobb létszámából, mivel a mobiltelefonnal ellátott háztartások aránya is 19,1 százalékponttal magasabb az összes háztartás átlagánál (92,1%).

A különböző háztartástípusok közül legnagyobb arányban a gyermektelen házaspárok

rendelkeznek vezetékes telefonnal (75,7%). Ebbe a kategóriába tartozik a nyugdíjas házaspárok többsége is, ahol viszont a mobiltelefonnal való ellátottság relatíve kicsi (66,8%). A 30 év alatti egytagú háztartások mobiltelefon-ellátottsága ezzel szemben gyakorlatilag teljes volt (96,7%), míg vezetékes telefonnal kevesebb mint egyharmaduk (30,7%) rendelkezett 2005-ben. Ebben szerepe van a fiatalok életmódjának (keveset vannak otthon, nagy társasági életet élnek, fontos, hogy bárhol, bármikor elérhetők legyenek), valamint annak, hogy az átlagosnál nagyobb arányban élnek bérelt lakásban, esetleg több más fiatallal is megosztva azt, mely esetben a vezetékes telefon bekötése és költségének megosztása bonyolultabb lehet számukra.

A háztartások által használt mobiltelefonok 93,7%-a saját tulajdonú volt 2005-ben, melyeknek több mint négyötödét a kártyás készülékek tették ki. A feltöltőkártyás használatnál a kiadások jól kontrollálhatók, amely fontos szempont lehet egyrészt a gyermekes háztartásokban a gyermekeknek vásárolt telefonoknál, másrészt a szerényebb anyagi körülmények között élőknel, hiszen nincs havidíj, és előre meghatározható, hogy mennyit szán a fogyasztó telefonálásra. A típus további előnye, hogy az előre feltöltött egyenleg felhasználása után ugyan az újabb feltöltésig további hívások nem kezdeményezhetők, a készülék tulajdonosa azonban hívható marad, és a segélyhívó számok is elérhetők, ez a lehetőség főleg a szegényebb háztartások számára fontos. Az alsó decilisben a mobiltelefonok 90%-a kártyás, a felső decilisben ez az arány csak 60%. A felső decilisben a legmagasabb mind a saját előfizetéses, mind a céges mobiltelefonok 100 háztartásra jutó száma. 100 háztartásra számolva legtöbb mobiltelefonnal a gyermekes háztartások rendelkeznek, melyek háromnegyede kártyás, feltételezhetően részben a nagyobb gyermekek által használt. A nyugdíjas háztar-

tásokban található viszonylag szerény mennyiségű mobiltelefon 90%-a is feltöltőkártyás.

A kiadási struktúra alakulására az utóbbi években a telefonálási szokások változása, a mobiltelefon ugrásszerű terjedése volt a legjelentősebb hatással. 2005-ben minden magánháztartásban élő személy átlagosan havi 3500 Ft-ot költött hírközlésre (telefonra, internetre és postai szolgáltatásokra), ami összes kiadásának 6,5%-át jelentette. Ez 2003 óta folyamatosan évi 10% körüli növekedést jelent, és az előzetes adatok szerint 2006-ban is további 14%-os (változatlan áron számított) emelkedés következett be.

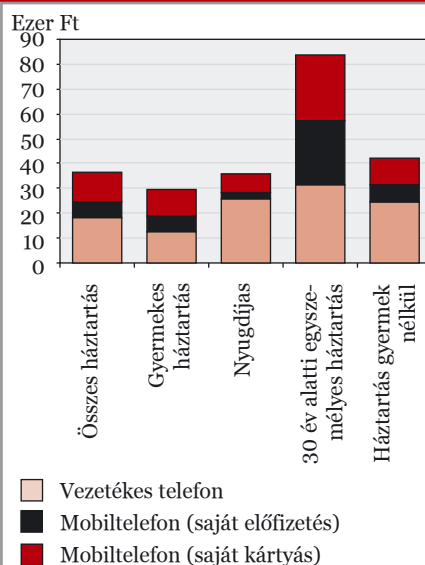
A telefonálásra fordított egy főre jutó éves kiadás 2005-ben megközelítette a 37 ezer Ft-ot, mely azonban a jövedelmek nagysága szerint erősen szóródott. Az alsó decilisben az egy évben telefonálásra fordított összeg 14 169 Ft, a felső decilisben ennek ötszöröse, 70 788 Ft. A legalsó decilist kivéve a többi decilisben a háztartások az összkiadásuknak valamivel nagyobb hányadát fordítják telefonálásra, mint a legfelső decilisben, ami e tétel viszonylag kicsi jövedelemrugalmasságát jelzi. Ezt bizonyítja az is, hogy a tényleges előfordulásra jutó telefonálási kiadás a felső decilisben mindössze másfélszerese az alsóra jellemzőnek.

A gyermekes háztartások egy főre jutó telefonálási kiadásai alacsonyabbak az átlagosnál (29 808 Ft), a különbség elsősorban a vezetékes telefonok használatából adódik. Ugyanakkor az egy főre jutó összkiadásuk is alacsonyabb, és így a csoport kiadási részaránya hasonló az átlaghoz.

A nyugdíjas háztartások egy főre jutó vezetékes telefonra fordított kiadásai (26 028 Ft) ezzel szemben lényegesen meghaladják az átlagos értéket (18 370 Ft). Ők viszont csak feleannyit költenek mobiltelefonálásra, mint az átlag, s annak is csak 20%-át havidíjas előfizetésre. Összességében azonban összkia-

saikból a gyermekes családok valamivel nagyobb hányadot fordítanak telefonálásra, mint a nyugdíjas háztartások. A főbb háztartástípusok közül legtöbbet a 30 év alatti egyedül élők költenek, az átlagnak mintegy 2,3-szorosát, 83 932 Ft-ot, míg a gyermekeken házaspárok egy főre vetítve ennek alig több mint felét, 42 300 Ft-ot.

4.7. ábra Egy főre jutó telefonálási kiadások a főbb háztartástípusokban, 2005

Forrás: HKF.

A telekommunikáció térhódítása várhatóan a következő években is folytatódik. Az időközben telítődő piacokon a szolgáltatások bővítésével és innovációkkal igyekeznek a szolgáltatók bevételeiket növelni. Ahogy a társadalom egyre szélesebb körben veszi igénybe a technológiai újításokat, a háztartások hírközlési kiadásai is további növekedés várható.

FOGALMAK

Aktív keresők: az alkalmazásban állók, a szövetkezeti tagok (beleértve azokat is, akik felmondási idejüket töltik, táppénzen vagy szülési szabadságon vannak), az egyéni vállalkozók és a társas vállalkozások tagjai (beleértve azokat is, akik táppénzen vannak), az alkalmi munkások, a napszámosok (ha ez a főtevékenységük) és a segítő családtagok, kivéve, ha ezt a tevékenységüket nyugdíjasként végzik.

Aktív kereső nélküli (inaktív) háztartások: A háztartás tagjai között nincs egyetlen aktív keresőtevékenységet folytató személy sem. Ezen belül a háztartás-összetétel alapján megkülönböztethető (1) a nyugdíjas (ahol a háztartásban van nyugdíjas) és (2) az egyéb inaktív (ahol a háztartásban nincs nyugdíjas) háztartások csoportja.

Aktív keresős háztartások: A háztartás tagjai között van legalább egy aktív kereső, de ez a személy nem feltétlenül a háztartásfő.

Deciliseloszlás: egy ország (vagy egy részének, társadalmi rétegének) jövedelmi helyzetét leíró x változó (egy főre, egy háztartásra, egy fogyasztási egységre jutó bruttó vagy nettó jövedelem) deciliseloszlásán a megfigyelt egységek az x változó értéke szerint sorba rendezett tizedeinek az összjövedelemből való részesedését értjük.

Folyó fogyasztási kiadás: a negyedéves feldolgozásból származó adat nem tartalmazza a nagy értékű tartós javak vásárlására és a lakásberuházásra fordított összegeket.

Gyermek: A háztartások gyermekszám szerinti csoportjaiban gyermeknek tekintjük a 20 éven aluli eltartott, gyermek családi állású, nappali tagozaton tanuló vagy jövedelemmel nem rendelkező személyeket.

Háztartás: olyan személyek együttese, akik egy lakásban élnek, gazdasági egységet alkotnak abban az értelemben, hogy a megélhetési költségeket közösen viselik, függetlenül attól, hogy van-e közöttük családi kapcsolat.

Háztartásfő: Egycsaládos háztartásban a férj vagy a férfi élettárs, egyszülős háztartásban a szülő. Többszaládos háztartásban a családfeők közül az aktivitás, a nem és a kor figyelembevételével jelölik ki a háztartásfeőt. Ugyanez a kiválasztás rendje a nem családi háztartásokban is.

Háztartási költségvetési felvétel (HKF): Reprezentatív (10 000 háztartásra kiterjedő) mintán alapuló lakossági adatgyűjtés. A háztartásokat a kérdezőbiztosok személyesen felkeresik, évente kétszer kikérdezik és kiadási-fogyasztási napló vezetésére kérik fel. A HKF a lakosság személyes célú fogyasztásáról, illetve jövedelmeiről szolgáltat adatokat.

Inaktív keresők: a munkanélküli-járadékban, munkanélküliek jövedelempótló támogatásában, elhelyezkedési támogatásban, gyermekgondozási díjban, segélyben vagy támogatásban részesülők, a saját jogú öregségi vagy rokkantsági nyugdíjasok, járadékosok akkor is, ha kereső tevékenységet folytatnak, valamint a munkaviszonyban nem álló, hozzátartozói jogon nyugdíjasok, járadékosok, az önkormányzatok szociális segélyezettjei, az egyéb inaktív keresők (házuk, lakásuk, földjük bérbeadásából, albérlők, ágybérlők tartásából élők, illetve azok, akiknek megélhetését az ingatlanra, lakásra kötött eltartási, illetve életjáradéki szerződés biztosítja).

Kiadások: A magyar háztartás-statisztikai számbavétel a személyes fogyasztás elvén alapul, amelyen belül megkülönbözteti a vásárolt, illetve a saját termelésből származó és a természetben kapott javak fogyasztását. Az utóbbiak helyi felvásárlási árakon számított értéke bekerül a háztartás összes kiadásába, akár maga fogyasztotta el, akár elajándékozta.

Piaci (munka-) jövedelem: a munkaviszonyból, másodállásból, egyszeri megbízáson alapuló munkavégzésből, vállalkozásból, egyéb önálló tevékenységből, mezőgazdaságból származó jövedelem.

Társadalmi jövedelem: a nyugdíj- és egyéb társadalombiztosításból származó, valamint a szociális jövedelem (táppénz, gyed, gyes, családi pótlék, szülési és nevelési segélyek, egyéb rendszeres és alkalmi szociális segélyek, munkanélküli juttatások, árvaellátás stb.).

5. TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS ÉS MOBILITÁS

5.1. Társadalmi rétegződés

5.1.1. A foglalkoztatottak¹⁴ társadalmi rétegződése

Az elmúlt évtizedekben hazánkban jelentősen átalakult a foglalkozási szerkezet, amelynek egyik jellegzetes megnyilvánulása a szellemi munkakörök térnyerése. 2005-ben a foglalkoztatott férfiak 24, a nők 29%-a tartozott a vezetők és az értelmiségiek, szakértők, hivatalnokok kategóriájába.

E réteg belső tagolódása számottevő különbségeket mutat nemek szerint. Noha

mindkét nem esetében közel 10%-os a felső és középszintű vezetők, a nagy- és középvállalkozók, illetve a legképzettebb értelmiségiek, a magas beosztású hivatalnokok, szakértők hányada, a férfiak esetében kétszeres, a nőknél csaknem háromszoros az aránykülönbség az alsó szintű vezetők, értelmiségiek, hivatalnokok javára. Ennél is nagyobb a differencia a szakképzett irodai, technikus, kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúakat tekintve: a foglalkoztatott férfiak 12, a nők 38%-át találjuk ebben a csoportban.

5.1. tábla A foglalkoztatottak megoszlása társadalmi-foglalkozási rétegek és nemek szerint, 2005

	(%)		
Társadalmi-foglalkozási réteg	Férfi	Nő	Összesen
Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	4,7	2,9	3,8
Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	4,2	4,3	4,3
Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	15,6	21,5	18,4
Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	11,6	36,6	23,1
Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	12,5	8,1	11,0
Mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	1,7	0,7	1,3
Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	17,8	4,6	11,8
Betanított munkát végzők	25,0	12,1	19,0
Egyszerű (szakképzetlen) munkát végzők	5,7	9,2	7,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mikrocenzus.

¹⁴ Az elemzésben használt tipológia kialakításakor a jelenleg vagy korábban foglalkoztatottak esetében négy alapinformációt vettünk figyelembe: 1) az egyéni foglalkozás FEOR szerint kódolva; 2) foglalkozási viszony a következő kategóriák szerint: egyéni vállalkozó, társas vállalkozás tagja, egyéb (alkalmazott, szövetkezet tagja, segítő családtag, alkalmi munkát végző); 3) beosztottak, alkalmazottak száma: nincs beosztott, alkalmazott, 1–10 beosztott, alkalmazott, 11 vagy több beosztott, alkalmazott; 4) a munkahely ágazati hovatartozása: mezőgazdaság, nem mezőgazdaság. A munkaerőpiacról kiszakadók és az oda soha nem kapcsolódók esetében a rétegeképző ismérvek a következők voltak:

1) gazdasági aktivitás; 2) az intézményes kereteken kívül álló munkanélküliek esetében: hány hónapja nincs munkája.

A fizikai foglalkozásúak között a férfiak vannak többségben. Közülük a foglalkoztatottak közel fele tartozik ide, míg a nőknek csak 26%-a. Részleteiben: a férfiak csaknem egyötöde szakképzett munkás vagy közvetlen termelésirányító, és 31%-uk végez betanított vagy szakképzetlen munkát; a nők között a szakképesítéssel rendelkezőkhez viszonyítva jóval magasabb – több mint négyszeres – az egyszerű (szakképzetlen) foglalkozásokat folytatók részaránya.

Az 1990-es években ugrásszerűen megnőtt az önfoglalkoztatók és a különböző méretű vállalkozásokban dolgozók aránya. 2005-ben a foglalkoztatott férfiak majdnem egyötöde, a nők 11%-a tartozott ebbe a társadalmi csoportba. Hasonlóan az alkalmazottakhoz, ez a réteg is nemek szerint erősen tagolt. A férfiaknál 6,4%-os a foglalkoztatók részaránya, 5% legfeljebb 10 alkalmazottal dolgozik, míg 1,3%-uk nagy- és közép vállalkozó. A nőknek mindössze 2,6%-a tartozik a munkaadók közé, s a nagyvállalkozói réteg itt szinte teljesen hiányzik. Alacsonyabb a hányaduk az önfoglalkoztatók között is, csakúgy, mint az

iparban, a kereskedelemben és a különböző típusú szolgáltatásokban dolgozóknál (6%, míg a férfiaknál 8%). A mezőgazdasági önállóak aránya mindkét nem esetében elenyésző.

A foglalkoztatottak társadalmi rétegződésének másik lényeges tényezője a korcsoport. Minél idősebbeket vizsgálunk, a felső és középszintű vezetők, a magasán képzett értelmiségiek, szakértők aránya egyre magasabb. Ezt alapvetően két körülmény magyarázhatja. Egyfelől számításba kell venni, hogy az 1990-es években elsősorban a rosszabb foglalkozási pozícióba szorulókat kerültek ki a munkaerőpiacról (lettek rokkantnyugdíjasok, egyéb inaktívak stb.), az idősebb foglalkoztatottak között így, mintegy visszahatásként, növekedett a kedvezőbb státuszúak aránya. Másfelől ezek a pozíciók sok esetben természetesen kötődnek az életpálya későbbi szakaszaihoz, hiszen elérésüknek feltétele a megfelelő munkaerőpiaci tapasztalat, a felhalmozott anyagi, emberi és kapcsolati tőke. Hasonló okokra vezethető vissza az is, hogy a kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók hányada magasabb az idősebbek,

5.2. tábla A foglalkoztatók, az önfoglalkoztatók aránya a foglalkoztatottak között, nemek szerint, 2005

	(%)	
Megnevezés	Férfi	Nő
<i>Foglalkoztatók</i>	6,4	2,6
Nagy- és közép vállalkozók	1,3	0,3
Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatók	4,0	2,1
Mezőgazdasági kisfoglalkoztatók	1,1	0,2
<i>Önfoglalkoztatók</i>	2,1	1,6
Szabadfoglalkozású magasán képzett értelmiségiek	0,3	0,3
Szabadfoglalkozású alsó szintű értelmiségiek és magasán képzett technikusai foglalkozású önállók	1,8	1,3
<i>Nem mezőgazdasági egyéni vállalkozók</i>	8,4	5,8
<i>Mezőgazdasági egyéni vállalkozók</i>	1,7	0,7
Összesen	18,6	10,7

Forrás: Mikrocenzus.

mint a fiatalabbak között. A 30 év alatti foglalkoztatott férfiaknak csak alig egytizede tartozik ebbe a társadalmi csoportba, a 40–49 éveseknek viszont már csaknem az egyötöde.

Az alsó szintű vezetők és értelmiségiek, beosztott hivatalnokok és a magasan képzett technikai irányítói foglalkozásúak részaránya az előbbiektől eltérően nem mutat korcsoportos különbségeket, noha 2001-ben ebben a társadalmi-foglalkozási rétegben is a felső vezetőkhöz hasonló életkori hatást tapasztaltunk. Úgy tűnik azonban, hogy napjainkban a 15–29 évesek az iskola-

padból kikerülve néhány év gyakorlat után könnyebben kerülnek valamilyen alsóbb vezetői pozícióba, mint elődeik.

Az elmúlt évek egyik sajátos fejleménye, hogy emelkedett a képzettséget igénylő szolgáltatási, kereskedelmi, irodai, technikai – más szóval kiszolgálói, asszisztensi – jellegű tevékenységeket végzők aránya. Ebben a kategóriában a legmarkánsabbak a korcsoport szerinti különbségek, főleg a férfiak esetében. Amíg a 15–29 éves foglalkoztatott férfiak 18%-a tartozik ide, addig az 50 éven felülieknek csak 7%-a. De a nők esetében is karakteresek ezek a

5.3. tábla A foglalkoztatottak megoszlása társadalmi-foglalkozási rétegek, korcsoport és nemek szerint, 2005

Társadalmi-foglalkozási réteg	(%)			
	15–29	30–39	40–49	50–
éves				
Férfi				
Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók, magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok	6,2	8,2	9,3	12,6
Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikai, irányítói foglalkozásúak	15,4	15,3	14,4	17,4
Egyéb technikai, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	18,4	12,7	7,6	6,9
Kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	8,1	16,0	18,3	19,1
Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	19,1	17,9	18,5	15,7
Betanított vagy szakképzetlen munkát végzők	32,7	29,8	31,9	28,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Nő				
Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók, magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok	6,1	6,4	6,9	9,4
Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikai, irányítói foglalkozásúak	21,2	21,6	22,1	21,1
Egyéb technikai, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	46,2	38,9	32,8	30,2
Kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	5,8	9,6	9,3	10,0
Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	4,7	5,3	4,4	4,1
Betanított vagy szakképzetlen munkát végzők	16,0	18,3	24,6	25,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mikrocenzus.

differentenciák: a 30 éven aluliaknak majdnem a felét, míg az 50 éven felülieknek 30%-át találjuk 2005-ben ebben a csoportban.

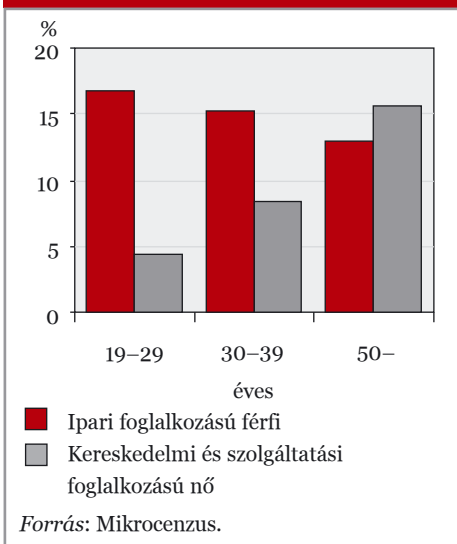
A szakképzett ipari foglalkozásúak, a közvetlen munkairányítók előfordulása már korántsem mutat ilyen mértékű életkori variabilitást, a nemek szerinti különbségek azonban markánsak: a férfiak közel ötöde, míg a nők alig 5%-a sorolható ebbe a rétegbe. A betanított vagy képzetlen foglalkozásúaknál ismét jelentkezik az életkori hatás, mégpedig a férfiak és a nők esetében eltérő módon: az előbbiek között az életkor emelkedésével visszaesik, az utóbbiak körében emelkedik a hányaduk. Mindez a férfiak esetében leginkább a betanított gépkezelők és összeszerelők, valamint az egyszerű ipari foglalkozásúak, a nők esetében pedig a szolgáltatási munkát végzők részarányának változásával függ össze. 2005-ben a 30 éven aluli foglalkoztatott férfiak 18%-a volt

betanított vagy képzetlen ipari foglalkozású, az 50 éven felülieknél viszont csak 13%-os volt ez az arány. A szakképzetlen kereskedelmi, szolgáltatási munkát végző nők esetében egyrészt ennél markánsabbak a korcsoportos különbségek; másrészt náluk az idősebbek között nagyobb az előfordulási gyakoriság: az 50 éven felüli munkavállalók 16, míg a 30 éven aluliaknak mindössze 4%-a végez ilyen jellegű tevékenységet.

A differenciáló tényezők harmadik jelentős csoportját a területi-lakóhelyi jellemzők képezik, amelyek különösen szembetűnőek, ha a foglalkoztatottakra, ezen belül pedig a legfiatalabbakra összpontosítunk. A Budapesten élő 15–29 éves foglalkoztatottak 37%-a vezető vagy értelmiségi, illetve szakértő; ez az arány a községekben élő hasonló korú társaiknál mindössze 17%. Noha 2001 óta a vezetői rétegbe tartozók aránya Budapesten és a községekben is emelkedett, a területi különbségek nem mérséklődtek. Valamelyest kisebb – de még így is több mint 10 százalékpontos – részarány-különbség van a fővárosiak és a községekben élők között a szakképzett szolgáltatási, kereskedelmi, irodai foglalkozásúak esetében – az előbbiek javára. A Budapesten élő fiatal foglalkoztatottak esetében ez az arány 35%-os, a városokban azonban már csak 30, a községekben pedig 25%-ot tesz ki. A betanított vagy szakképzetlen munkát illetően ennél jóval nagyobbak a differenciák: míg a fővárosi foglalkoztatott fiataloknak csak 14, addig a községben élők 36%-a végez ilyen tevékenységet, sőt ez utóbbiak esetében az ezredforduló óta 3 százalékpontnyi növekedést regisztráltunk.

A foglalkozásszerkezeti struktúra az elmúlt három és fél évtizedben végbement átalakulását mutató index azt fejezi ki, hogy összességében mekkora volt a foglalkozásszerkezetnek az egyik időszakról a másikra

5.1. ábra Egyes betanított és szakképzetlen munkát végzők aránya a foglalkoztatottakon belül, 2005

5.4. tábla A 15–29 éves foglalkoztatottak megoszlása társadalmi-foglalkozási rétegek és a lakóhely településtípusa szerint, 2005

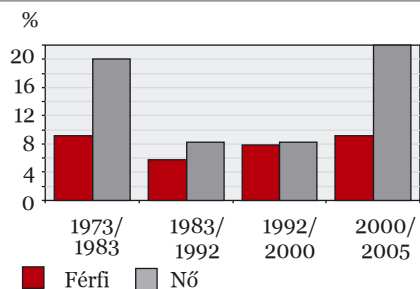
	(%)			
Társadalmi-foglalkozási réteg	Budapest	Megye- székhely, megyei jogú város	Többi város	Község
Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók, magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	10,2	8,1	4,6	3,6
Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	26,5	19,1	16,4	12,9
Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	35,1	31,7	30,6	25,3
Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	6,9	6,8	7,2	5,9
Mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	0,0	0,1	0,6	0,9
Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	7,0	12,6	14,7	15,6
Betanított munkát végzők	10,2	17,2	20,3	27,5
Egyszerű (szakképzetlen) munkát végzők	4,1	4,4	5,7	8,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mikrocenzus.

bekövetkezett változása. (A foglalkozásszerkezeti változás mérésére szolgáló mutató kiszámítási módját lásd a fogalommagyarázatok között.)

A mutató szerint a nők esetében a foglalkozási struktúra változása annak ellenére volt nagyobb mértékű, hogy a kilencvenes évek eleje és az ezredforduló között alig mutatható ki nemek szerinti különbség. Figyelmet érdemel az is, hogy míg 1983-ban az aktív kereső férfiak foglalkozási struktúrája 9%-ban tér el a tíz évvel korábbi állapottól, addig a nyolcvanas éveket inkább a konzerválódás jellemezte. A kilencvenes években ismét a struktúra megváltozásának jelei mutatkoztak, 2000 után pedig, elsősorban a nők körében, jelentős foglalkozásszerkezeti átrendeződés ment végbe. Ezek a változások

5.2. ábra A foglalkozásszerkezeti változást jelző indexek

Forrás: Társadalommobilitás-vizsgálatok, 1973–1992; Életmód/időmérleg-vizsgálat, 2001; Mikrocenzus, 2005.

jórészt egyes foglalkozási csoportok gyarapodásának, illetve apadásának következtében álltak elő. Elsősorban a szakképzetlen munkások arányának csökkenésével és ezzel párhuzamosan a szakmunkás státusúak növekedésével magyarázható, de a változások egyik jellegzetes megnyilvánulása volt a szellemi munkakörök térnyerése is, főleg a nők körében.

5.1.2. Az inaktívak és a munkanélküliek társadalmi rétegződése

Ma a foglalkoztatottak a népességen belül kisebbségben vannak. Ez a tény előtérbe állítja az inaktívak és a munkanélküliek rétegződésének problémáját. Az inaktívak réteghelyzetét az utolsó – tehát az inaktívvá válásukat megelőző – munkaerő-piaci/foglalkozási pozíciójukkal azonosítjuk.

A munkaerőpiacról kiszorult rokkantnyugdíjasok 37%-a korábban betanított vagy szakképzetlen munkásként dolgozott, azaz viszonylag nagy hányaduk már aktív idejében is periferikus, kevés előrelépési lehetőséget kínáló pozícióban volt. Ugyanakkor a férfiak között nem jelentéktelen (23%) a szakmunkás státusból rokkanttá válók aránya sem; a rokkantnyugdíjas nők negyede pedig korábban szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási vagy irodai foglalkozást űzött. Az is figyelemre méltó, hogy ebben az aktivitási csoportban viszonylag magas az alsó szintű vezetők, az értelmiségiek és hivatalnokok részaránya. A rokkantnyugdíjasok 8%-a tartozott ide az utolsó foglalkozási státusa szerint.

Az öregségi és a hozzátartozói nyugdíjban részesülők társadalmi-foglalkozási helyzet szerinti összetétele ennél valamivel kedvezőbb képet mutat. Közülük a férfiak 23, a nők 13%-a aktív korában valamilyen vezetői vagy értelmiségi, hivatalnoki, szak-

értői pozíciót töltött be, ám a rokkantnyugdíjasokhoz viszonyítva alig valamivel alacsonyabb azok aránya, akik betanított vagy szakképzetlen munkásként dolgoztak. Az önfoglalkoztatóként nyugdíjba vonulók hányada elenyésző.

Az öregségi és egyéb saját jogú nyugdíjban részesülők utolsó foglalkozás szerinti struktúrájának formálásában kulcsszerepe van az életkornak. A szakképzett szolgáltatási, kereskedelmi, irodai, technikus rétegbe tartozók részaránya a fiatal, 50–54 éves nyugdíjasok között a legmagasabb, míg az idősebb generációkban egyre alacsonyabb. Ez – feltehetően – a foglalkozási szerkezet időbeli változásával függ össze: a rövidebb ideje nyugdíjba vonultak között többen vannak olyanok, akik korszerűbb szakmát űztek; ezzel szemben a szakképzetlen munkások hányada korábban volt magasabb.

A mikrocenzus idején a munkanélküliek 37%-ának legalább 12 hónapja nem volt állása. A rövidebb ideje munka nélkül lévő férfiak 46, a nők 34%-a az állása elvesztése előtt betanított vagy szakképzetlen munkát végzett. Magas, közel egyharmadnyi az érintett nők között azok hányada, akik szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási, irodai státusokból szorultak ki. Az önmagukat az egyéb inaktív keresők közé soroló férfiak és nők egyaránt 15%-a volt 12 hónapnál kevesebb ideje munka nélkül a felmérés időpontjában.

5.2. Társadalmi mobilitás

Társadalmi mobilitáson az egyén, illetve a család társadalmi pozíciójának megváltozását értjük. Mértéke a társadalom nyitottságáról, illetve zárttságáról informál. Az elmozdulás lehet vertikális vagy horizontális

irányú. Az előbbi a hierarchia különböző szintjei között, az utóbbi annak azonos szintjén zajlik. A társadalmi mobilitás mérése két nézőpontból történhet: köthetjük a változást a származási helyzethez – itt első sorban az apa társadalmi-foglalkozási csoportját vesszük figyelembe –, de viszonyíthatunk az egyén korábbi társadalmi pozíciójához is. Az előbbi esetben nemzedékek közötti (intergenerációs), az utóbbiban nemzedéken belüli (intragenerációs) mobilitásról beszélünk.

Az elmúlt két évtizedben Magyarországon csökkent a társadalmi mobilitás. Az állítás mind a nemzedékek közötti, mind a nemzedéken belüli mozgásokra igaz. A kilencvenes években jelentősen megemelkedett azok aránya, akik ugyanabba a munkaerő-piaci/foglalkozási rétegbe tartoztak, mint a szüleik. Ez a tendencia legerőteljesebben a fiatalok, illetve a foglalkozási hierarchia tetején és annak alján elhelyezkedők, vagyis a vezetők és értelmiségiek, illetve a képzetlen munkások esetében érvényesül, de az önálló vállalkozók körében is hasonló mértékű státusátörökítésről beszélhetünk. A KSH VÉKA panelfelvétele alapján több éven keresztül követhető lesz majd a társadalmi mobilitás számos vetülete.

5.2.1. Nemzedéken belüli mobilitás

A munkaerő-piaci mobilitás vizsgálatakor az ún. átmenetmátrixok segítségével próbáljuk meg leírni a munkaerő-piaci státusok közötti áramlás irányát és mértékét. Az 5.5. táblában látható kilépési arányszámok azt mutatják meg, hogy a 2004-ben különböző munkaerő-piaci pozícióban lévők milyen státusban voltak 2005 tavaszán. (Az adatok nem az adott hónapban feljegyzett, hanem az adott évre vonatkozó jellemző munkaerő-piaci státust mutatják).

A főatlón helyezkednek el az immobilok, vagyis azok, akiknek a két vizsgált időpontban azonos volt a munkaerő-piaci státusuk. Ezek aránya – a státus természetéből adódóan – a nyugdíjasok, valamint a tartósan betegek, fogyatékosok körében a legmagasabb. Az előbbieket közül a férfiak 1, a nők mindössze fél százaléka vállalt keresőmunkát. Míg azonban a férfiak teljes munkaidős alkalmazottként, a nők jellemzően heti 30 óránál többet dolgozó vállalkozóként tértek vissza a munkaerőpiacra. A tartósan betegek és fogyatékosok járuléka melletti munkavállalás a vizsgált évben a nyugdíjasokéhoz hasonlóan ritkának bizonyult.

A 2004-ben keresőmunkát végző férfiak mintegy 90%-a a következő évben is a munkaerőpiac aktív szereplője volt; a nőknél ez az arányszám mindössze két százalékponttal volt alacsonyabb.

A 2004-ben még dolgozók férfiak 10, míg a nők 11%-a került munkanélküli vagy más inaktív státusba. A nyugdíjassá válók aránya mindkét nem esetében alacsony (1% körüli), míg a munkanélkülivé válás a férfiak esetében 7, a nőknél 6%-os volt. Tanulói státust alig több mint 1–1% szerzett, az egyéb inaktív kategóriába kerülők hányada szinte jelentéktelen. A nők esetében egy másik mobilitási pálya, a gyermekgondozási szabadság igénybevétele is előfordult.

Az egyértelműen lefelé történő mobilitást jelentő munkanélküli státus – ahogy az a részletesebb táblákból kiderül – mindkét nem esetében a teljes munkaidőben foglalkoztatott alkalmi munkavállalókat sújtja leginkább. Az említett atipikus munkavállalók körében a státusvesztés ilyen formája mindkét nem esetében hasonlóan magas arányban (41–43%) fordult elő.

A munkanélküliként regisztráltak körében magától értetődően nagyobb mobilitást tapasztalunk. A 2004-ben a magukat munkanél-

**5.5. tábla. A 16 évesnél idősebbek munkaerő-piaci áramlása
2004 és 2005 között**

								(%)
Jellemző munkaerő-piaci státusz 2004-ben	Jellemző munkaerő-piaci státusz 2005-ben							Össze- sen
	dolgozik	nyugdíjas	tartósan beteg, fogya- tékos	munka- nélküli	tanul	egyéb inaktív	gyes/ gyed	
Férfi								
Dolgozik	89,5	0,9	0,8	7,1	1,1	0,5	–	100,0
Nyugdíjas	1,0	98,8	0,2	–	–	–	–	100,0
Tartósan beteg, fogyatékos	1,8	0,1	98,1	–	–	–	–	100,0
Munkanélküli	26,6	1,4	0,6	69,3	0,7	1,4	–	100,0
Tanul	4,9	–	–	0,4	94,8	0,0	–	100,0
Egyéb inaktív	19,5	–	–	11,0	2,9	66,6	–	100,0
Összesen	54,9	20,7	8,4	7,3	7,8	0,7	–	100,0
Nő								
Dolgozik	87,5	1,3	0,6	6,1	2,2	1,5	0,8	100,0
Nyugdíjas	0,6	98,4	1,0	–	–	–	0,0	100,0
Tartósan beteg, fogyatékos	1,2	0,2	98,5	–	0,1	–	0,0	100,0
Munkanélküli	19,0	–	0,6	75,2	2,6	1,7	0,9	100,0
Gyes/gyed	7,5	–	0,2	3,8	86,9	1,0	0,6	100,0
Tanul	4,2	–	–	1,7	0,7	93,4	0,0	100,0
Egyéb inaktív	3,7	1,4	–	5,8	4,4	1,1	83,6	100,0
Összesen	38,4	31,7	7,7	6,1	6,6	7,5	2,0	100,0
Forrás: VÉKA., 2005.								

Forrás: VÉKA., 2005.

küliként definiáló férfiak 69, a nők 75%-ának volt ugyanaz a státusa egy év múlva is. Feltételezhetően ebben a kategóriában nemcsak tartósan munkanélkülieket találunk, hanem olyanokat is, akik rövidebb munkavállalási, esetleg más inaktivitási periódus után ismét elvesztették az állásukat. Mindkét nem esetében figyelemre méltó a státuszváltók aránya. A 2004-ben munka nélkül lévő férfiak negyede, a nőknek pedig ötöde a következő évben már dolgozott. Az 1990-es években jellemző tipikus mobilitási utak, amelyek a munkanélküli státusból a rokkantnyugdíjas, illetve az egyéb inaktív kategóriába vezettek, napjainkban már – úgy

tűnik – nem jellemzőek. (Ehhez feltehetően a rokkantnyugdíjazás feltételeinek megszigorítása is jelentősen hozzájárult.)

Az egyéb inaktív státusz kilépési arányszámai a férfiakat és nőket tekintve jelentősen eltérnek. Míg a 2004-ben egyéb inaktívként számon tartott férfiak negyede egy évvel később már dolgozott, a nőknek csupán 4%-ára volt igaz ez az állítás. Ez utóbbiak jelentős hányadát (84%) változatlanul egyéb inaktív pozícióban találjuk. A tendencia magyarázata a kategóriába tartozók nemenként eltérő összetételében rejlik. Az ide tartozó nők nagy része főállású háztartásbeliként a

családtagokat látja el, ami vélhetően hosszú távú elköteleződést jelent, így egy részüket feltehetően évekkel később is ebben a pozícióban találunk. A részletes táblákból az is kitűnik, hogy az egyéb inaktív kategóriába sorolt férfiak többsége sorkatonai szolgálatot teljesít. Egy évvel később ezeknek a férfiaknak háromnegyedét foglalkoztatottként látjuk viszont; 50%-uk teljes munkaidőben alkalmazott, további negyedük pedig heti 30 óránál többet dolgozó alkalmi munkavállalói státusba kerül. A maradék negyedrészt mobilitási útja a munkanélküliségbe vezet.

Az 50 év feletti, de még nyugdíjkorhatár alatti népesség mobilitásvizsgálatának eredményeiből kiderül, hogy a 2001-ben még dolgozó, 2004-ben már 50 év feletti, de nyugdíjkorhatár alatti népesség mindössze kétharmada volt 2004-ben is foglalkoztatott. Öregségi nyugdíjassá vált a férfiak 12, a nők 14%-a. Nagyobb differenciát tapasztalunk a rokkantnyugdíjba vonultak nemenkénti arányát tekintve; a férfiak 8,1, a nők 5,6%-a sorolható ide. A munkanélküliek hányadában nincs különbség a nemek között: egységesen 2,7%. Az özvegyi nyugdíjazás elenyésző, az egyéb inaktívak hányada a férfiaknál 1% alatti, a nők esetében 2,2%-ot tesz ki.

A nyugdíjazási terveket is figyelembe véve azt látjuk, hogy a 2001-ben még korhatár előtti nyugdíjazást tervezők közelítőleg negyede valósította meg elképzelését. 2004-re 13%-uk öregségi nyugdíjassá vált, a férfiak 7, a nők 5%-a pedig rokkantnyugdíjas lett, a fennmaradó 3,6, illetve 2,8%-nyi hányad munkanélküli státusba került (NKI, Életünk fordulópontjai felvétel, 2005).

5.2.2. Nemzedékek közötti társadalmi mobilitás

Fontos információkkal szolgál a foglalkozási státusz átörökítésének vizsgálata is. Az

intergenerációs kilépési mobilitás átmenetmátrixának átlójában lévő arányszámok azt mutatják meg, hogy milyen mértékű az egyes társadalmi csoportokhoz tartozók társadalmi újratermelődése. Vertikális mobilitásról beszélünk, ha a következő három nagyobb foglalkozási blokk között történik váltás: szakképzetlen munkások (betanított, segéd-, mezőgazdasági); szakmunkások, iparosok, kereskedők, egyéb szellemi foglalkozásúak; vezetők és értelmiségiek. Ha a mozgás ebben a hierarchiában felfelé történik, akkor felfelé irányuló, ellenkező esetben lefelé irányuló mobilitásról beszélünk. Horizontális mobilitásnak az említett három foglalkozási blokkon belüli átrétegződést tekintjük.

Az apa társadalmi csoportjához viszonyítva legnagyobb arányban a szakmunkás- és az értelmiségiréteg újratermelődése valósult meg. Az értelmiségi apák 37, a szakmunkás végzettségűek 40%-ának gyermekei kerültek maguk is valamilyen értelmiségi-, illetve szakmunkás-pozícióba. Amennyiben a két felső (vezető és értelmiségi) réteghez tartozók társadalmi újratermelődését figyeljük meg, még határozottabban kimutatható a szellemi foglalkozású státusz átörökítése. Az ebbe a csoportba sorolt apák gyermekei összességében 42, illetve 53%-ban töltöttek be valamilyen vezető vagy értelmiségi pozíciót. Az egyéb szellemi munkát végzők esetében is magas, közel egynegyednyi a származási rétegben maradtak aránya. Legkevésbé az iparosok és kereskedők, valamint a mezőgazdasági fizikai foglalkozásúak és önállók örökölték át pozíciójukat. Míg az iparosok és kereskedők esetében az alacsony immobilitási mutató jelentős kétirányú horizontális mobilitással párosul – a leszámítottak harmada szakmunkás-pozícióba került, negyedük pedig szellemi foglalkozású státust szerez –, addig a mezőgazdasági foglalkozású apák utódainál komoly felfelé irányuló vertikális mobilitást tapasztalunk. Ez utóbbi-

akhoz hasonló kedvező tendenciát figyelhetünk meg a segéd- és betanított munkások csoportjához tartozó apák gyermekeinek esetében is. A szaktudás nélküli családi környezetből származók több mint harmada ugyanis szakmunkás státust szerez.

Úgy tűnik, hogy a magas iskolai végzettséget igénylő társadalmi csoportok esetében – elsősorban a vezetői származásúak körében – magas a vertikális értelemben lefelé mobilitás aránya. Érdemes arra is figyelni, hogy az értelmiségiek, valamint a szellemi

5.6. tábla. A 17–59 éves háztartásfők társadalmi csoportja az apa társadalmi csoportja szerint, 2005

(%)									
Az apa társadalmi csoportja	A háztartásfő társadalmi csoportja								Össze- sen
	vezető	értelmi- ségi	egyéb szelle- mi	iparos, keres- kedő	szak- mun- kás	betaní- tott munkás	segéd- munkás	mező- gazda- sági fi- zikai és önálló	
Kilépési mobilitás									
Vezetők	22,9	19,1	23,0	4,7	22,7	4,7	1,4	1,5	100,0
Értelmiségiek	15,8	37,4	21,9	6,5	11,5	5,4	1,1	0,3	100,0
Egyéb szellemiek	13,3	15,2	23,6	7,7	27,5	8,3	2,2	2,2	100,0
Iparosok, kereskedők	3,3	9,7	25,2	14,2	33,5	8,4	2,4	3,3	100,0
Szakmunkások	7,6	9,6	16,4	5,9	40,5	10,4	7,6	2,1	100,0
Betanított munkások	4,5	5,7	11,5	7,1	36,9	15,7	12,0	6,5	100,0
Segédmunkások	4,6	3,6	7,3	4,1	34,2	17,4	21,5	7,4	100,0
Mezőgazdasági fizikai és önálló	4,3	3,3	9,4	4,7	36,7	14,6	12,4	14,6	100,0
Összesen	7,9	10,5	15,3	6,1	34,4	11,6	8,8	5,3	100,0
Belépési mobilitás									
Vezetők	11,0	6,9	5,7	2,9	2,5	1,5	0,6	1,1	3,8
Értelmiségiek	16,1	28,8	11,6	8,5	2,7	3,8	1,0	0,5	8,1
Egyéb szellemiek	15,0	13,0	13,9	11,4	7,2	6,4	2,3	3,8	9,0
Iparosok, kereskedők	1,2	2,6	4,6	6,5	2,7	2,0	0,8	1,8	2,8
Szakmunkások	33,9	32,4	38,0	34,1	41,8	31,9	30,6	14,1	35,5
Betanított munkások	8,8	8,4	11,7	18,0	16,7	21,1	21,3	19,4	15,6
Segédmunkások	4,4	2,6	3,6	5,1	7,5	11,4	18,6	10,6	7,6
Mezőgazdasági fizikai és önálló	9,6	5,4	10,8	13,5	18,8	22,0	24,9	48,7	17,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: VÉKA., 2005.

Megjegyzés: Az apa foglalkozásán azt a pozíciót értjük, amelyet akkor töltött be, amikor gyermeke (a kérdezett) 12–16 éves volt.

foglalkozásúak, illetve az iparosok, kereskedők körében erőteljes lefelé irányuló horizontális mobilitás bontakozik ki.

A belépési mobilitás oldaláról nézve a kérdés az, hogy az egyes társadalmi csoportok – újratermelődésük szempontjából – mely csoportokból számíthatnak kisebb vagy nagyobb mérvű utánpótlásra. A vezetők és értelmiségiek rétegében 27–36% között mozog az azonos társadalmi kategóriába sorolt apától származók aránya, egyharmaduk azonban szakmunkás, 11–13%-uk pedig betanított és segédmunkás származású. A szakmunkások több mint kétötöde szakmunkás apától származik, ám jelentős a munkásság alsó csoportjaiból (24%) és a mezőgazdasági fizikaiak köréből (19%) belépők hányada is.

5.2.3. A mobilitás szubjektív megítélése

A vizsgált 18–75 éves népesség majdnem negyede nyilatkozott úgy 2002-ben, hogy a rendszerváltozás óta nem érzett lényeges változást az életkörülményeiben. Közelítőleg minden nyolcadik megkérdezett státusának folyamatos javulását érzékelte; 5% azok részaránya, akik szerint ugyan a kilencvenes évek elején

romlott a helyzetük, de a későbbiekben javult. A 18–75 évesek 34%-a – különböző módokon, de – az átalakulás vesztesének tartja magát.

A státusmobilitás szubjektív értelmezése nyilvánvalóan függ a nemzedéki hovatarozástól, az életkortól, a munkanélküliségről szerzett tapasztalatoktól, attól, hogy az érintett melyik társadalmi osztályba tartozik stb. Korcsoportjuktól függetlenül mindazok, akik az 1990 utáni időszakban többször is munkanélkülivé váltak – s ily módon a munkaerőpiac peremére sodródtak –, sokkal inkább vesztesnek érzik magukat, mint azok, akik folyamatosan dolgoztak.

5.2.4. A megélhetési problémák generációs átöröklése

Más dimenziókhoz hasonlóan a szülői család egykori anyagi helyzete is meghatározónak bizonyul. Az anyagi nehézségek generációk közötti átöröklése egyértelműen kimutatható. Ennek megfelelően minél erőteljesebbek voltak a szülői család anyagi gondjai, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a mai nemzedékek háztartásában is gyakrabban fordulnak elő megélhetési gondok.

5.7. tábla. A megélhetési gondok mértéke* a 17–59 évesek háztartásaiban a szülői család egykori anyagi gondjai szerint, 2005

Anyagi nehézségek előfordulása a szülői családban						
	Nagy nehézségek	Nehézségek	Kisebb nehézségek	Viszonylag könnyen	Nagyon könnyen	Összesen
Szinte állandóan	31,0	27,0	32,0	10,0	1,0	100,0
Elég gyakran	19,0	29,0	41,0	10,0	2,0	100,0
Többször	11,0	21,0	49,0	16,0	3,0	100,0
Ritkán	9,0	18,0	51,0	18,0	5,0	100,0
Soha	9,0	14,0	41,0	26,0	10,0	100,0
Összesen	14,0	21,0	44,0	17,0	5,0	100,0

Forrás: VÉKA, 2005.

* A „Hogyan tud megélni a háztartás?” kérdésre adott válaszok alapján.

FOGALMAK

Belépési mobilitási arányszám: Arról tájékoztat, hogy milyen a különböző társadalmi csoportokba tartozók származási (vagy a nemzedéken belüli mobilitás esetében az első társadalmi-foglalkozási csoport szerinti) összetétele.

Foglalkozásszerkezeti változást jelző index: Az indexek kiszámítása a következő foglalkozási kategóriák szerint történt: felső és középszintű vezető, felső szintű értelmiségi, felső szintű hivatalnok; alsó szintű vezető, alsó szintű értelmiségi, alsó szintű hivatalnok; rutin jellegű szellemi; nem mezőgazdasági vállalkozó; mezőgazdasági vállalkozó; szakmunkás; szakképzetlen munkás; mezőgazdasági munkás. A kiszámítás módja a következő volt: $\Delta = \sum |p_{ik} - p_{im}| / 2$, ahol Δ -val jelöljük magát az indexet, az i a foglalkozási csoportokra utal, a k és az m a különböző vizsgálati éveket, a p pedig az arányszámokat jelöli.

Horizontális mobilitás: A három foglalkozási blokkon (lásd vertikális mobilitás) belüli átrétegződés.

Immobilitási arányszám: Azt fejezi ki, hogy a különböző társadalmi rétegbe tartozó apák gyermekei (a különböző foglalkozási-társadalmi csoportokban a munkaerőpiacra lépők) milyen arányban maradnak meg származási (első társadalmi) csoportjukban.

Kilépési mobilitási arányszám: A nemzedékek közötti mobilitás esetében azt mutatja meg, hogy az adott társadalmi csoportba tartozó apák gyermekei milyen arányban kerülnek különböző társadalmi csoportokba. A nemzedéken belüli mobilitás esetében arról tájékoztat, hogy egy adott társadalmi csoportban a munkaerőpiacra lépők a későbbiekben milyen arányban kerülnek különböző foglalkozási-társadalmi csoportokba.

Vertikális mobilitás: A következő három nagyobb foglalkozási blokk közötti váltás: szakképzetlen munkások (ipari, szolgáltatási, mezőgazdasági); szakmunkások, vállalkozók, egyéb szellemi foglalkozásúak (középrétegek); vezetők és értelmiségiek (szolgáltatói réteg). Ha az így kialakított hierarchiában a megfigyelt személy felfelé lép, akkor felfelé irányuló, ellenkező esetben lefelé irányuló mobilitásról beszélünk.

FÜGGELÉK

Az adózás és a társadalombiztosítás fontosabb változásai, 2006–2007

2006. január 1-jétől:

◆ A személyi jövedelemadó alsó sávhatára 50 ezer forinttal, 1 millió 550 ezer forintra emelkedett (a 18%-os adókulcs maradt), az e fölötti jövedelemrész esetében pedig 38%-ról 36%-ra csökkent az adó mértéke.

◆ Nő az adójóváírás érvényesíthetőségének határa, és a kiegészítő adójóváírás összege.

◆ Az egy és a két gyermeket nevelő családok 2006. január 1-jétől csak családi pótlékra jogosultak, családi kedvezmény már nem jár nekik. A három vagy több gyermeket eltartóknak – jövedelemkorláthoz kötötten – továbbra is jár családi kedvezmény, ami 2006-ban havi 4 ezer forint volt gyermekenként (a 2005. évi 10 ezer forint helyett). Az adókedvezmény teljes összege csak akkor jár, ha a magánszemély éves jövedelme nem haladja meg a 6 millió forintot. Négy vagy annál több gyermeket nevelő családok esetében a jövedelemhatár gyermekenként 500 ezer forinttal nő, de legfeljebb 8 millió forint lehet.

◆ Az önkéntes kölcsönös biztosítópénztári adókedvezmény a pénztárnál vezetett egyéni számlán jóváírt támogatássá alakult át.

◆ A nyugdíj-előtakarékossági számlán vezetett megtakarítás után jóváírás jár, a korábbi adókedvezmény helyett.

◆ A Sulinet-kedvezmény kizárólag számítógép-beszerzésre jár (számítástechnikai eszköz után nem).

◆ Az adómentesen adható iskolakezdési támogatás összege 2006-ban évi 19 ezer forint (a korábbi 17 ezer forint helyett).

◆ A munkáltató a munkavállaló munkába járásának költségeit a jegy, bérlet ellenében térítheti meg, vagy a munkáltató általa vásárolt bérleteket, jegyeket is adhat dolgozóinak.

◆ A szociális gondozói díj évi 120 ezer forintig (2005-ben 48 ezer forintig) adóterhet nem viselő járandóság.

◆ A végkielégítésre jogosult magánszemély a végkielégítés kifizetését megelőzően írásban nyilatkozhat a munkáltatónak, hogy nem évek között elosztva, hanem kézhezvételnél számolja el a végkielégítés után járó adót.

◆ Az egyéni vállalkozó és a mezőgazdasági őstermelő az adóévben megfizetett helyi iparűzési adó teljes összegével csökkentheti a bevételét (2005-ben a felével lehetett), de továbbra is csak akkor, ha az adóév utolsó napján nincs az állami vagy az önkormányzati adóhatóságnál nyilvántartott adótartozása.

◆ Az átalányadózó egyéni vállalkozónak és mezőgazdasági kistermelőnek az átalányadó összegét az összevont adóalapnál alkalmazandó mindenkori adótábla szerint kell kiszámítania.

◆ A szakképző iskolai tanulót tanuló szerződéssel foglalkoztató egyéni vállalkozó, mezőgazdasági őstermelő a bevételét minden megkezdett hónap után az adóév első napján érvényes minimálbér 24 százalékával csökkentheti (ez a mérték 2005-ben 20 százalék volt).

◆ Az egyszerűsített köztelherviselési hozzájárulásról (ekho) szóló törvény szerint egyszerűsített módon tehetnek eleget adó- és járulékfizetési kötelezettségüknek jellemzően a művészet, kultúra, sajtó területén tevékenykedők. Az új adónem a magánszemélyek számára választható, az ekhot választókkal szerződéses kapcsolatban álló kifizetők számára kötelező. Az ekho alapja az ekhoval érintett bevétel, áfa nélkül. Magánszemély ekhoja az ekhoalap 15 százaléka, kivéve előzetes nyilatkozat alapján a nyugdíjasok és a más forrásból származó jövedelem után a járulékfizetés felső határának megfelelő nyugdíjjárulékot már megfizetők esetében, számukra csak 11 százalék az ekho. (A kifizetőnek az ekhoalap után 20 százalék – 11 százalék egészségbiztosítási és 9 százalék nyugdíjbiztosítási járulékot – ekhot kell megfizetnie.) Ekho legfeljebb évi 25 millió forint erejéig számolható el.

◆ Az egyéni nyugdíjjárulék felső határa napi 17 330, évi 6 325 450 forintra nőtt (16 440, illetve 6 000 600 forintról). A főállású egyéni vállalkozó evások is csak e plafonig fizetik a nyugdíjjárulékot, még akkor is, ha magasabb járulékalapot vállaltak.

◆ Valamennyi jogviszony után meg kell fizetni, felső határ nélkül, a 4 százalékos egyéni egészségbiztosítási járulékot, függetlenül attól, van-e vagy nincs legalább egy munkáltatónál heti 36 órás foglalkoztatás.

◆ Aki nem biztosított, s biztosított eltartott hozzátartozójának sem minősül, egészségügyi szolgáltatásra szolidaritási alapon sem jogosult, köteles havonta a tárgy hónapot megelőző hónap első napján érvényes minimálbér 11 százalékának megfelelő összegű egészségbiztosítási járulékot fizetni.

◆ A prémiumévek-programban is történtek változások. Az kaphat a prémiumévek-programban ellátást, aki legfeljebb öt éven belül jogosulttá válik rendes vagy előrehozott nyugdíjra (korábban három év volt a korlát). A program résztvevőjének korábbi havi illetményének 70 százaléka jár (2005-ben 60 százaléka), ami után a foglalkoztató tb-járulékot, a résztvevő 8,5 százalék nyugdíjjárulékot (vagy 0,5 százalék nyugdíjjárulékot és 8 százalék magánnyugdíjpénztári tagdíjat) fizet. A 4 százalékos egészségbiztosítási járulékot nem kell megfizetni, ezért a prémiumévek program résztvevőinek nem jár táppénz.

2006. szeptember 1-jétől:

◆ A kamatjövedelem után adót kell fizetni. Az adó a kamat 20 százaléka, nyereségybe-tét esetén a nyereség piaci értékének 25 százaléka. (Adómentes a lakástakarék-pénztár által és a nyugdíj-előtakarékossági számlán jóváírt kamat.) Az adót a kifizetőnek kell levonnia.

◆ Az adóköteles természetbeni juttatás utáni adó 44 százalékról 54 százalékra nő. A foglalkoztatónak az általa biztosítási jogviszonnyal összefüggésben nyújtott adóköteles természetbeni juttatás 54 százalék személyi jövedelemadóval növelt értéke után kell megfizetnie a 29 százalék tb-járulékot.

◆ Az egyéni vállalkozó különadója az adóalap 4 százaléka. Az egyéni vállalkozónak 2006-ra eső különadó-kötelezettségét 2007. február 15-éig kellett rendeznie.

◆ Megszűnt a 15 százalékos kedvezményes adómérték, így az áfa kétkulcsossá vált (5 és 20 százalék). A korábban 15 százalékos kedvezményes adókulcs alá tartozó termékeket és szolgáltatásokat az általános, 20 százalékos adó terheli.

◆ A tb-kockázatok szerint megoszlik a 11 százalékos foglalkoztatói egészségbiztosítási járulék: 7 százalék a természetbeni (pl. orvosi, kórházi ellátás fedezésére szolgáló), 4 százalék a pénzbeli (pl. táppénz fedezésére szolgáló) egészségbiztosítási járulék. Az egyéni egészségbiztosítási járulék 4-ről 6 százalékra nőtt. A kockázاتمegosztás alapján 4 százalék a természetbeni, 2 százalék a pénzbeli egészségbiztosítási járulék. A 4 százalékos egyéni természetbeni egészségbiztosítási járulékot valamennyi biztosítási jogviszony után meg kell fizetni, felső határ nélkül.

◆ A saját jogú nyugdíjas foglalkoztatott is köteles 4 százalékos egyéni természetbeni egészségbiztosítási járulékot fizetni.

◆ Új fogalom a minimum-járulékalap. E szerint a foglalkoztatónak a foglalkoztatott-jaira, a társas vállalkozásnak a főállású tagjára, a főállású egyéni vállalkozónak havi átlagban legalább 125 ezer forint – részmunkaidő esetén ezen összeg arányos része – után kell megfizetnie a társadalombiztosítási járulékot. A tényleges jövedelem után kell megfizetni a társadalombiztosítási járulékot, ha a járulékalap nem éri el a minimum-járulékalapot és ezt a foglalkoztató, az egyéni vállalkozó, a társas vállalkozás az adózás rendjéről szóló törvényben előírt módon bejelentette az állami adóhatóságnak.

◆ 2006. október 1-jétől az eva mértéke 15 százalékról 25 százalékra nőtt.

2007. január 1-jétől:

◆ Az adótábla alsó sávhatára 1 millió 550 ezer forintról 1 millió 700 ezer forintra emelkedett (az adókulcsok változatlanok maradtak).

◆ Az adómentes bevételek köre kiegészült a gázártámogatással, valamint a közüzemi szolgáltató által a közüzemi fogyasztói kör egészét vagy széles körét érintően közvetlenül vagy közvetve juttatott támogatással.

◆ Megszűnt a szellemi tevékenység, a felnőttképzés és a számítógép-beszerzés adókedvezménye.

◆ Megszűnt a lakáshitel-törlesztés kedvezménye, de ha a hiteltörlesztést (ideértve az előtörlesztést is) a magánszemély 2007. január 1-je előtt megkezdte, a kedvezmény a 2006-ban hatályos feltételekkel – beleértve a kedvezmény érvényesítésének időbeli korlátait is – számolható el.

◆ Tandíjkedvezmény nemcsak a felsőfokú alapképzéshez, hanem minden felsőfokú képzés és szakképzés, illetve doktoranduszképzés tandíja után is jár (a kedvezmény mértéke változatlan).

◆ 6 millió forint helyett legfeljebb évi 3 millió 400 ezer forint összes jövedelemig érvényesíthetők teljes egészében az egyes tb- és magán-nyugdíjpénztári befizetések, a tandíj, a közcélú adományok, az élet- és nyugdíjbiztosítások utáni adókedvezmények, együttesen 100 ezer forint összeghatárig.

◆ A nyugdíj és a nyugdíjas baleseti járadéka adóterhet nem viselő járandóságnak minősül, így összegüket az éves összevont adóalapba be kell számítani, de a rájuk eső adót le kell vonni a számított adóból.

◆ 10 ezer forintra emelkedett a munkáltató által adómentesen adható melegétel-utalvány értéke, a készételutalvány esetében az értékhatár 4500 forint helyett 5000 forint lett.

◆ A munkáltató által adómentesen adható iskolakezdési támogatás összege 19 ezerről 20 ezer forintra változott.

◆ Már nem a kifizető, hanem csak a munkáltató által, legfeljebb évente az adóév első napján érvényes havi minimálbér összegéig juttatott üdülési csekk adómentes (az üdülési csekk benzinvásárlásra már nem használható).

◆ Magánszemély adózó 4 százalék különadót köteles fizetni az évi összevonandó jövedelmének a nyugdíjjárulék-alap felső határát meghaladó része után (2007-ben évi 6 748 850 forint után). Nem számít összevonandó jövedelemnek a tőkehozadék, az evás és az ekhós jövedelem. A különadóra nincs adókedvezmény. A különadóra előleget kell megállapítani és fizetni.

◆ A munkáltató (foglalkoztató) által fizetett 29 százalékos tb-járulékon belül az egészségbiztosítási járulékrész 11-ről 8 százalékra csökken, a nyugdíjbiztosítási járulékrész 18-ről 21 százalékra nő. A 8 százalékos munkáltatói egészségbiztosítási járulék 5 százalékos természetbeni, illetve 3 százalékos pénzbeli részre oszlik. Újabb 1 százalékponttal, 7 százalékra nő az egyéni egészségbiztosítási járulék, ezen belül a természetbeni marad 4 százalék, a pénzbeli 3 százalékra emelkedik.

◆ Az egyént terhelő százalékos eho mértéke a korábbi 4 százalékról 14 százalékra emelkedett. A 14 százalékos ehót legelőször a 2007. adóévre elszámolt osztalék után kell megfizetni.

◆ Az egyéni nyugdíjjárulék-alap felső határa napi 18 490, évi 6 748 850 forint. A minimum-járulékalap havi 131 ezer forintra nőtt.

◆ A korábban megállapított nyugdíjak 4 százalékkal nőttek.

◆ A nyugdíj alapba beszámítható keresetek degresszív számításának „sávhatárai” 16 százalékkal növekedtek. Az öregségi nyugdíj alapja 2007-ben is az 1988 és a nyugdíjazás időpontja közötti, valorizált nettó havi átlagkereset, de ebből 202 ezer forint számítható be teljesen (2006-ban ez 174 ezer forint volt), az azt meghaladó részből pedig továbbra is fokozatosan csökkenő hányad. A 2007-ben nyugdíjba vonulók 2003-ban és azt megelőzően elért – személyi jövedelemadóval csökkentett – kereseteit a 2005. évi nettó kereseti szintre kell felszorozni. 2006-ról 2007-re a szorzószámok 10,1 százalékkal növekedtek.

◆ A nyugdíj mellett munkát végzők saját döntésük alapján nyugdíjjárulékot fizethetnek (2007. április 1-jétől kötelesek fizetni). E járulékfizetés 365 biztosítási nap után jogosít nyugdíjnövelésre. Az aktuális nyugdíjat a 365 nap alatt elért átlagos havi járulékalap 0,4 százalékaival lehet – kérelemre – megemlíteni.

◆ A saját jogon nyugdíjjal nem rendelkező megözvegyülők az elhunyt házastársukat (élettársukat) megillető nyugdíj 60 százalékát kapják a korábbi 55 százalék helyett özvegyi nyugdíjként. Az aktív korú özvegyek részére átmeneti ideig járó ideiglenes özvegyi nyugdíj mértéke is 60 százalékra nő.

◆ Az együtt folyósított saját jogú és özvegyi nyugdíj felső összeghatára 56 170 forintról 59 110 forintra nőtt (együtt folyósított ellátást az 1998. január 1-je előtt megözvegyültek kaphatnak).

◆ Az árvaellátás gyermekeként minimum havi 22 780 forint, február 15-étől 23 080 forint.

◆ A szülői nyugdíj mértéke a saját nyugdíjjal nem rendelkezőknél a 2006. évi 55 százalékról 60 százalékra nőtt.

A családi pótlék havi összege, 2006–2007

2006. január 1-jétől	2007. január 1-jétől
egygyermekes család esetén 11 000 forint	egygyermekes család esetén 11 700 forint
egy gyermeket nevelő egyedülálló esetén 12 000 forint	egy gyermeket nevelő egyedülálló esetén 12 700 forint
kétgyermekes család esetén gyermekenként 12 000 forint	kétgyermekes család esetén gyermekenként 12 700 forint
két gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 13 000 forint	két gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 13 800 forint
három- vagy több gyermekes család esetén gyermekenként 14 000 forint	három- vagy több gyermekes család esetén gyermekenként 14 900 forint
három vagy több gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 15 000 forint	három vagy több gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 15 900 forint
18. életévét betöltött, tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos személy után 18 000 forint	18. életévét betöltött, tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos személy után 19 100 forint
tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő család esetén, valamint az intézményben élő, továbbá nevelőszülőnél, hivatásos nevelőszülőnél elhelyezett tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 21 000 forint	tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő család esetén, valamint az intézményben élő, továbbá nevelőszülőnél, hivatásos nevelőszülőnél elhelyezett tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 22 300 forint
tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló esetén a tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 23 000 forint	tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló esetén a tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 24 400 forint

A munkanélküli-ellátás főbb elemei (érvényes 2005. november 1-jétől)

- ◆ **Álláskereső:** az a személy, aki
  - a munkaviszony létesítéséhez szükséges feltételekkel rendelkezik, és
  - oktatási intézmény nappali tagozatán nem folytat tanulmányokat, és
  - öregségi nyugdíjra nem jogosult, és
  - az alkalmi foglalkoztatásnak minősülő jogviszony kivételével munkaviszonyban nem áll és egyéb kereső tevékenységet sem folytat, és
  - az 1–4. alpontokban meghatározott körülményeiben bekövetkezett változást annak bekövetkeztétől számított 8 napon belül bejelenti a munkaügyi központ kirendeltségének,
  - maga is aktívan keres munkahelyet, és
  - elhelyezkedése érdekében a munkaügyi központ kirendeltségével álláskeresői megállapodást köt, és
  - a megfelelő munkahelyre szóló állásajánlatot elfogadja, és
  - akit a munkaügyi központ kirendeltsége álláskeresőként nyilvántart.
- ◆ **Álláskeresői járadék:** jogosult rá a nyilvántartott álláskeresők közül az, aki állásreszöv válását megelőzően járulékfizetési kötelezettségének eleget tett és így A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényben meghatározott feltételek szerint álláskeresői járadék folyósítására jogosultságot szerez. A jogszabály értelmében álláskeresői járadék illeti meg azt, aki álláskereső, az álláskeresőt megelőző négy éven belül legalább 365 nap munkaviszonnyal rendelkezik, rokkantsági, baleseti nyugdíjra nem jogosult, táppénzben nem részesül, munkát akar vállalni, de önálló álláskereső nem vezetett eredményre és számára az illetékes munkaügyi központ sem tud megfelelő munkahelyet felajánlani. Egy nap járadékfolyósításhoz 5 nap munkaviszonyban töltött idő szükséges, így az álláskeresői járadék folyósításának legrövidebb ideje 73 nap, leghosszabb ideje pedig 270 nap.
- ◆ **Álláskeresői segély:** az az álláskereső jogosult rá, aki
  - minimum 180 nap álláskeresői járadékra szerzett jogosultságot, és a járadék folyósítási idejét kimerítette, de még nem talált munkát. A segély folyósítási ideje 90 nap, ha azonban az álláskereső elmúlt 50 éves, akkor 180 nap, vagy
  - az álláskeresővé válást megelőző négy éven belül minimum 200 nap (de kevesebb, mint 365 nap) munkaviszonnyal rendelkezett, így álláskeresői járadékra nem jogosult. (Míg a régi szabályozásban 200 nap, addig az új szabályozás szerint legalább 365 nap munkaviszony szükséges a járadékra való jogosultsághoz). Ők is 90 napig jogosultak a segélyre. A 2005. november 1. előtt hatályos jogszabály szerint nyugdíj előtti munkanélküli segélyre jogosultak a törvényváltozást követően álláskeresői segélyt igényelhetnek, a feltételek változatlanok maradtak, a mértéke viszont változott. Ők az öregségi nyugdíjjogosultság megszerzéséig hátralévő időszakra kaphatják a segélyt.
- ◆ **Álláskereső rendszeres szociális segélye:** az a személy jogosult rá, aki
  - aktív korú nem foglalkoztatott, keresőtevékenységet nem folytat, nem részesül álláskereső támogatásban vagy már kimerítette, megélhetése más módon nem biztosított, a családjában az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 90%-át és vagyona sem neki, sem a családjának nincs. (2007. január 1-jétől rendszeres szociális segélyben részesülhet – további feltételek megléte esetén – az álláskeresői támogatásban részesülő munkanélküli is.)

◆ **Vállalkozói járadék:** illeti meg azt, aki

- álláskereső,
- az álláskeresővé válását megelőző négy éven belül legalább 365 nap időtartamig egyéni vagy társas vállalkozóként folytatott tevékenységet, és e tevékenység folytatása alatt vállalkozói járulékfizetési kötelezettségének eleget tett,
- rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjra nem jogosult, továbbá táppénzben nem részesül,
- munkát akar vállalni, de számára az illetékes munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani.

◆ **Keresetpótló juttatás:** az a személy jogosult rá, aki

- álláskereső,
- akinek munkaviszonya várhatóan egy éven belül megszűnik, és ezt a munkaadó a munkavállalóval és a telephely szerint illetékes munkaügyi központtal előzetesen írásban közölte, vagy
- aki közhasznú munkavégzésben vesz részt, és a képzésben való részvételt vállalja, továbbá
- aki munkaviszonyban áll és rendszeres foglalkoztatása képzés nélkül nem biztosítható.

Az álláskeresők támogatásának mértéke, 2005. november 1-jétől

Álláskeresők támogatása	Mértéke	Minimum	Maximum
Álláskeresői járadék	1. szakasz		
	az álláskeresővé válást megelőző négy negyedév átlagkeresetének 60%-a	a folyósítási időtartam feléig, maximum 91 napig a minimálbér 60%-a	a folyósítási időtartam feléig, maximum 91 napig a minimálbér 60%-ának kétszerese
	2. szakasz		
	a fennmaradó időtartamra, a 92. naptól a minimálbér 60%-a		
Vállalkozói járadék	vállalkozóként a törvény alapján meghatározott jövedelmének 65%-a ^a	az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 90%-a	az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 90%-ának kétszerese
Álláskeresők rendszeres szociális segélye	a család fogyasztási egységeihez tartozó arányszámok és az öregségi nyugdíjminimum alapján számított családi jövedelemhatár és a tényleges havi összjövedelem különbözete ^b		
Álláskeresői segély	a minimálbér 40%-a		
Keresetpótló juttatás	a kötelező legkisebb minimálbér ^c		

a) A részletes szabályozás A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényben található.

b) 2006. április 1-jétől.

c) 2007. január 1-jétől.

TÁBLÁZATOK

Táblázatok jegyzéke

1. NÉPESEDÉSI HELYZETKÉP	125
1/1. A népesség száma, a természetes népmozgalom főbb adatai	125
1/2. A népesség száma korcsoport és nem szerint (január 1.)	126
1/3. A népesség korösszetétele, eltartottsági ráták, öregedési index	129
1/4. A házasságkötések főbb mutatói	130
1/5. A válások főbb mutatói	131
1/6. Élveszületési és termékenységi mutatók	132
1/7. A halálozások főbb mutatói	133
1/8. Belföldi vándorlás és költözés	134
1/9. A külföldi állampolgárok nemzetközi vándorlásának összefoglaló adatai	135
1/10. A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok főbb mutatói	136
2. MUNKAÜGY	137
2/1. A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként	137
2/2. Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint	138
2/3. Munkanélküliségi ráta korcsoportok szerint	139
2/4. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak szerint, nemenként	140
2/5. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma a feldolgozóipari ágazatok szerint, nemenként	142
2/6. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma foglalkoztatásuk jellege szerint, nemenként	143
2/7. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma, foglalkoztatási ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként	144
2/8. A 15–74 éves munkanélküliek száma, munkanélküliségi ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként	146
2/9. A 15–74 éves munkanélküliek száma a munkakeresés időtartama szerint	148
2/10. A regisztrált munkanélküliek (álláskereső) főbb adatai	148
2/11. Bruttó átlagkeresetek és arányaik nemzetgazdasági ágak szerint	149
2/12. Bruttó átlagkeresetek nemzetgazdasági ágak és alap-állománycsoport szerint	150
2/13. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete korcsoportok és nemek szerint	151
2/14. Minimálbér és a minimálbéren foglalkoztatottak aránya	153
2/15. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó és nettó átlagkeresete, a fogyasztóiár-index, a reálkereset	153
3. HÁZTARTÁSOK	154
3/1. Az egy főre jutó éves jövedelmek	154
3/2. Az egy főre jutó éves kiadások	155
3/3. Egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás (csak a háztartásban fogyasztott) mennyisége	156
3/4. A száz háztartásra jutó tartós fogyasztási cikkek állománya	157
4. NEMZETKÖZI ADATOK	158
4/1. Főbb demográfiai jelzőszámok, 2005	158
4/2. Főbb gazdasági jelzőszámok, 2005	159

1. Népesedési helyzetkép

1/1. A népesség száma, a természetes népmozgalom főbb adatai

Év	Házasság- kötés	Válás	Élve- születés	Halálozás	Természetes szaporodás, fogyás (–)
1970	96 612	22 841	151 819	120 197	31 622
1980	80 331	27 797	148 673	145 355	3 318
1990	66 405	24 888	125 679	145 660	–19 981
1996	48 930	22 590	105 272	143 130	–37 858
1997	46 905	24 992	100 350	139 434	–39 084
1998	44 915	25 763	97 301	140 870	–43 569
1999	45 465	25 605	94 645	143 210	–48 565
2000	48 110	23 987	97 597	135 601	–38 004
2001	43 583	24 391	97 047	132 183	–35 136
2002	46 008	25 506	96 804	132 833	–36 029
2003	45 398	25 046	94 647	135 823	–41 176
2004	43 791	24 638	95 137	132 492	–37 355
2005	44 234	24 804	97 496	135 732	–38 236
2006	44 528	24 869	99 871	131 603	–31 732
Ezer lakosra jutó					
1970	9,3	2,2	14,7	11,6	3,1
1980	7,5	2,6	13,9	13,6	0,3
1990	6,4	2,4	12,1	14,0	–1,9
1996	4,7	2,2	10,2	13,9	–3,7
1997	4,6	2,4	9,8	13,5	–3,8
1998	4,4	2,5	9,5	13,7	–4,2
1999	4,4	2,5	9,2	14,0	–4,7
2000	4,7	2,3	9,6	13,3	–3,7
2001	4,3	2,4	9,5	13,0	–3,4
2002	4,5	2,5	9,5	13,1	–3,5
2003	4,5	2,5	9,3	13,4	–4,1
2004	4,3	2,4	9,4	13,1	–3,7
2005	4,4	2,5	9,7	13,5	–3,8
2006	4,4	2,5	9,9	13,1	–3,2

1/2. A népesség száma korcsoport és nem szerint (január 1.)

Korcsoport, éves	1980	1990	2001	2006	2007
Férfi					
0– 4	445 315	315 808	249 493	246 128	247 725
5– 9	397 569	335 356	297 697	251 591	247 965
10– 14	362 508	439 263	318 508	298 964	288 837
15– 19	334 752	393 404	341 130	320 156	318 852
20–24	415 158	346 861	415 863	343 866	336 542
25–29	452 175	313 671	399 618	417 786	402 727
30–34	381 314	389 033	355 373	400 713	418 856
35–39	358 551	423 099	305 123	354 754	363 013
40–44	313 383	355 443	350 122	300 181	302 374
45–49	331 180	328 144	400 402	336 892	319 163
50–54	330 402	277 582	334 522	376 435	380 987
55–59	308 628	279 920	280 059	306 942	316 573
60–64	170 481	259 856	228 878	249 261	249 394
65–69	238 087	221 183	203 069	194 851	199 165
70–74	172 785	106 513	168 136	160 968	157 938
75–79	106 475	117 075	118 499	119 274	119 988
80–84	50 488	57 685	48 688	71 008	70 710
85–	19 458	25 008	35 832	34 809	38 269
Összesen	5 188 709	4 984 904	4 851 012	4 784 579	4 779 078
Ebből:					
0– 14	1 205 392	1 090 427	865 698	796 683	784 527
15–64	3 396 024	3 367 013	3 411 090	3 406 986	3 408 481
65–	587 293	527 464	574 224	580 910	586 070

1/2. A népesség száma korcsoport és nem szerint (január 1.) (folytatás)

Korcsoport, éves	1980	1990	2001	2006	2007
Nő					
0– 4	420 389	301 424	237 253	232 253	234 431
5– 9	375 111	320 794	284 021	239 335	235 655
10–14	340 281	417 904	305 025	285 172	275 041
15–19	315 740	373 452	327 262	307 067	304 785
20–24	398 759	331 792	395 864	331 566	325 797
25–29	439 376	306 619	385 527	399 708	385 623
30–34	374 673	385 382	345 986	387 716	404 490
35–39	362 018	424 242	305 703	346 868	353 987
40–44	338 601	361 232	362 691	304 222	304 337
45–49	354 267	346 810	426 026	358 010	337 823
50–54	363 836	320 119	367 449	416 443	420 497
55–59	365 345	327 623	330 357	356 556	369 611
60–64	210 205	326 068	305 366	317 284	315 955
65–69	309 285	308 485	288 676	286 172	288 043
70–74	243 452	161 269	268 408	258 133	256 911
75–79	168 194	199 509	220 110	220 765	219 705
80–84	95 868	114 744	103 005	155 626	157 135
85–	45 354	62 451	90 557	89 106	97 254
Összesen	5 520 754	5 389 919	5 349 286	5 292 002	5 287 080
Ebből:					
0–14	1 135 781	1 040 122	826 299	756 760	745 127
15–64	3 522 820	3 503 339	3 552 231	3 525 440	3 522 905
65–	862 153	846 458	970 756	1 009 802	1 019 048

1/2. A népesség száma korcsoport és nem szerint (január 1.) (folytatás)

Korcsoport, éves	1980	1990	2001	2006	2007
Összesen					
0– 4	865 704	617 232	486 746	478 381	482 156
5– 9	772 680	656 150	581 718	490 926	483 620
10– 14	702 789	857 167	623 533	584 136	563 878
15– 19	650 492	766 856	668 392	627 223	623 637
20–24	813 917	678 653	811 727	675 432	662 339
25–29	891 551	620 290	785 145	817 494	788 350
30–34	755 987	774 415	701 359	788 429	823 346
35–39	720 569	847 341	610 826	701 622	717 000
40–44	651 984	716 675	712 813	604 403	606 711
45–49	685 447	674 954	826 428	694 902	656 986
50–54	694 238	597 701	701 971	792 878	801 484
55–59	673 973	607 543	610 416	663 498	686 184
60–64	380 686	585 924	534 244	566 545	565 349
65–69	547 372	529 668	491 745	481 023	487 208
70–74	416 237	267 782	436 544	419 101	414 849
75–79	274 669	316 584	338 609	340 039	339 693
80–84	146 356	172 429	151 693	226 634	227 845
85–	64 812	87 459	126 389	123 915	135 523
Összesen	10 709 463	10 374 823	10 200 298	10 076 581	10 066 158
Ebből:					
0– 14	2 341 173	2 130 549	1 691 997	1 553 443	1 529 654
15–64	6 918 844	6 870 352	6 963 321	6 932 426	6 931 386
65–	1 449 446	1 373 922	1 544 980	1 590 712	1 605 118

1/3. A népesség korösszetétele, eltartottsági ráták, öregedési index

Év, január 1.	Korösszetétel, %			A gyermeknépesség eltartottsági rátája	Az idős népesség eltartottsági rátája	Az eltartott népesség rátája	Öregedési index
	–14	15–64	65–				
1970	21,1	67,4	11,5	31,3	17,0	48,3	54,4
1980	21,9	64,6	13,5	33,8	20,9	54,8	61,9
1990	20,5	66,2	13,2	31,0	20,0	51,0	64,5
1996	18,0	67,7	14,3	26,6	21,2	47,8	79,5
1997	17,7	67,8	14,5	26,1	21,3	47,4	81,7
1998	17,4	67,9	14,7	25,7	21,6	47,3	84,1
1999	17,2	68,0	14,8	25,3	21,8	47,1	86,3
2000	16,9	68,1	15,0	24,8	22,0	46,8	88,5
2001	16,6	68,3	15,1	24,3	22,2	46,5	91,3
2002	16,3	68,4	15,3	23,8	22,3	46,1	93,5
2003	16,1	68,5	15,4	23,5	22,4	45,9	95,4
2004	15,9	68,6	15,5	23,1	22,6	45,7	97,6
2005	15,6	68,7	15,6	22,8	22,7	45,5	99,9
2006	15,4	68,8	15,8	22,4	22,9	45,4	102,4
2007	15,2	68,9	15,9	22,1	23,2	45,2	104,9

1/4. A házasságkötések főbb mutatói

Év	A házasságkötések száma	Ezer lakosra jutó házasságkötés	Ezer 15 éves és idősebb nem házas		A férfi	A nő	A férfi	A nő	A nők teljes első házasságkötési arányszáma
			féfira	nőre	átlagos életkora házasságkötéskor, év	átlagos életkora az első házasságkötéskor, év			
			jutó házasságkötés						
1970	96 612	9,3	81,7	62,1	27,6	24,1	24,5	21,6	0,97
1980	80 331	7,5	68,7	51,1	27,7	24,7	24,5	21,8	0,89
1990	66 405	6,4	47,4	35,9	27,9	24,9	24,7	22,0	0,77
1996	48 930	4,8	30,0	23,0	28,5	25,4	25,2	22,6	0,51
1997	46 905	4,6	28,1	21,6	29,7	26,6	26,2	23,5	0,48
1998	44 915	4,4	26,4	20,3	29,7	28,7	26,4	23,8	0,46
1999	45 965	4,5	26,2	20,2	30,2	27,1	26,8	24,2	0,46
2000	48 110	4,7	27,4	21,1	30,4	27,5	27,2	24,7	0,49
2001	43 583	4,3	24,4	18,9	31,2	28,2	27,8	25,2	0,44
2002	46 008	4,5	25,4	19,7	31,5	28,5	28,2	25,7	0,47
2003	45 398	4,5	24,6	19,2	31,8	28,9	28,6	26,1	0,47
2004	43 791	4,3	23,4	18,2	32,3	29,3	29,0	26,5	0,45
2005	44 234	4,4	23,2	18,2	32,5	29,5	29,3	26,9	0,47
2006	44 528	4,4	23,0	18,0	32,9	30,0	29,7	27,3	0,47

1/5. A válások főbb mutatói

Év	A válások száma	Ezer fennálló házasságra	Ezer lakosra	Ezer házasságkötésre	Ezer 15 éves és idősebb házas		A férfi	A nő	Átlagos házasságtartam váláskor, év
					férfira	nőre			
					jutó válás				
1970	22 841	8,4	2,2	236,4	8,4	8,4	37,2	33,7	..
1980	27 797	9,9	2,6	346,0	9,9	9,9	36,2	33,1	10,63
1990	24 888	9,9	2,4	374,8	9,9	9,9	37,2	34,3	10,90
1996	22 590	9,7	2,2	461,7	9,6	9,7	38,2	35,3	11,15
1997	24 992	10,9	2,4	532,8	10,8	10,9	38,0	35,1	11,15
1998	25 793	11,4	2,5	573,6	11,5	11,4	38,3	35,4	11,22
1999	25 605	11,6	2,5	563,2	11,4	11,6	38,6	35,6	11,28
2000	23 987	10,7	2,3	498,6	10,8	10,7	38,6	35,8	11,32
2001	24 391	11,0	2,4	559,6	11,1	11,0	39,0	36,1	11,40
2002	25 506	11,6	2,5	554,4	11,8	11,6	39,3	36,5	11,62
2003	25 046	11,6	2,5	551,7	11,7	11,6	39,8	36,9	11,92
2004	24 638	11,6	2,4	562,6	11,7	11,6	40,1	37,2	12,00
2005	24 804	11,8	2,5	560,7	11,9	11,8	40,3	37,4	12,11
2006	24 869	12,0	2,5	558,5	12,1	12,0	40,6	37,6	12,23

1/6. Élveszületési és termékenységi mutatók

Év	Az élveszületések száma	Ezer lakosra jutó élveszületés	Ezer 15–49 éves		
			nőre jutó élveszületés	házas nőre jutó élveszületés házasságból	nem házas nőre jutó házasságon kívüli élveszületés
1970	151 819	14,7	56,6	76,1	10,2
1980	148 673	13,9	57,6	73,7	14,8
1990	125 679	12,1	49,4	67,4	17,7
1996	105 272	10,2	40,4	55,4	20,9
1997	100 350	9,8	38,6	52,3	21,5
1998	97 301	9,5	37,6	51,0	21,7
1999	94 645	9,2	36,8	50,2	21,7
2000	97 597	9,6	38,1	52,1	23,0
2001	97 047	9,5	38,1	52,1	23,6
2002	96 804	9,5	38,3	52,8	23,9
2003	94 647	9,3	37,8	52,5	23,7
2004	95 137	9,4	38,4	53,4	24,8
2005	97 496	9,7	39,8	56,1	25,8
2006	99 871	9,9	41,1	59,0	26,5
Év	Teljes termékenységi arányszám	Száz élveszületett közül		A nők átlagos életkora	
		házasságból	házasságon kívül	az első gyermek	a gyermek(ek)
		született, %		születésekor	
1970	1,97	94,6	5,4	22,56	25,10
1980	1,92	92,9	7,1	22,86	24,95
1990	1,84	86,9	13,1	22,99	25,67
1996	1,45	77,4	22,6	23,70	26,07
1997	1,37	75,0	25,0	23,93	26,24
1998	1,33	73,4	26,6	24,29	26,44
1999	1,29	72,0	28,0	24,69	26,70
2000	1,33	71,0	29,0	25,02	27,00
2001	1,31	69,7	30,3	25,33	27,35
2002	1,31	68,6	31,4	25,70	27,64
2003	1,28	67,7	32,3	26,10	27,92
2004	1,28	66,0	34,0	26,54	28,27
2005	1,32	65,0	35,0	26,96	28,59
2006	1,35	64,4	35,6	27,29	28,88

1/7. A halálozások főbb mutatói

Év	A meghaltak száma			Ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozás			Születéskor várható átlagos élettartam		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
1970	62 545	57 652	120 197	12,5	10,8	11,6	66,3	72,1	69,2
1980	76 729	68 626	145 355	14,8	12,4	13,6	65,5	72,7	69,0
1990	76 936	68 724	145 660	15,4	12,7	14,0	65,1	73,7	69,3
1996	74 827	68 303	143 130	15,2	12,7	13,9	66,1	74,7	70,3
1997	73 278	66 156	139 434	14,9	12,3	13,5	66,4	75,1	70,7
1998	74 300	66 570	140 870	15,2	12,4	13,7	66,1	75,2	70,6
1999	74 641	68 569	143 210	15,3	12,8	14,0	66,3	75,1	70,7
2000	70 475	65 126	135 601	14,5	12,2	13,3	67,1	75,6	71,3
2001	68 389	63 794	132 183	14,1	11,9	13,0	68,2	76,5	72,3
2002	68 837	63 996	132 833	14,3	12,0	13,1	68,3	76,6	72,4
2003	70 016	65 807	135 823	14,6	12,4	13,4	68,3	76,5	72,4
2004	68 381	64 111	132 492	14,3	12,1	13,1	68,6	76,9	72,8
2005	69 781	65 951	135 732	14,6	12,4	13,5	68,6	76,9	72,8
2006	67 851	63 752	131 603	14,2	12,1	13,1	69,0	77,4	73,2

1/8. Belföldi vándorlás és költözés

(fő)

Év	Állandó	Ideiglenes	Összes	Állandó	Ideiglenes	Összes
	belföldi vándorlás			településen belüli költözés		
1970	270 998	525 451	796 449	..	..	492 552
1980	211 611	383 016	594 627	..	..	592 373
1990	213 625	261 006	474 631	401 899	166 140	568 039
1996	208 971	216 903	425 874	312 279	104 664	416 943
1997	219 837	198 978	418 815	327 570	92 704	420 274
1998	224 208	195 696	419 904	339 258	90 257	429 515
1999	220 185	178 869	399 054	321 704	80 208	401 912
2000	229 007	175 972	404 979	324 658	81 392	406 050
2001	216 853	183 024	399 877	317 427	81 271	398 698
2002	232 717	187 002	419 719	354 891	86 875	441 766
2003	242 537	192 834	435 371	377 284	94 906	472 190
2004	218 567	200 897	419 464	322 083	101 250	423 333
2005	222 275	210 878	433 153	325 055	109 015	434 070
2006	253 562	235 633	489 195	385 518	127 347	512 865

1/9. A külföldi állampolgárok nemzetközi vándorlásának összefoglaló adatai

Év	Bevándorló	Kivándorló	Vándorlási különbözet	Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok, január 1.		Menekült- státust	Magyar állampol- gárságot
				száma	az össznépes- ség száza- lékában		
						kapott külföldiek	
1995	14 008	2 401	11 607	138 101	1,35	116	10 695
1996	13 734	2 833	10 901	139 954	1,37	66	9 913
1997	13 283	1 928	11 355	142 506	1,40	27	10 136
1998	16 052	2 343	13 709	148 263	1,46	362	6 516
1999	20 151	2 460	17 691	150 245	1,49	313	7 046
2000	20 184	2 208	17 976	153 125	1,52	197	5 446
2001	20 308	1 944	18 364	110 028	1,08	174	8 590
2002	17 972	2 388	15 584	116 429	1,14	104	3 369
2003	19 365	2 553	16 812	115 888	1,14	178	5 261
2004	22 164	3 466	18 698	130 109	1,29	149	5 432
2005	25 582	3 320	22 262	142 153	1,41	97	9 870
2006	19 367 ⁺	3 249 ⁺	16 118 ⁺	154 430	1,53	99	6 101 ⁺

1/10. A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok főbb mutatói

Év	A külföldi állampolgárok száma			A külföldi állampolgárok megoszlása, %			Ezer férfira jutó nő	Ezer magyar állampolgárra jutó külföldi állampolgár
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen		
1995	73 210	64 891	138 101	53,0	47,0	100,0	886	13,7
1996	74 361	65 593	139 954	53,1	46,9	100,0	882	13,9
1997	76 408	66 098	142 506	53,6	46,4	100,0	865	14,2
1998	79 295	68 968	148 263	53,5	46,5	100,0	870	14,8
1999	77 834	72 411	150 245	51,8	48,2	100,0	930	15,1
2000	79 101	74 024	153 125	51,7	48,3	100,0	936	15,5
2001	53 578	56 450	110 028	48,7	51,3	100,0	1 054	10,9
2002	56 857	59 572	116 429	48,8	51,2	100,0	1 048	11,6
2003	56 650	59 238	115 888	48,9	51,1	100,0	1 046	11,6
2004	63 117	66 992	130 109	48,5	51,5	100,0	1 061	13,0
2005	68 652	73 501	142 153	48,3	51,7	100,0	1 071	14,4
2006	77 361	77 069	154 430	50,1	49,9	100,0	996	15,7
2007	84 073	81 957	166 030	50,6	49,4	100,0	975	16,8

2. Munkaügy

2/1. A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként

Év	Foglalkoztatottak	Munka-nélküliek	Gazdaságilag aktívák	Gazdaságilag nem aktívák	15–74 éves népesség	Aktivitási arány	Munka-nélküli-ségi ráta	Foglalkoztatási ráta
	ezer fő					%		
Férfi								
1990 ^a	2 648,0	37,9	2 685,9	1 008,8	3 694,7	72,7	1,4	71,7
1992	2 161,2	265,9	2 427,1	1 239,7	3 666,8	66,2	11,0	58,9
1998	2 023,0	188,7	2 211,7	1 507,0	3 718,7	59,5	8,5	54,4
1999	2 083,6	170,0	2 253,6	1 456,3	3 709,9	60,7	7,5	56,2
2000	2 105,8	158,9	2 264,7	1 441,0	3 705,7	61,1	7,0	56,8
2001	2 113,7	142,4	2 256,1	1 447,9	3 704,0	60,9	6,3	57,1
2002	2 112,5	138,0	2 250,5	1 450,3	3 700,8	60,8	6,1	57,1
2003	2 126,5	138,5	2 265,0	1 426,4	3 691,4	61,4	6,1	57,6
2004	2 117,3	136,8	2 254,1	1 426,9	3 681,0	61,2	6,1	57,5
2005	2 116,1	159,1	2 275,2	1 409,7	3 684,9	61,7	7,0	57,4
2006	2 137,4	164,6	2 302,0	1 385,5	3 687,5	62,4	7,2	58,0
Nő								
1990 ^a	2 232,0	24,5	2 256,5	1 716,6	3 973,1	56,8	1,1	56,2
1992	1 864,5	178,3	2 042,8	1 962,3	4 005,1	51,0	8,7	46,6
1998	1 672,6	125,3	1 797,9	2 285,7	4 083,6	44,0	7,0	41,0
1999	1 725,7	115,3	1 841,0	2 236,8	4 077,8	45,1	6,3	42,3
2000	1 750,4	104,8	1 855,2	2 218,6	4 073,8	45,5	5,6	43,0
2001	1 754,6	91,7	1 846,3	2 222,1	4 068,4	45,4	5,0	43,1
2002	1 758,1	100,8	1 858,9	2 202,5	4 061,4	45,8	5,4	43,3
2003	1 795,4	106,0	1 901,4	2 152,1	4 053,5	46,9	5,6	44,3
2004	1 783,1	116,1	1 899,2	2 141,0	4 040,2	47,0	6,1	44,1
2005	1 785,4	144,8	1 930,2	2 107,4	4 037,6	47,8	7,5	44,2
2006	1 792,7	152,2	1 944,9	2 089,4	4 034,3	48,2	7,8	44,4
Összesen								
1990 ^a	4 880,0	62,4	4 942,4	2 725,4	7 667,8	64,5	1,3	63,6
1992	4 025,7	444,2	4 469,9	3 202,0	7 671,9	58,3	9,9	52,5
1998	3 695,6	314,0	4 009,6	3 792,7	7 802,3	51,4	7,8	47,4
1999	3 809,3	285,3	4 094,6	3 693,1	7 787,7	52,6	7,0	48,9
2000	3 856,2	263,7	4 119,9	3 659,6	7 779,5	53,0	6,4	49,6
2001	3 868,3	234,1	4 102,4	3 670,0	7 772,4	52,8	5,7	49,8
2002	3 870,6	238,8	4 109,4	3 652,8	7 762,2	52,9	5,8	49,9
2003	3 921,9	244,5	4 166,4	3 578,5	7 744,9	53,8	5,9	50,6
2004	3 900,4	252,9	4 153,3	3 567,9	7 721,2	53,8	6,1	50,5
2005	3 901,5	303,9	4 205,4	3 517,1	7 722,5	54,5	7,2	50,5
2006	3 930,1	316,8	4 246,9	3 474,9	7 721,8	55,0	7,5	50,9

a Szakértői becslés.

2/2. Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint

(%)

Év	15–24	25–54	55–64	15–64	Összehasonlítható ^a	Aktuális ^b
	éves				munkavállalási kor	
Férfi						
1992	37,0	81,3	33,3	64,0	67,9	67,9
1998	37,4	76,9	25,8	60,3	63,7	63,1
1999	37,8	78,7	29,6	62,2	65,7	65,0
2000	36,0	79,2	32,8	62,7	66,3	64,9
2001	34,4	79,4	34,1	62,9	66,6	65,1
2002	31,2	79,7	35,5	62,9	66,5	65,2
2003	29,7	80,1	37,9	63,4	66,9	65,7
2004	26,3	80,5	38,4	63,1	66,6	65,3
2005	24,4	80,3	40,6	63,1	66,4	65,2
2006	24,5	80,9	41,4	63,8	67,2	65,9
Nő						
1992	33,6	70,2	14,5	52,3	60,8	60,8
1998	30,6	64,1	9,6	47,3	55,3	53,7
1999	30,4	66,1	11,2	48,9	56,9	55,4
2000	28,8	66,9	13,1	49,6	57,4	55,4
2001	26,9	67,0	14,9	49,8	57,3	55,5
2002	25,8	66,5	17,6	49,8	56,9	54,8
2003	23,7	67,4	21,8	50,9	57,4	55,9
2004	20,8	67,0	25,0	50,7	56,5	54,8
2005	19,2	67,2	26,7	51,0	56,6	54,9
2006	18,7	67,6	27,1	51,1	56,8	54,5
Összesen						
1992	35,3	75,6	23,0	58,0	64,5	64,5
1998	34,1	70,4	16,7	53,6	59,7	58,5
1999	34,1	72,3	19,3	55,4	61,5	60,3
2000	32,5	73,0	21,9	56,0	62,0	60,2
2001	30,7	73,1	23,5	56,2	62,1	60,4
2002	28,5	73,0	25,6	56,2	61,9	60,0
2003	26,7	73,7	29,0	57,0	62,3	60,8
2004	23,6	73,6	31,1	56,8	61,7	60,0
2005	21,8	73,7	33,0	56,9	61,7	60,1
2006	21,7	74,2	33,6	57,3	62,2	60,2

a Férfiak: 15–59 év, nők: 15–54 év.

b 1992-ben férfiak: 15–59 év, nők 15–54 év; 1998–1999 között férfiak: 15–60 év, nők: 15–56 év; 2000–2001 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–57 év; 2002–2003 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–58 év; 2004–2005 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–59 év; 2006-ban férfiak: 15–61 év, nők: 15–60 év.

2/3. Munkanélküliségi ráta korcsoportok szerint

(%)

Év	15–24	25–54	55–64	15–64	Összehason- lítható ^a	Aktuális ^b
	éves				munkavállalási kor	
Férfi						
1992	21,9	9,6	5,9	11,1	11,2	11,2
1998	15,8	7,3	4,6	8,5	8,5	8,5
1999	14,0	6,7	3,4	7,6	7,6	7,6
2000	13,8	6,2	3,7	7,1	7,1	7,1
2001	12,2	5,7	3,8	6,3	6,4	6,3
2002	13,2	5,4	3,8	6,2	6,2	6,2
2003	13,8	5,5	2,9	6,1	6,2	6,2
2004	16,2	5,3	3,2	6,1	6,2	6,2
2005	19,7	6,1	4,2	7,0	7,2	7,1
2006	18,6	6,4	4,0	7,2	7,3	7,2
Nő						
1992	15,1	7,8	5,4	8,8	9,0	9,0
1998	11,6	6,1	5,0	6,9	7,0	6,9
1999	11,5	5,6	1,3	6,3	6,5	6,4
2000	11,2	5,0	1,6	5,7	5,9	5,7
2001	10,0	4,5	1,4	5,0	5,2	5,0
2002	11,9	4,9	1,9	5,4	5,7	5,5
2003	12,9	5,0	2,7	5,6	5,8	5,7
2004	14,4	5,6	2,9	6,1	6,4	6,2
2005	19,1	6,9	3,5	7,5	7,9	7,6
2006	19,8	7,2	3,9	7,9	8,3	7,9
Összesen						
1992	18,8	8,8	5,7	10,0	10,2	10,2
1998	14,0	6,8	4,7	7,8	7,8	7,8
1999	12,9	6,2	2,8	7,0	7,1	7,1
2000	12,7	5,7	3,0	6,4	6,6	6,5
2001	11,3	5,1	2,9	5,7	5,9	5,8
2002	12,6	5,2	3,1	5,8	6,0	5,9
2003	13,4	5,3	2,8	5,9	6,1	5,9
2004	15,5	5,5	3,1	6,1	6,3	6,2
2005	19,4	6,4	3,9	7,2	7,5	7,3
2006	19,1	6,8	3,9	7,5	7,7	7,5

a Férfiak: 15–59 év, nők: 15–54 év.

b 1992-ben férfiak: 15–59 év, nők 15–54 év; 1998–1999 között férfiak: 15–60 év, nők: 15–56 év; 2000–2001 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–57 év; 2002–2003 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–58 év; 2004–2005 között férfiak: 15–61 év, nők: 15–59 év; 2006-ban férfiak: 15–61 év, nők: 15–60 év.

2/4. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak szerint, nemenként

(ezer fő)

Év	Mezőgazdaság	Energiaipar összesen	Villamos-energiaipar	Feldolgozóipar	Építőipar	Kereskedelem, javítás	Szállás-hely-szolgáltatás	Szállítás, rak-tározás
Férfi								
1992	316,7	122,1	76,6	590,6	184,3	200,7	48,7	243,0
1998	208,4	94,5	73,3	535,3	210,7	222,1	57,3	217,7
1999	207,6	85,0	65,7	550,5	231,8	240,9	63,5	222,9
2000	192,2	76,3	60,8	542,4	246,4	262,9	63,2	226,5
2001	181,2	72,2	60,6	555,5	250,0	268,9	72,1	226,1
2002	176,9	69,0	55,6	564,3	250,3	263,8	62,5	227,3
2003	166,6	61,2	50,2	547,3	275,1	267,6	59,7	219,5
2004	158,0	57,5	46,2	536,1	284,3	266,2	62,6	215,5
2005	145,4	60,5	47,9	530,7	293,9	267,2	70,8	212,5
2006	142,2	61,7	48,7	530,7	300,0	269,6	69,3	218,9
Nő								
1992	143,4	38,6	31,4	462,9	32,5	279,7	66,9	103,4
1998	66,3	28,6	24,3	378,9	19,3	254,0	64,6	86,6
1999	68,1	30,0	25,0	382,6	20,4	277,0	69,7	85,8
2000	63,3	23,9	19,9	394,3	20,7	280,3	71,1	86,8
2001	62,2	21,2	19,5	405,5	21,5	281,2	71,0	86,4
2002	64,0	20,0	18,6	395,6	20,7	288,3	74,8	82,4
2003	48,6	19,8	18,0	378,2	24,3	285,5	79,7	83,7
2004	46,9	20,4	17,5	357,8	24,4	279,5	86,2	80,6
2005	48,6	19,0	16,7	338,7	21,2	318,7	83,5	72,9
2006	48,6	20,9	18,9	334,5	21,6	312,4	87,9	82,4
Összesen								
1992	460,1	160,7	108,0	1 053,5	216,8	480,4	115,6	346,4
1998	274,7	123,1	97,6	914,2	230,0	476,1	121,9	304,3
1999	275,7	115,0	90,7	933,1	252,2	517,9	133,2	308,7
2000	255,5	100,2	80,7	936,7	267,1	543,2	134,3	313,3
2001	243,4	93,4	80,1	961,0	271,5	550,1	143,1	312,5
2002	240,9	89,0	74,2	959,9	271,0	552,1	137,3	309,7
2003	215,2	81,0	68,2	925,5	299,4	553,1	139,4	303,2
2004	204,9	77,9	63,7	893,9	308,7	545,7	148,8	296,1
2005	194,0	79,5	64,6	869,4	315,1	585,9	154,3	285,4
2006	190,8	82,6	67,6	865,2	321,6	582,0	157,2	301,3

2/4. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak szerint, nemenként (folytatás)

(ezer fő)

Pénzügyi tevékeny- ség	Ingatlan- ügyletek	Közigaz- gatás, védelem, társada- lombiz- tosítás	Oktatás	Egészség- ügy, szo- ciális ellátás	Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	Összesen	Év
Férfi							
16,5	68,4	134,8	75,4	58,9	101,1	2 161,2	1992
26,8	92,3	137,5	74,3	58,3	87,8	2 023,0	1998
26,6	101,2	141,3	71,9	56,8	83,6	2 083,6	1999
28,1	110,4	145,7	70,9	60,0	80,8	2 105,8	2000
24,3	120,7	141,7	69,9	55,2	75,9	2 113,7	2001
23,2	128,4	147,8	69,4	56,6	73,0	2 112,5	2002
22,6	143,6	151,5	71,4	62,5	77,9	2 126,5	2003
25,7	149,2	151,0	72,0	61,3	77,9	2 117,3	2004
26,6	152,8	146,3	72,7	58,4	78,3	2 116,1	2005
27,8	157,7	151,0	72,2	60,0	76,3	2 137,4	2006
Nő							
52,2	71,9	101,9	236,4	177,4	97,3	1 864,5	1992
55,2	72,1	136,1	235,7	184,3	90,9	1 672,6	1998
54,3	81,3	142,8	238,6	185,0	90,1	1 725,7	1999
56,2	94,2	136,4	251,9	185,2	86,1	1 750,4	2000
54,6	98,4	134,7	244,6	183,5	89,8	1 754,6	2001
52,1	104,4	134,3	248,6	184,1	88,8	1 758,1	2002
50,2	122,3	143,9	257,6	204,7	96,9	1 795,4	2003
54,4	123,3	147,8	261,0	208,1	92,7	1 783,1	2004
53,7	123,0	151,6	250,7	204,3	99,5	1 785,4	2005
52,5	125,1	148,2	250,7	209,5	98,4	1 792,7	2006
Összesen							
68,7	140,3	236,7	311,8	236,3	198,4	4 025,7	1992
82,0	164,4	273,6	310,0	242,6	178,7	3 695,6	1998
80,9	182,5	284,1	310,5	241,8	173,7	3 809,3	1999
84,3	204,6	282,1	322,8	245,2	166,9	3 856,2	2000
78,9	219,1	276,4	314,5	238,7	165,7	3 868,3	2001
75,3	232,8	282,1	318,0	240,7	161,8	3 870,6	2002
72,8	265,9	295,4	329,0	267,2	174,8	3 921,9	2003
80,1	272,5	298,8	333,0	269,4	170,6	3 900,4	2004
80,3	275,8	297,9	323,4	262,7	177,8	3 901,5	2005
80,3	282,8	299,2	322,9	269,5	174,7	3 930,1	2006

2/5. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma a feldolgozóipari ágazatok szerint, nemenként

(ezer fő)

Év	Élelmi- szer, ital, dohány gyártása	Textília, textiláru gyártása	Fafel- dolgo- zás, papír- gyártás, kiadói, nyomdai tevé- kenység	Vegy- anyag, termék gyártása	Egyéb nemfém ásványi termék gyártása	Fém- alap- anyag, fémfel- dolgo- zási ter- mék gyártása	Gép, beren- dezés gyártása	Más- hova nem sorolt feldol- gozóipar	Össze- sen
Férfi									
1992	118,1	47,9	59,2	61,0	22,8	80,0	179,8	21,8	590,6
1998	98,5	38,0	50,0	56,9	19,0	74,7	173,3	24,9	535,3
1999	95,8	34,3	55,8	60,9	21,2	77,5	175,6	29,4	550,5
2000	94,3	31,8	53,6	59,9	23,9	75,1	168,6	35,2	542,4
2001	93,8	30,7	55,3	55,7	24,7	81,6	181,2	32,5	555,5
2002	97,9	29,3	56,7	58,1	23,8	84,1	182,9	31,5	564,3
2003	90,9	28,2	51,5	56,3	26,3	82,7	177,9	33,5	547,3
2004	87,5	23,5	56,4	53,6	24,4	84,9	170,3	35,5	536,1
2005	82,9	20,3	56,8	54,5	22,9	87,9	170,6	34,8	530,7
2006	83,7	17,0	53,4	53,7	21,6	86,8	182,8	31,7	530,7
Nő									
1992	91,9	145,9	42,2	43,7	14,6	32,6	79,7	12,3	462,9
1998	61,0	140,2	27,4	39,8	10,1	15,8	75,2	9,4	378,9
1999	61,0	135,1	28,0	40,2	9,6	18,9	80,4	9,4	382,6
2000	59,7	133,3	26,2	42,3	8,8	18,0	95,4	10,6	394,3
2001	64,2	127,2	27,4	37,6	11,8	18,4	105,7	13,2	405,5
2002	63,3	121,8	28,5	38,1	9,8	22,0	101,1	11,0	395,6
2003	61,1	106,7	29,3	35,3	9,2	21,5	103,7	11,4	378,2
2004	53,6	92,7	25,6	38,0	8,0	17,9	109,8	12,2	357,8
2005	57,5	77,2	27,0	35,6	7,4	17,8	105,8	10,4	338,7
2006	58,1	74,1	26,4	35,6	8,3	17,5	104,2	10,3	334,5
Összesen									
1992	210,0	193,8	101,4	104,7	37,4	112,6	259,5	34,1	1 053,5
1998	159,5	178,2	77,4	96,7	29,1	90,5	248,5	34,3	914,2
1999	156,8	169,4	83,8	101,1	30,8	96,4	256,0	38,8	933,1
2000	154,0	165,1	79,8	102,2	32,7	93,1	264,0	45,8	936,7
2001	158,0	157,9	82,7	93,3	36,5	100,0	286,9	45,7	961,0
2002	161,2	151,1	85,2	96,2	33,6	106,1	284,0	42,5	959,9
2003	152,0	134,9	80,8	91,6	35,5	104,2	281,6	44,9	925,5
2004	141,1	116,2	82,0	91,6	32,4	102,8	280,1	47,7	893,9
2005	140,4	97,5	83,8	90,1	30,3	105,7	276,4	45,2	869,4
2006	141,8	91,1	79,8	89,3	29,9	104,3	287,0	42,0	865,2

2/6. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma foglalkoztatásuk jellege szerint, nemenként

(ezer fő)

Év	Alkalmazott		Szövet- kezet tagja	Társas vál- lalkozás tagja	Vállal- kozó	Segítő családtag	Foglalkoztatott	
	összesen	ebből: határo- zott idejű szerződése van					összesen	ebből: rész- munka- idősa
Férfi								
1992	1 643,9	—	154,0	159,2	188,6	15,5	2 161,2	—
1998	1 626,6	117,6	38,7	88,4	259,5	9,8	2 023,0	—
1999	1 681,5	110,6	30,8	75,0	286,3	10,0	2 083,6	—
2000	1 709,2	131,1	26,4	93,0	268,4	8,8	2 105,8	62,3
2001	1 738,0	141,3	21,1	84,8	260,4	9,4	2 113,7	63,7
2002	1 753,8	138,5	14,5	76,3	260,8	7,1	2 112,5	62,3
2003	1 768,1	147,3	5,8	81,4	263,4	7,8	2 126,5	67,9
2004	1 745,0	130,4	5,4	93,1	268,7	5,1	2 117,3	66,9
2005	1 756,9	133,1	3,6	100,4	249,8	5,4	2 116,1	56,3
2006	1 801,0	132,8	3,2	89,0	238,4	5,8	2 137,4	55,9
Nő								
1992	1 559,5	—	71,0	98,7	101,5	33,8	1 864,5	—
1998	1 479,3	89,7	16,8	44,9	113,1	18,5	1 672,6	—
1999	1 533,6	89,6	12,7	35,6	125,3	18,5	1 725,7	—
2000	1 566,9	102,4	11,6	36,2	117,9	17,8	1 750,4	89,4
2001	1 575,6	106,9	10,3	34,1	116,9	17,7	1 754,6	89,0
2002	1 583,4	104,9	8,0	33,6	116,3	16,8	1 758,1	89,0
2003	1 631,1	109,1	2,8	33,3	115,0	13,2	1 795,4	108,2
2004	1 602,8	98,5	2,7	43,5	121,8	12,3	1 783,1	105,0
2005	1 610,4	103,8	2,2	46,3	114,6	11,9	1 785,4	103,7
2006	1 630,4	98,5	1,6	37,7	108,8	14,2	1 792,7	100,6
Összesen								
1992	3 203,4	—	225,0	257,9	290,1	49,3	4 025,7	—
1998	3 105,9	207,3	55,5	133,3	372,6	28,3	3 695,6	—
1999	3 215,1	200,2	43,5	110,6	411,6	28,5	3 809,3	—
2000	3 276,1	233,5	38,0	129,2	386,3	26,6	3 856,2	151,7
2001	3 313,6	248,2	31,4	118,9	377,3	27,1	3 868,3	152,7
2002	3 337,2	243,4	22,5	109,9	377,1	23,9	3 870,6	151,3
2003	3 399,2	256,4	8,6	114,7	378,4	21,0	3 921,9	176,1
2004	3 347,8	228,9	8,1	136,6	390,5	17,4	3 900,4	171,9
2005	3 367,3	236,9	5,8	146,7	364,4	17,3	3 901,5	160,0
2006	3 431,4	231,3	4,8	126,7	347,2	20,0	3 930,1	156,5

a Önbesorolás alapján.

2/7. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma, foglalkoztatási ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként

(ezer fő)

Év	Alapfokú	Középfokú (érettségi nélkül)	Középfokú (érettségivel)	Felsőfokú	Összesen
	végzettséggel rendelkezők száma				
Férfi					
1992	560,0	761,6	520,9	318,7	2 161,2
1998	408,1	792,8	521,3	300,8	2 023,0
1999	351,5	864,3	556,9	310,9	2 083,6
2000	336,5	878,1	561,2	330,0	2 105,8
2001	330,3	903,5	550,4	329,5	2 113,7
2002	307,4	912,3	557,9	334,9	2 112,5
2003	297,6	877,3	588,9	362,7	2 126,5
2004	276,8	854,4	593,0	393,1	2 117,3
2005	275,5	862,5	585,8	392,3	2 116,1
2006	263,1	872,4	605,5	396,4	2 137,4
Nő					
1992	611,5	316,5	671,3	265,2	1 864,5
1998	393,9	336,7	640,5	301,5	1 672,6
1999	358,2	350,8	699,4	317,3	1 725,7
2000	335,4	367,9	711,5	335,6	1 750,4
2001	335,9	373,8	707,0	337,9	1 754,6
2002	325,8	378,1	706,8	347,4	1 758,1
2003	295,1	385,6	734,9	379,8	1 795,4
2004	282,9	366,4	716,2	417,6	1 783,1
2005	274,8	361,4	713,5	435,7	1 785,4
2006	256,1	370,8	719,6	446,2	1 792,7
Összesen					
1992	1 171,5	1 078,1	1 192,2	583,9	4 025,7
1998	802,0	1 129,5	1 161,8	602,3	3 695,6
1999	709,7	1 215,1	1 256,3	628,2	3 809,3
2000	671,9	1 246,0	1 272,7	665,6	3 856,2
2001	666,2	1 277,3	1 257,4	667,4	3 868,3
2002	633,2	1 290,4	1 264,7	682,3	3 870,6
2003	592,7	1 262,9	1 323,8	742,5	3 921,9
2004	559,7	1 220,8	1 309,2	810,7	3 900,4
2005	550,3	1 223,9	1 299,3	828,0	3 901,5
2006	519,2	1 243,2	1 325,1	842,6	3 930,1

2/7. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma, foglalkoztatási ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként (folytatás)

(%)

Alapfokú	Középfokú (érettségi nélkül)	Középfokú (érettséggel)	Felsőfokú	Összesen	Év
végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája					
Férfi					
35,7	78,5	71,4	79,8	58,9	1992
28,2	75,1	63,4	75,7	54,4	1998
26,7	76,4	64,9	77,4	56,2	1999
26,5	77,0	64,5	77,5	56,8	2000
26,4	77,3	63,8	78,5	57,1	2001
25,4	77,1	63,6	78,2	57,1	2002
25,8	76,1	64,0	78,4	57,6	2003
24,8	75,2	63,6	79,1	57,5	2004
25,1	74,1	63,3	78,9	57,4	2005
24,9	74,7	63,8	77,5	58,0	2006
Nő					
28,3	67,3	65,4	76,4	46,6	1992
20,2	60,4	55,2	73,1	41,0	1998
19,6	60,8	56,3	73,0	42,3	1999
19,2	60,8	56,3	73,5	43,0	2000
19,4	60,5	56,0	74,4	43,1	2001
19,3	60,1	55,2	74,3	43,3	2002
18,8	59,0	55,8	74,4	44,3	2003
18,4	58,1	54,5	74,3	44,1	2004
18,3	57,0	54,0	74,8	44,2	2005
17,9	57,5	53,5	73,0	44,4	2006
Összesen					
31,4	74,8	67,9	78,2	52,5	1992
23,6	70,0	58,6	74,4	47,4	1998
22,6	71,2	59,8	75,1	48,9	1999
22,3	71,4	59,6	75,4	49,6	2000
22,3	71,5	59,2	76,4	49,8	2001
21,9	71,2	58,6	76,2	49,9	2002
21,7	69,9	59,2	76,3	50,6	2003
21,1	69,1	58,3	76,6	50,5	2004
21,2	68,1	57,8	76,7	50,5	2005
20,8	68,6	57,7	75,0	50,9	2006

2/8. A 15–74 éves munkanélküliek száma, munkanélküliségi ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként

(ezer fő)

Év	Alapfokú	Középfokú (érettségi nélkül)	Középfokú (érettségivel)	Felsőfokú	Összesen
	végzettséggel rendelkezők száma				
Férfi					
1992	109,0	103,6	42,9	10,4	265,9
1998	70,0	79,3	32,5	6,9	188,7
1999	58,9	76,9	29,4	4,8	170,0
2000	52,0	73,0	28,5	5,4	158,9
2001	52,0	61,5	24,9	4,0	142,4
2002	50,6	59,8	23,0	4,6	138,0
2003	47,1	61,9	23,8	5,7	138,5
2004	46,4	58,3	25,4	6,7	136,8
2005	51,0	68,6	30,3	9,2	159,1
2006	54,9	65,9	32,9	10,9	164,6
Nő					
1992	87,4	37,8	47,6	5,5	178,3
1998	51,9	28,4	39,6	5,4	125,3
1999	42,1	30,5	38,4	4,3	115,3
2000	33,8	29,3	36,6	5,1	104,8
2001	30,9	25,7	29,5	5,6	91,7
2002	33,5	26,2	32,5	8,6	100,8
2003	34,7	30,0	33,9	7,4	106,0
2004	32,3	31,8	39,7	12,3	116,1
2005	40,9	39,2	50,9	13,8	144,8
2006	47,9	41,9	49,4	13,0	152,2
Összesen					
1992	196,4	141,4	90,5	15,9	444,2
1998	121,9	107,7	72,1	12,3	314,0
1999	101,0	107,4	67,8	9,1	285,3
2000	85,8	102,3	65,1	10,5	263,7
2001	82,9	87,2	54,4	9,6	234,1
2002	84,1	86,0	55,5	13,2	238,8
2003	81,8	91,9	57,7	13,1	244,5
2004	78,7	90,1	65,1	19,0	252,9
2005	91,9	107,8	81,2	23,0	303,9
2006	102,8	107,8	82,3	23,9	316,8

2/8. A 15–74 éves munkanélküliek száma, munkanélküliségi ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként (folytatás)

(%)

Alapfokú	Középfokú (érettségi nélkül)	Középfokú (érettséggel)	Felsőfokú	Összesen	Év
végzettséggel rendelkezők munkanélküliségi rátája					
Férfi					
16,3	12,0	7,6	3,2	11,0	1992
14,6	9,1	5,9	2,2	8,5	1998
14,4	8,2	5,0	1,5	7,5	1999
13,4	7,7	4,8	1,6	7,0	2000
13,6	6,4	4,3	1,2	6,3	2001
14,1	6,2	4,0	1,4	6,1	2002
13,7	6,6	3,9	1,5	6,1	2003
14,4	6,4	4,1	1,7	6,1	2004
15,6	7,4	4,9	2,3	7,0	2005
17,3	7,0	5,2	2,7	7,2	2006
Nő					
12,5	10,7	6,6	2,0	8,7	1992
11,6	7,8	5,8	1,8	7,0	1998
10,5	8,0	5,2	1,3	6,3	1999
9,2	7,4	4,9	1,5	5,6	2000
8,4	6,4	4,0	1,6	5,0	2001
9,3	6,5	4,4	2,4	5,4	2002
10,5	7,2	4,4	1,9	5,6	2003
10,2	8,0	5,3	2,9	6,1	2004
13,0	9,8	6,7	3,1	7,5	2005
15,8	10,2	6,4	2,8	7,8	2006
Összesen					
14,4	11,6	7,1	2,7	9,9	1992
13,2	8,7	5,8	2,0	7,8	1998
12,5	8,1	5,1	1,4	7,0	1999
11,3	7,6	4,9	1,6	6,4	2000
11,1	6,4	4,1	1,4	5,7	2001
11,7	6,2	4,2	1,9	5,8	2002
12,1	6,8	4,2	1,7	5,9	2003
12,3	6,9	4,7	2,3	6,1	2004
14,3	8,1	5,9	2,7	7,2	2005
16,5	8,0	5,8	2,8	7,5	2006

2/9. A 15–74 éves munkanélküliek száma* a munkakeresés időtartama szerint

(ezer fő)									
Év	–1	1–3	4–6	7–11	12	13–18	19–24	25–	Összesen
	hónap								
1992	43,9	90,9	96,4	110,7	10,6	41,7	38,4	—	432,6
1998	13,0	44,2	44,2	45,5	16,1	39,3	27,6	64,3	294,2
1999	14,9	43,6	38,7	45,8	13,3	38,1	26,9	62,4	283,7
2000	16,7	38,7	35,3	42,9	13,0	37,2	23,8	54,9	262,5
2001	14,9	37,0	33,2	38,6	11,5	31,6	20,9	44,2	231,9
2002	15,5	39,4	34,8	40,7	11,6	32,7	19,8	42,5	237,0
2003	15,9	42,1	38,9	42,0	14,5	27,6	17,6	43,0	241,6
2004	13,0	42,0	39,9	41,8	13,5	33,4	19,6	47,2	250,4
2005	14,8	48,9	44,1	51,3	14,1	41,0	27,4	54,3	295,9
2006	13,3	50,7	48,3	51,9	17,4	41,5	26,6	58,8	308,5

* 2002-ig a 30 napon belül, 2003-tól a 90 napon belül új állásban kezdők nélkül.

* 2002-ig a 30 napon belül, 2003-tól a 90 napon belül új állásban kezdők nélkül.

2/10. A regisztrált munkanélküliek (álláskeresők) főbb adatai

(ezer fő)					
Év ^a	Regisztrált munkanélküliek (nyilvántartott álláskeresők) száma			Munkanélküli- (álláskeresői) járadékban rés- zesülők száma	Jövedelempótló támogatásban részesülők száma ^b
	férfi	nő	összesen		
1992	328,0	229,0	557,0	412,9	18,4
1993	395,3	276,4	671,7	404,8	89,3
1994	333,1	235,3	568,4	228,9	190,3
1995	293,8	213,9	507,7	182,8	210,0
1996	284,1	216,5	500,6	171,7	211,3
1997	267,1	203,0	470,1	141,7	201,1
1998	233,4	189,7	423,1	130,7	182,1
1999	221,4	188,1	409,5	140,7	159,8
2000	209,7	180,8	390,5	131,7	143,5
2001	196,4	167,7	364,1	119,2	131,2
2002	184,6	160,1	344,7	114,9	113,4
2003	188,0	169,2	357,2	107,2	116,2
2004	193,3	182,6	375,9	109,7	120,4
2005	210,4	199,5	409,9	113,9	133,4
2006	200,9	192,5	393,5	109,1	121,8

^a Éves átlagok.

^b 2001-től a rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt.

2/11. Bruttó átlagkeresetek és arányaik nemzetgazdasági ágak szerint

Nemzetgazdasági ág	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bruttó átlagkereset, Ft/fő/hó						
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat	72 116	84 251	89 273	97 014	102 801	111 978
Bányászat	126 796	138 540	149 076	162 145	168 794	194 948
Feldolgozóipar	101 119	113 817	124 087	136 534	146 227	158 662
Villamosenergia-, gáz-, vízellátás	135 682	155 468	174 189	192 430	208 433	226 791
Építőipar	79 719	86 209	93 797	99 991	106 574	117 466
Kereskedelem, javítás	90 596	106 411	115 566	122 299	130 700	145 194
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	68 120	81 167	87 118	90 072	95 777	102 890
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	114 447	130 621	142 646	157 749	169 954	183 936
Pénzügyi tevékenység	215 970	240 881	273 776	324 297	350 837	403 862
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	121 821	133 867	145 054	154 365	161 904	171 966
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	131 724	167 846	180 837	184 304	207 322	222 946
Oktatás	97 647	128 665	162 380	159 805	181 447	191 094
Egészségügyi, szociális ellátás	78 850	103 142	129 956	130 425	144 022	151 829
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	91 679	111 386	129 240	137 674	148 020	156 148
Nemzetgazdaság összesen	103 553	122 482	137 193	145 520	158 343	171 239
Bruttó átlagkereseti arányok, %						
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat	69,6	68,8	65,1	66,7	64,9	65,4
Bányászat	122,4	113,1	108,7	111,4	106,6	113,8
Feldolgozóipar	97,6	92,9	90,4	93,8	92,3	92,7
Villamosenergia-, gáz-, vízellátás	131,0	126,9	127,0	132,2	131,6	132,4
Építőipar	77,0	70,4	68,4	68,7	67,3	68,6
Kereskedelem, javítás	87,5	86,9	84,2	84,0	82,5	84,8
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	65,8	66,3	63,5	61,9	60,5	60,1
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	110,5	106,6	104,0	108,4	107,3	107,4
Pénzügyi tevékenység	208,6	196,7	199,6	222,9	221,6	235,8
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	117,6	109,3	105,7	106,1	102,2	100,4
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	127,2	137,0	131,8	126,7	130,9	130,2
Oktatás	94,3	105,0	118,4	109,8	114,6	111,6
Egészségügyi, szociális ellátás	76,1	84,2	94,7	89,6	91,0	88,7
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	88,5	90,9	94,2	94,6	93,5	91,2
Nemzetgazdaság összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**2/12. Bruttó átlagkeresetek nemzetgazdasági ágak
és alap-állománycsoport szerint**

(Ft/fő/hó)

Nemzetgazdasági ág	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Fizikai foglalkozásúak						
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat	61 628	72 129	75 754	82 448	86 507	94 012
Bányászat	105 141	116 996	125 498	133 587	141 603	163 208
Feldolgozóipar	79 701	89 818	96 129	105 224	111 975	121 267
Villamosenergia-, gáz-, vízellátás	107 785	122 017	134 719	146 319	158 343	172 301
Építőipar	60 880	70 098	74 634	79 377	83 761	93 660
Kereskedelem, javítás	57 977	69 727	74 851	78 736	83 537	93 359
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	52 903	63 794	67 236	70 478	75 511	83 236
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	83 995	94 645	103 244	113 606	122 585	132 737
Pénzügyi tevékenység	91 678	106 426	127 116	135 869	133 663	133 528
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	63 414	73 319	76 576	81 406	87 324	95 572
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	78 548	104 886	112 642	99 599	111 000	125 349
Oktatás	53 943	69 481	85 120	83 757	95 504	101 803
Egészségügyi, szociális ellátás	57 046	74 160	88 561	88 312	97 800	103 939
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	64 619	77 581	86 672	91 915	99 244	107 465
Nemzetgazdaság összesen	72 626	84 751	91 397	96 053	102 676	111 843
Szellemi foglalkozásúak						
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat	108 454	125 057	135 846	147 318	158 891	174 218
Bányászat	210 590	220 854	240 556	265 450	272 435	308 758
Feldolgozóipar	183 055	203 243	225 647	247 015	261 444	282 691
Villamosenergia-, gáz-, vízellátás	187 650	213 659	239 216	265 946	285 793	308 993
Építőipar	138 896	138 644	153 803	165 282	178 938	195 051
Kereskedelem, javítás	139 124	158 260	172 984	186 888	201 522	221 561
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	112 104	130 328	147 674	150 488	164 210	174 391
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	158 007	181 806	199 068	221 195	240 262	259 910
Pénzügyi tevékenység	218 801	243 853	276 100	327 215	354 526	408 435
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	170 435	181 288	198 366	218 755	232 944	245 933
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	165 102	206 667	223 466	218 704	247 496	262 513
Oktatás	105 549	139 021	175 516	172 368	194 856	204 513
Egészségügyi, szociális ellátás	88 339	115 390	146 862	146 710	161 167	168 732
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	123 174	150 699	175 455	186 166	202 067	209 867
Nemzetgazdaság összesen	143 753	169 826	193 275	203 271	222 826	239 400

**2/13. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete*
 korcsoportok és nemek szerint**

								(Ft/fő/hó)
Év	24 éves és fiatalabb	25–29	30–39	40–49	50–54	55–59	60 éves és idősebb	Összesen
		éves						
Férfi								
1995	28 800	38 387	43 154	47 570	51 089	53 253	72 686	44 432
1996	34 407	45 402	51 503	57 211	62 272	64 731	92 069	53 261
1997	41 053	54 674	63 198	68 900	74 999	80 828	108 380	64 486
1998	49 615	66 612	76 507	81 748	89 197	95 598	127 146	77 283
1999	58 281	79 075	91 397	94 800	102 715	107 294	125 437	90 731
2000	63 283	85 153	101 410	104 852	112 267	118 328	145 440	100 326
2001	75 410	101 303	117 244	117 599	127 226	134 954	150 726	115 044
2002	79 802	109 833	126 992	128 928	139 466	147 171	167 880	125 900
2003	85 536	124 601	144 193	145 295	153 870	167 416	200 885	143 050
2004	93 483	130 159	156 463	158 676	166 608	181 078	212 645	154 932
2005	100 903	141 397	172 174	173 476	180 304	192 898	227 653	168 684
2006	108 459	149 200	187 708	188 332	190 748	206 749	245 065	182 285
Nő								
1995	26 621	33 829	34 610	37 541	40 776	45 503	51 662	35 880
1996	29 819	37 506	39 267	44 641	50 426	59 747	58 913	42 011
1997	36 157	46 612	48 667	54 237	61 536	74 575	82 301	51 441
1998	44 566	57 321	58 308	64 582	70 490	88 001	76 511	61 607
1999	52 118	67 525	68 583	73 901	80 963	91 176	74 311	71 635
2000	57 503	77 415	76 430	82 893	88 731	98 944	80 232	79 971
2001	67 858	91 154	89 392	93 200	100 689	110 179	100 713	92 034
2002	78 473	103 281	104 113	109 413	117 325	128 918	117 180	108 051
2003	87 632	120 080	122 517	129 457	137 718	150 780	158 793	127 836
2004	91 513	129 438	134 525	141 050	150 753	160 669	171 877	139 417
2005	99 898	137 853	142 392	146 883	157 303	167 521	179 036	146 720
2006	107 426	149 182	157 278	162 124	170 478	183 713	200 105	161 323

**2/13. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete*
korcsoportok és nemek szerint (folytatás)**

(Ft/fő/hó)

Év	24 éves és fiatalabb	25–29	30–39	40–49	50–54	55–59	60 éves és idősebb	Összesen
		éves						
Összesen								
1995	27 695	36 401	38 862	42 131	46 064	51 120	66 906	40 187
1996	32 121	41 993	45 250	50 285	56 299	63 608	86 110	47 633
1997	38 657	51 132	55 867	60 864	68 393	79 423	102 979	58 022
1998	47 198	62 471	67 350	72 153	79 465	93 811	118 416	69 415
1999	55 277	73 972	79 954	83 107	90 944	101 825	106 856	81 067
2000	60 416	81 857	89 462	92 913	99 774	111 705	124 570	90 338
2001	71 619	96 968	103 754	104 291	112 814	125 200	135 196	103 610
2002	79 195	106 942	116 399	118 578	127 531	139 299	150 479	117 236
2003	86 510	122 566	134 007	136 789	145 053	159 696	186 618	135 536
2004	92 579	129 840	146 471	149 382	158 044	171 117	198 244	147 380
2005	100 459	139 788	158 697	159 272	167 772	180 329	209 363	157 927
2006	108 011	149 192	173 828	174 305	179 570	195 135	228 093	171 947
A nők kereseti aránya a férfiakéhoz képest, %								
1995	92,43	88,13	80,20	78,92	79,81	85,45	71,08	80,75
1996	86,67	82,61	76,24	78,03	80,98	92,30	63,99	78,88
1997	88,07	85,25	77,01	78,72	82,05	92,26	75,94	79,77
1998	89,82	86,05	76,21	79,00	79,03	92,05	60,18	79,72
1999	89,43	85,39	75,04	77,95	78,82	84,98	59,24	78,95
2000	90,87	90,91	75,37	79,06	79,04	83,62	55,16	79,71
2001	89,98	89,98	76,24	79,25	79,14	81,64	66,82	80,00
2002	98,33	94,03	81,98	84,86	84,12	87,60	69,80	85,82
2003	102,45	96,37	84,97	89,10	89,50	90,06	79,05	89,36
2004	97,89	99,45	85,98	88,89	90,48	88,73	80,83	89,99
2005	99,00	97,49	82,70	84,67	87,24	86,84	78,64	86,98
2006	99,05	99,99	83,79	86,08	89,37	88,86	81,65	88,50

* Az évet jellemző májusi kereset. A fegyveres testületek adatai nélkül.
Forrás: Fő Egyéni kereseti felvétel.

2/14. Minimálbér és a minimálbéren foglalkoztatottak aránya

Év	Minimálbér		A minimálbéren foglalkoztatottak aránya					
	Ft/fő/hó	a bruttó kereset száza- lékában	nemzetgazdaság			ebből: versenyszféra		
			férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
			%					
2000	25 500	29,1	4,6	3,2	3,9	5,3	5,3	5,3
2001	40 000	38,6	9,0	7,8	8,4	10,2	12,2	11,0
2002	50 000	40,8	13,1	9,6	11,4	14,8	14,6	14,7
2003	50 000	36,4	10,0	6,2	8,1	11,7	10,9	11,4
2004	53 000	36,4	10,0	6,5	8,3	11,9	11,4	11,7
2005	57 000	36,0	10,3	5,9	8,2	12,1	10,1	11,3
2006	62 500	36,5	10,0	6,0	8,0	11,9	10,6	11,4

2/15. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó és nettó átlagkeresete, a fogyasztóiár-index, a reálkereset

Év	Bruttó	Nettó	Bruttó	Nettó	Fogyasz- tóiár-index	Reálkereseti index	
						bruttó	nettó
	Ft/fő/hó		előző év = 100,0				
1980	4 098	—	105,7	—	109,1	96,9	—
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	99,8	94,3
1991	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	96,3	93,0
1992	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	101,7	98,6
1993	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	99,5	96,1
1994	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	105,1	107,2
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	91,1	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	97,4	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	103,4	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,5	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	105,5	102,5
2000	87 645	55 785	113,5	111,4	109,8	103,4	101,5
2001	103 553	64 913	118,0	116,2	109,2	108,1	106,4
2002	122 482	77 622	118,3	119,6	105,3	112,3	113,6
2003	137 193	88 753	112,0	114,3	104,7	107,0	109,2
2004	145 520	93 715	106,0	105,6	106,8	99,3	98,9
2005	158 343	103 149	108,8	110,1	103,6	105,0	106,3
2006	171 239	110 896	108,1	107,5	103,9	104,0	103,5

3. Háztartások

3/1. Az egy főre jutó éves jövedelmek

(Ft/fő/év)						
Jövedelem	1993	1998	2000	2002	2004	2005
Munkajövedelem	110 977	254 812	357 842	504 194	640 607	713 201
Ebből:						
kereset	85 924	199 183	263 847	374 889	469 481	521 779
költségtérítés	2 703	4 267	6 208	8 198	14 372	18 105
vállalkozói jövedelem	7 103	19 375	43 060	72 856	88 162	108 580
alkalmi munka	1 045	3 816	7 044	9 097	16 181	20 060
mezőgazdasági jövedelem	12 360	26 184	26 863	34 868	26 741	27 031
egyéb jövevelem	1 842	1 987	10 820	4 286	25 670	17 646
Társadalmi jövedelem	56 181	117 997	150 448	198 307	248 785	273 845
Ebből:						
nyugdíj, nyugdíjszerű ellátás	33 777	87 793	115 315	155 805	192 956	212 673
munkanélküli-ellátás	4 645	5 004	4 915	5 141	6 970	7 213
gyes, gyed, gyet	2 538	5 400	6 914	9 585	13 392	13 432
családi pótlék, gyermekvédelmi támogatás	10 660	14 120	16 044	19 031	21 659	22 254
anyasági ellátás	333	106	809	895	1 358	1 245
árvaellátás	na.	1 507	1 593	2 336	2 832	2 733
szociális segély	1 356	1 270	1 709	1 415	3 697	6 324
ápolási díj	na.	290	422	510	657	773
lakásfenntartási támogatás	na.	259	180	224	434	993
ösztöndíj	341	588	691	778	1 519	1 430
táppénz	1 625	1 653	1 722	2 583	2 566	3 571
külföldről származó társadalmi jövedelem	906	7	134	na.	745	1 202
Egyéb jövedelem	2 529	5 323	8 890	7 961	14 598	18 279
Bruttó jövedelem	169 687	378 131	517 180	710 462	903 990	1 005 325
Ebből:						
társadalombiztosítási járulék	10 948	25 407	34 301	51 010	73 492	85 222
személyi jövedelemadó	18 232	46 162	58 284	86 205	100 396	115 999
Nettó jövedelem	140 506	306 561	424 596	573 247	730 103	804 104

3/2. Az egy főre jutó éves kiadások

(Ft/fő/év)						
Kiadás	1993	1998	2000	2002	2004	2005
Élelmiszerek	47 153	101 506	114 525	148 802	156 619	154 704
Ebből:						
vásárolt	36 534	78 758	93 123	124 317	138 947	137 860
saját termelésű	10 619	22 748	21 402	24 485	17 672	16 844
Élelmiszerekből:						
húsfélék	14 743	31 734	34 799	44 356	42 819	45 099
tej, sajt, tejtermék	5 420	12 139	14 956	19 616	21 613	21 058
cereáliák	6 529	13 180	14 356	19 051	22 710	21 383
zöldség, gyümölcs, burgonya	8 115	16 612	18 836	24 118	23 341	21 896
Élvezeti cikkek	8 336	17 717	21 522	28 849	32 537	33 179
Ebből:						
kávé, tea, üdítőitalok	2 487	6 102	6 937	9 224	10 506	10 292
szeszes italok	2 717	4 081	5 037	6 876	7 311	7 390
dohányáruk	3 132	7 534	9 548	12 749	14 720	15 497
Ruházkodás	10 472	18 709	22 743	29 054	32 827	32 786
Lakásfenntartás	19 770	54 963	73 246	91 252	121 740	129 952
Ebből:						
lakbér	1 073	2 105	3 390	4 520	5 412	5 674
víz-, csatornadíj, egyéb	2 869	7 776	10 155	12 911	19 507	21 394
háztartási energia	12 379	35 758	44 888	54 839	69 155	74 398
Háztartásvitel, lakásfelszerelés	7 844	15 074	22 667	26 641	34 053	33 712
Egészségügy, testápolás	5 374	15 100	23 291	31 956	39 228	41 455
Közlekedés, hírközlés	18 274	39 396	63 786	85 538	117 471	140 273
Ebből:						
járművásárlás	4 064	5 061	10 752	15 317	21 338	35 867
járműfenntartás	9 939	16 632	25 984	32 573	37 528	40 750
közlekedési,						
szállítási szolgáltatás	2 646	5 884	6 839	9 494	13 823	14 299
hírközlési szolgáltatás	1 625	11 820	19 208	26 980	38 166	41 898
Művelődés, üdülés, szórakozás	8 457	18 972	26 219	36 432	51 463	54 968
Egyéb személyes célú kiadás	4 278	12 323	15 106	15 750	21 931	22 505
Lakásberuházás	9 828	12 827	17 462	22 963	32 842	35 800
Kiadás összesen	139 785	306 586	400 566	517 236	640 713	679 335

**3/3. Egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás
(csak a háztartásban fogyasztott) mennyisége**

(kg/fő/év)								
Élelmiszer	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Húsfélék összesen	63,0	56,7	58,5	60,7	62,4	59,5	57,0	58,5
Ebből:								
sertéshús	18,2	16,0	17,8	16,8	17,2	17,0	16,2	17,0
marha- és borjúhús	1,8	1,2	1,3	1,0	1,1	1,2	1,1	1,1
belsőség és egyéb								
húsok	3,8	2,6	2,3	2,4	2,5	2,2	2,9	3,1
hal, halkonzerv	1,8	1,7	5,0	1,9	1,7	1,8	1,7	1,8
baromfihús	18,6	18,7	18,4	20,9	21,4	20,1	18,4	19,0
hentesárú,								
húskonzerv	18,8	16,5	13,7	17,7	18,5	17,3	16,7	16,5
Tojás, db	219	196	180	185	195	174	169	175
Tej, liter	80,5	71,3	67,6	66,6	66,4	63,0	61,8	60,5
Sajt és egyéb tej-								
termék (vaj nélkül)	na	13,9	15,4	16,7	14,8	16,2	17,3	17,4
Zsiradék összesen	21,8	20,7	20,0	20,8	21,5	19,8	18,5	18,2
Ebből:								
vaj, margarin	4,2	4,3	4,0	4,3	4,4	4,4	4,4	4,3
zsír, szalonna	10,9	8,7	7,5	7,0	7,3	3,5	4,4	4,1
étolaj	6,7	7,7	8,5	9,5	9,8	9,6	9,7	9,8
Cereáliák összesen	112,6	111,3	102,2	104,8	105,6	98,9	95,7	92,4
Ebből:								
kenyér	70,3	68,4	62,0	62,5	62,7	57,1	53,7	50,3
péksütemény	9,9	9,6	8,8	9,2	10,0	9,8	10,1	10,3
egyéb cereáliák	32,4	33,2	31,4	33,1	32,8	32,0	31,9	31,8
Cukor	19,5	18,6	17,4	17,7	16,2	15,9	14,8	14,5
Szárazhüvelyesek	2,2	2,2	1,4	1,5	1,5	1,2	1,2	1,1
Dió, mák, mogyoró,								
mandula	1,1	0,8	0,9	1,1	1,0	1,0	1,4	1,3
Burgonya	51,7	47,6	42,9	43,5	42,6	37,7	36,6	36,9
Zöldség összesen	64,2	61,1	59,8	57,8	61,2	57,3	60,0	57,9
Ebből:								
friss zöldség, főzelék	58,5	55,4	54,4	51,5	54,5	50,3	53,1	51,3
tartósított zöldség,								
főzelék	5,7	5,7	5,4	6,3	6,7	6,9	6,9	6,6
Gyümölcs összesen	64,7	54,3	59,2	59,3	64,6	71,3	63,6	59,3

3/4. A száz háztartásra jutó tartós fogyasztási cikkek állománya

(db)

Tartós fogyasztási cikk	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hűtőszekrény	98	85	85	84	84	79	76	75
Fagyasztógép	57	60	58	59	60	58	57	55
Hűtő- és fagyasztógép	na.	22	20	22	23	30	32	33
Mikrohullámú sütő	15	37	49	53	58	67	72	75
Mosogatógép	1	1	na.	na.	na.	4	5	6
Mosógép, automata, félautomata	44	54	59	63	65	70	72	74
Automata mosógép szárítóval	na	1	na	na.	na	1	2	1
Színes televízió	73	95	110	115	122	135	138	140
CD-lejátszó	na	7	9	11	14	18	23	27
Digitális kamera vagy digitális fényképezőgép	na	na	na	na	na	na	na	11
DVD	na	na	na	na	na	6	14	24
Videokamera	1	2	3	4	5	8	8	8
Személyi számítógép	6	9	14	18	21	30	35	37
Ebből:								
internettel	na.	na.	na.	5	6	11	14	15
Parabolaantenna vagy kábeltevé	na	17	49	22	50	69	65	64
Mobiltelefon	na	7	27	52	84	124	134	140
Ebből:								
saját mobiltelefon	na	na	na	na	na	116	125	131
Légkondicionáló	na	..	na	na	na	1	2	3
Személygépkocsi (csak saját)	35	36	39	44	46	49	50	51

4. Nemzetközi adatok

4/1. Főbb demográfiai jelzőszámok, 2005

Ország	A teljes népesség január 1-jén, fő	A 0–14 évesek	A 65 évesek és idősebbek	Teljes termékenységi arányszám	Születéskor várható élettartam, év
		a teljes népesség százalékában			
Egyesült Államok ^a	296	..	..	2,07 ^b	74,4 ^b
Japán ^a	128	..	..	1,38 ^b	77,6 ^b
EU-27	490 898 280	..	..	1,52 ^{c, d}	75,8 ^{c, d}
Ausztria	8 206 524	16,1	16,0	1,41	76,7
Belgium	10 445 852	..	..	1,72 ^{d, e}	76,7 ^{d, e}
Bulgária	7 761 049	13,8	17,1	1,31	69,0
Ciprus	749 175	19,2	11,9	1,42	77,0
Csehország	10 220 577	14,9	14,0	1,28	72,9
Dánia	5 411 405	18,8	15,0	1,80	75,6
Észtország	1 347 510	..	..	1,50	67,3
Finnország	5 236 611	17,5	15,9	1,80	75,5
Franciaország	62 518 571	18,5	16,4	1,94	76,7 ^e
Görögország	11 082 751	..	..	1,28	76,6
Hollandia	16 305 526	18,5	14,0	1,73	77,2
Írország	4 109 173	20,7	11,2	1,88	77,1 ^{d, e}
Lengyelország	38 173 835	16,7	13,1	1,24	70,8
Lettország	2 306 434	14,8	16,5	1,31	65,6
Litvánia	3 425 324	17,1	15,1	1,27	65,4
Luxemburg	455 000	18,7	14,3	1,70	76,2 ^{d, e}
Magyarország	10 097 549	15,6	15,6	1,32	68,6
Málta	402 668	17,6	13,3	1,37	77,7
Nagy-Britannia	60 059 900	..	..	1,80	76,9
Németország	82 500 849	14,5	18,6	1,34	76,2
Olaszország	58 462 375	..	..	1,34	77,6
Portugália	10 529 255	15,6	17,0	1,40	74,9
Románia	21 658 528	15,9	14,7	1,32	68,2
Spanyolország	43 038 035	14,5	16,8	1,34	77,4
Svédország	9 011 392	17,6	17,3	1,77	78,4
Szlovákia	5 384 822	17,1	11,7	1,25	70,1
Szlovénia	1 997 590	14,4	15,3	1,26	74,1

a Népesség, millió fő.
b 2003-as adat.
c EU-25.
d Előrejelzés.
e Eurostat-becslés.

4/2. Főbb gazdasági jelzőszámok, 2005

Ország	A GDP növeke- dési üteme, előző év = 100,0	1 főre jutó GDP, vásárló- erő- paritáson, USD	Harmoni- zált fogyasz- tóiár- index, %	A 15–64 évesek foglalkoz- tatási rátája, %	Munka- nélküliek összesen, ezer fő	Munkanélküliségi ráta, %	
						összesen	15–24 évesek
Egyesült Államok	103,2	41 789	3,4	71,5	7 591 ^a	5,1	11,3
Japán	101,9	30 842	—0,3	69,3	2 945 ^a	4,4	8,7
EU-27	101,7	20 883 ^b	2,3	63,4	20 574	8,7	18,6
Ausztria	102,0	34 393	2,1	68,6	208	5,2	10,3
Belgium	101,1	32 998	2,5	61,1	390	8,4	21,5
Bulgária	105,5	9 223	6,0	55,8	334	10,1	22,4
Ciprus	103,9	21 232	2,0	68,5	20	5,3	14,0
Csehország	106,1	20 606	1,6	64,8	410	7,9	19,2
Dánia	103,1	34 137	1,7	75,9	140	4,8	8,6
Észtország	110,5	16 414	4,1	64,4	52	7,9	15,9
Finnország	102,9	30 959	0,8	68,4	220	8,4	20,1
Franciaország	101,2	30 266	1,9	63,1	2 627	9,5	22,3
Görögország	103,7	29 578	3,5	60,1	477	9,8	26,0
Hollandia	101,5	35 120	1,5	73,2	402	4,7	8,2
Írország	105,5	38 850	2,2	67,6	89	4,3	8,6
Lengyelország	103,5	13 894	2,2	52,8	3 045	17,7	36,9
Lettország	110,6	12 622	6,9	63,3	101	8,9	13,6
Litvánia	107,6	14 158	2,7	62,6	133	8,3	15,7
Luxemburg	104,0	70 245	3,8	63,6	9	4,5	13,8
Magyarország	104,2	17 924	3,5	56,9	302	7,2	19,4
Málta	103,0	19 739	2,5	53,9	12	7,3	16,7
Nagy-Britannia	101,9	32 860	2,1	71,7	1 406	4,7	12,9
Németország	100,9	30 777	1,9	65,4	3 893	9,5	15,0
Olaszország	100,1	28 094	2,2	57,6	1 889	7,7	24,0
Portugália	100,5	19 889	2,1	67,5	420	7,6	16,1
Románia	104,1	8 785	9,1	57,6	781	7,7	23,8
Spanyolország	103,5	27 400	3,4	63,3	1 913	9,2	19,7
Svédország	102,9	32 111	0,8	72,5	368	7,8	22,6
Szlovákia	106,0	15 983	2,8	57,7	430	16,3	30,1
Szlovénia	104,0	21 808	2,5	66,0	66	6,5	15,9

a Harmonizált adat.

b EU-25.